

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ PROGRAMI

“SÖYLEM DÜŞKÜNÜ” OLARAK SOKAKTA YAŞAYAN ÇOCUKLAR

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan: Oya MUTLU
20046084

Danışman: Prof. Dr. Esin KÜNTAY

İSTANBUL - 2006

SÖYLEM DÜŞKÜNÜ OLARAK SOKAKTA YAŞAYAN ÇOCUKLAR

	<u>Sayfa No.</u>
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	IV
SUMMARY.....	V
TABLolarIN LİSTESİ.....	VI
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı.....	2
1.2. Çalışmanın Kapsamı.....	3
1.3. Çalışmanın Yöntemi.....	3
2. MEDYA VE TOPLUMSAL HAYAT.....	4
2.1.Modernite ve Dönüşen Toplumsal Yapı	5
2.1.1.Medya Kavramı ve Medyanın Gelişimi.....	12
2.1.2.Medyanın Toplumsal Hayata Etkisi.....	18
2.1.3. Türkiye’de Toplumsal Değişim ve Medya.....	27
2.1.3.1.1980 Öncesi Türkiye’de Medya: Başlangıç Dönemi ve İlk Uygulamalar.....	29
2.1.3.2.1980 Sonrası Türkiye’de Medya: Medyada Holdingler Dönemi.....	34
2.2.Medyanın Söylemi.....	40
2.2.1.Söylem Kavramı.....	40
2.2.2.Söylem- İktidar İlişkisi.....	43
2.2.3. İktidar İlişkileri Bağlamında Haber Söylemi.....	46
2.2.4.Söylem Düşünleri.....	49

3.	SOSYAL BİR PROBLEM OLARAK SOKAKTA YAŞAYAN ÇOCUKLAR.....	52
	3.1.Sokakta Yaşayan Çocuk Kavranı.....	53
	3.1.1. Türkiye’de Kentleşme Olgusu ve Sokakta Yaşayan Çocuk Sorunu.....	58
	3.1.2.Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Yasal Düzenlemeler.....	62
	3.2. Söylem Düşkünü Olarak Kentin Ötekileri: Sokakta Yaşayan Çocuklar.....	67
4.	SÖYLEM DÜŞKÜNLERİNE İLİŞKİN ÖRNEK HABER ANALİZLERİ.....	71
	4.1.Metod ve Örneklem.....	71
	4.1.1. Haberlerin Cümle Yapıları ve Sözcük Seçimleri.....	72
	4.1.2. Görüntülerin Ürettikleri Anlamlar ve Simgesel İnşa.....	74
	4.1.3.Karşıtlıklar/Dışlamalar.....	76
	4.1.4.Yananlan/Düzanlam.....	77
	4.1.5. İdeolojik Öğelerin Eklemlenmesi.....	79
	4.2.Bulguların Değerlendirilmesi.....	79
5.	SONUÇ	81
6.	EKLER.....	83
7.	KAYNAKÇA.....	87
8.	ÖZGEÇMİŞ.....	93

SUMMARY

Media has an important place in social life which transformed after modernity. Its power of influence on masses shapes everyday life. Media had a commercial spirit after the new economic policies of 80's and it is focused on "rating".

Media messages are transmitted by "discourse". Ideology is inscribed in discourse thus relationship between media and power. Therefore, media discourse is not impartial. Some groups (discourse elites) are represented by media easily, others (media marginals) aren't. Children of streets are not represented or they are marginalized by media.

KEY WORDS: Media, Children of Street, Media Marginals.

ÖZET

Medya, modernite sonrası değişen ve dönüşen toplumsal yapıda önemli bir yere sahiptir. Kitleleri etkileme ve biçimlendirme gücü gündelik yaşantımıza şekil vermektedir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de, 1980 sonrasında ekonomik düzenlemelerinin ardından medyanın tecimsel yönü ağır basmaya başlamış, rating odaklı bir yayın politikası gelişmiştir.

Medya iletileri söylem aracılığıyla dağılmaktadır. Söylem ideolojinin taşıyıcısı olarak iktidar ile ilişkilidir, dolayısı ile medya ve iktidar ilişkisi de söylem aracılığıyla kurulmuş olur. Medya söylemi, bu ilişkiden ötürü yansız değildir. Bazı bireyler ve gruplar –medya seçkinleri- rahatlıkla ve istedikleri biçimde medyada yer bulurken, bazı gruplar –söylem düşkünleri- medyada temsil bulamamaktadır. Bu gruplar, şiddet içeren bir olayın faili ya da mağduru oldukları oranda üstelik çoğu kez ötekileştirilerek medyada temsil edilmektedir. Sokakta yaşayan çocuklar da birer söylem düşkünüdür ve medyanın ötekileştirmesine maruz kalmaktadır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Medya, Söylem Düşkünü, Sokakta Yaşayan Çocuklar.

ÖNSÖZ

İnsanoğlunun bilim ve teknolojiye yaptığı inanılmaz katkıların sonucunda her bireyin insanca yaşama standartlarına sahip olabileceği bir dönem içindeyiz. Oysa, modern hatta postmodern diye adlandırılan bu dönemde durmaksızın tüketmek üzerine kurulu yaşamlarımızda ‘insanca yaşayamayanları’ çoğu kez görmezden gelmekteyiz. Sokakta yaşayan çocuklar, görmediğimiz, bakmadığımız, ötekileştirdiğimiz bireylerin en savunmasız ve zor durumda olanlarıdır.

Günümüzde bireylerin kendini ifade edebilme ve onları temsil ederek kamuoyu oluşturmanın en yetkin aracı olarak medyanın sokakta yaşayan çocuklarla ilgili politikası da üzerinde durulması, eleştirilmesi gereken konulardandır. Bu toplumsal sorunun çözümünde en büyük rol şüphesiz ki medyaya düşmektedir. Çalışmamız, sokakta yaşayan çocukların medyada ne şekilde temsil edildiğini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın başarısı ya da başarısızlığı, konuyla ilgilenenlerin yorumlarıyla ortaya konacaktır ve elbetteki her türlü katkı ve eleştiriye açıktır.

Yukarıda ana hatlarını özetlediğimiz çalışmanın teorik alt yapısının oluşturulması, genel planın belirlenmesi ve yapıcı eleştirileri bir yana, öğrencisi olduğum ilk günden itibaren bana verdiği tüm emek ve ilgisinden ötürü değerli hocam Prof.Dr. Esin KÜNTAY’a; fiziksel uzaklığa karşın varlığından her zaman güç bulduğum sevgili hocam Prof. Dr. Nurdoğan RİGEL’e ve tüm manevi katkısından dolayı Güneş MORVA’ya sonsuz teşekkür ederim.

Oya MUTLU

Eylül 2006

1.GİRİŞ

21.yüzyılı betimleyen kavramlar arasında ‘‘iletişim çağı’ en çok kullanılanı, hatta en uygun olanıdır. Baştan başa iletişim ağları ile çevrelenmiş bir dünyada, hızlı bilgi ve ileti akışı ile temellenmiş yeni bir yaşam biçimine tanık olmaktadır. Hem aynı anda aynı mekanın içindeyiz, hem de birbirimizden binlerce kilometre uzaktayız. Dünya ve kültürler hakkında tüm çağlarda bilinenden daha fazla şey biliyoruz, belki de bu yüzden küreselleşen dünyada giderek birbirine benzeyen bireyler haline geliyoruz. Farklılıklar bizler için artık, ‘şeyleştirilip’ tüketecek özellikler olarak kabul ediliyor.

21. yüzyıl bireyinin hayatının her alanında etkin bir biçimde yer alan medya, ‘iletişim ağı’nın en büyük aktörü ve etkileyeni olarak kabul edilebilir. Medya, kendi kodları ile yaşamı algılayışımızı ve davranışlarımızı biçimlendirmektedir. Görüntülü/sözlü ya da yazılı medya metinleri söylem düzleminde oluşturulup dağıtılmaktadır. Toplumsal uzlaşımlar ve anlamların eklemlendiği medya söylemi, tecimsel yapısı nedeniyle egemen ideoloji ile ilişki içindedir. Bu ilişki, medyada belli grupların, sürekli temsil edilmesine , buna karşın geriye kalanların yanlış temsiline ya da yok sayılmasına neden olmaktadır. Medya söyleminin dışladığı, tekileştirdiği bu gruplar çoğu kez düşük gelir ve eğitim düzeyine sahip, toplumsal hiyerarşinin en altında bulunan bireylerden oluşmaktadır. Medyada temsil edilme olanağı bulamayan, sözüedilen bireyler, giderek toplumun dışına itilerek yok sayılmakta ve mağdur edilmektedir.

Sokakta yaşayan ocuklar, Türkiye’de, medya tarafından tekileştirilip mağdur edilen gruplardan birini oluşurmaktadır. Bu ocuklar yaşamlarının en savunmasız oldukları çocukluk döneminde olmaları ve kendilerinden sorumlu bir bireyin denetiminden yoksun kalmaları nedeniyle bazı olumsuzluklar yaşamaları pek de olağandışı sayılmamalıdır. İçinde buldukları elverişsiz koşulların meydana getirdiği kimi ‘‘bireysel olaylar’’ medyada yansıtıldığında daha çok ‘‘olay’’ üzerinde

durulmaktadır. ‘‘Nedenler’’ gözardı edilerek ‘‘sonuç’’ gözler önüne serilmekte, olayın kahramanı çocuk/çocuklar güç durumda bırakılmaktadır. Nitekim sokakta yaşayan çocuklar da zaman zaman medya tarafından suçlu ilan edilmekte ve toplumdan dışlanmaktadır. Oysa, bakıma ve korunmaya muhtaç güç koşullardaki çocukların arasında yer alan bu küçüklere empati ile yaklaşarak sorunları ile ilgili öneriler getirilmelidir.

1.1.Çalışmanın Amacı

Yukarıda özetlenen konular etrafında şekillendirilmiş olan çalışmamızın temel amacı, medyanın, ‘‘toplumun gerçeği’’ algılamasını etkileyen, ‘‘rating’’ odaklı işleyişine, güç ilişkileri çerçevesinde ötekileştirilen, dışlanan ve mağdur edilen gruplardan biri olan sokakta yaşayan çocuklar sorununun derinine inerek, bu sorun özelinde bir eleştiri getirebilmektir.

Söylem düşkünü olarak sokakta yaşayan çocukların medyaya ne şekilde yansıtıldığı, haber örnekleriyle ele alınmış olup; korunmaya ve bakıma muhtaç bu çocuklara dikkat çekmek de amaçlar arasında sayılabilir.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Gerek medya kavramının gerekse sokakta yaşayan çocuklar sorununun kapsamı oldukça geniştir. Bu nedenle, sokakta yaşayan çocukların yanlış temsilini gerçekleştiren medyaya, içinde bulunduğu tecimsel yapı nedeniyle bir eleştiri getirmeyi amaçlayan çalışmamızın spesifik bir alana yönelmesi ve konunun sınırlandırılması gerekmiştir. Dolayısıyla, medyanın söylemi aracılığıyla inşa ettiği ve biçimlendirdiği sokakta yaşayan çocuk algısının ne şekilde olduğu araştırmanın temel konusu olarak belirlenmiştir.

Birinci bölümde, modernitenin etkisiyle değişip dönüşen toplumsal hayat ve bu sürece medyanın eklemlenişi ele alınmaktadır. Medyanın etkisi ile yaygınlaşan tüketim kültürünün ekonomik ve sosyal hayata yansımalarına değinilmekte, medyanın Dünya’da ve Türkiye’de gelişim evreleri irdelenmektedir. Bunların ardından, söylem kavramı ele alınarak medyanın söylemi, medya söyleminin iktidarla olan ilişkisine değinilmekte ve bu çerçevede söylem düşkünü kavramına açıklık getirilmektedir.

İkinci bölümde, dünyada ve ülkemizde toplumsal bir sorun olan “sokakta yaşayan çocuklar”ın durumu ele alınmakta ve kentleşme olgusu ile olan bağı ortaya konmaktadır. Sokakta yaşayan çocukların aileleri ile olan ilişkilerinin kopukluğun nedenleri irdelenerek, , bakım ve korunma altında olmaları gerekliliğinin altı çizilmektedir. Buna karşın medyanın, bu çocukları ancak “söylem düşkünü” olarak ele aldığı ve ötekileştirdiğine dikkat çekilmektedir.

Üçüncü bölümde, tezimizde ortaya koyduğumuz görüşleri bazı örnekler vererek temellendirmeye çalışacağız. Sokakta yaşayan çocukların medyada nasıl temsil edildiğine dair, medyadan seçilen örnek haberlere söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Ancak, örneklere ulaşma zorluğu karşısında tezin metni daha çok ilgili kaynaklardan yararlanılmak suretiyle kaleme alınmıştır.

1.3.Çalışmanın Yöntemi

Çalışma, literatür tarama yönteminden yararlanarak hazırlanmıştır. Örnek haber metinlerinin incelendiği yapıldığı bölümde ise söylem analizi metodu kullanılarak; metinler açılmaya çalışılmıştır. Söylem analizi yaptığımız medya metinlerindeki görsel ve işitsel kodlar ; haberlerin cümle yapıları ve sözcük seçimleri, görüntülerin ürettikleri anlamlar ve simgesel inşa, karşıtlıklar/dışlamalar, yananlam/düzanlam, ideolojik öğelerin eklemlenmesi başlıklarıyla analiz edilmeye çalışılmıştır.

2. MEDYA VE TOPLUMSAL HAYAT

Yaşadığımız günde kişinin evi, yuvası olan için de; evin sahibinin kendisine düşen tayın oranında hizmet ettiği radyo ve televizyonun işleticisi olanlar için de kıymet kazanmıştır.

Gunther Anders

Her dönemin, toplumsal hayatı yönlendiren, özgül ekonomik ve kültürel düzenlemeleri, kabulleri vardır. Bu düzenleme ve kabuller, toplum içindeki bireylerin davranış kodlarını oluşturduğu gibi, içinde yaşadıkları toplumsal çevreyi de belirlemektedir.

Toffler, yeryüzünü etkileyen üç ayrı şok dalgasından söz etmektedir. Bunların herbiri daha önceki uygarlıkları dönüştürerek yeni yaşam biçimleri getirmiştir. Birinci değişim dalgası, tarım devrimi, binlerce yıl sürmüştür. İkinci Dalga, sanayi uygarlığının yükselişi, üç yüz yıl sürmüştür. Şu an içinde bizi etkisi altına alan Üçüncü Dalga da sanayi ötesi topluma işaret etmektedir.¹

Birinci Dalga'yı, İkinci Dalga'dan ayıran sanayi uygarlığı ya da modern toplum düşüncesi, özgürlük, eşitlik, adalet, daha iyi yaşam koşulları gibi vaadleri ile büyük kitleler tarafından destek görmüş, yepyeni bir yaşam tarzını da beraberinde getirmiştir. Gerçekten de, bilim ve teknolojinin gelişmesi ile daha yüksek yaşam ölçütlerine sahip olan modern birey, aynı zamanda yepyeni üretim ve tüketim ilişkileri içerisine çekilmiştir. Bu ilişkiler ağının sonucu olarak, ilk kez kitlesel üretim ve kitlesel tüketim ile karşılaşan modern birey, üretim ve tüketim alışkanlıklarındaki değişimin etkisiyle, geleneksel toplumunkinden farklı bir sosyokültürel ortamla çevrelenmiştir.

¹ Alvin TOFFLER, **Yeni Bir Uygarlık Yaratmak**, Çev. Zülfü Dicleli, 19.

Toffler'ın Üçüncü Dalga'nın başlangıcı olarak betimlediği 20. yüzyılın son çeyreği, kimilerine göre modern dönemin aldığı son biçim, kimilerine göre ise postmodern dönemin başlangıcı olarak nitelenmiştir. Hangi haliyle ele alınırsa alınsın, kesin olan şey, modernitenin, tüm ilişkileri 'şeyleştiren' yanının, bu dönemde iyice belirginleşerek , yeni bir yaşam biçimine işaret eden 'tüketim kültürünü' yaygınlaştırmasıdır.

Birbirinin içine geçmiş üretim ve tüketim ilişkilerinden sözedildiğinde, medya kurumlarının, günümüz toplumsal hayatında işlev ve öneminin daha rahat kavranabilmesi için, bu süreçlerdeki toplumsal ve ekonomik dönüşümleri, medya bağlamında ele almak yararlı olacaktır. Yaygınlaşmasını, modern dönemin teknolojik gelişmelerine borçlu olmasına karşın, iletişim ağları her üç dönemde de güçlü etkileri ile, toplumsal yaşamda önem arz etmiştir. Sanayi Devrimi'nin ardından teknolojideki gelişmelerin etkisi ile giderek gelişen ve yaygınlaşan medya, toplumu dönüştürme ve biçimlendirme işlevlerini görmüştür. Medyanın bu işlevlerini daha iyi anlayabilmek, onun tarihsel gelişim süreci ve toplumsal etkilerini yakından incelemeyi gerektirmektedir.

2.1.Modernite ve Dönüşen Toplumsal Yapı

Kumar'a göre, modernite, Aydınlanma Dönemi ve Sanayi Devrimi sonrası Avrupa'nın düşünsel ve toplumsal hayatında oluşan değişim ve gelişim hareketlerinin bütününe betimlemek için kullanılan kavramdır. Özünde ilerlemeyi ve gelişmeyi içinde barındıran bir kavram olan modernizm, Avrupa'nın yaşadığı birçok önemli gelişmeden; Rönesans, Aydınlanma, Fransız Devrimi sonrası dönüşümlerden, bilimde ve teknolojideki gelişmelerden etkilenmiş, Sanayi Devrimi ile birlikte maddi biçimine bürünmüştür.² Başka bir deyişle, Sanayi Devrimi geleneksel toplum yaşamından moderne geçişe yol açmıştır.

² Krishan KUMAR, **Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma**, Çev. Mehmet Küçük, 37.

Modern Batı düşüncesinde, ekonominin teknoloji yoluyla dönüşümü hareket noktası olarak kabul edilmiş ve bu alanda meydana gelen değişimler, süreç içerisinde, toplumsal organizmada önemli farklılıklar doğurmuştur. Felsefi ve de iktisadi alanda klasik anlayış, modernliği, aklın utkusu, özgürleşme ve devrim olarak, modernleşmeyi ise eylem halindeki modernlik, yani bütünüyle içsel bir süreç olarak tanımlar.³

Kumar, Fransız Devrimi'nin, modernliğe, karakteristik biçim ve bilincini, Sanayi Devrimi'nin de maddi tözünü sağladığını belirterek; bu yeni dönemin tüm boyutlarıyla ele alınmasının gerekliliğine işaret eder. O'na göre, modernliğin, bir sanayi dünyası olduğunu hesaba katmadan, sadece düşüncelere özgü bir olay, bir ideoloji ya da kültürel bir üslup olarak açıklamaya çalışmak olanaksızdır.⁴ Modernlik, tek bir boyuta indirgenmeksizin etraflıca ele alınmalıdır.

Modernlik öncesinden modern topluma geçiş sürecinde belirleyici olan Aydınlanma Felsefesi, kültür tarihinde dönüm noktası oluşturmuştur. Bilişsel-araçsal us'un doğayı egemenlik altına almadaki başarısının bu düşünsel tutumdan kaynaklandığı bilinmektedir. Aydınlanma, duygusal önyargılardan ve geleneksel bilgiden bağımsız özgür düşünceyi temsil ettiğinden, önceden belirlenmiş her tür amaca en kısa yoldan erişmenin tekniğini üreten araçsal usa sınırsız olanak tanımıştır.⁵ 'Araçsal akla' verilen bu öncelikle birlikte, din merkezli yaşamdan giderek uzaklaşmış, bireysellik ön plana çıkmıştır. İlerlemeyi, sadece ilerlemeyi, hedefleyen bu yeni dönem, kendinden önceki dönemden ciddi bir kopuşa işaret etmektedir. Bu kopuş hem ekonomik hem de kültürel alanda kökten bir dönüşümün hem koşulu hem de sonucudur. Kopuş olarak nitelenen bu değişim, geleneğin tamamen ortadan kalkması değil, bir dizi dönüşüme uğramasını anlatmaktadır.

³ Alain TOURAİNE, **Modernliğin Eleştirisi**, Çev., Hülya Tufan, 43.

⁴Bkz. (2), KUMAR, 103.

⁵ Erhan ATİKER, **Modernizm ve Kitle Toplumu**, 78.

Giddens'in 'düşünerek davranmaya' diğer bir deyişle araçsal akla dayandırdığı modernlik, her türden geleneğin dengesini bozmuştur. Bununla birlikte geleneğin etkisi güçlü kalmış, hatta modern toplumların gelişiminin ilk evrelerinde geleneğin yeniden pekişmesi toplumsal düzeni sağlamlaştırmıştır. Bu evrelerde, milliyetçilik ve din gibi büyük gelenekler yeniden keşfedilmiştir. Aile, cinsiyet gibi daha dünyevi gelenekler yeniden yapılandırılmıştır. Özetle söylemek gerekirse, modernlikle birlikte gelenekler yokolmamış, reform geçirmiştir.⁶

Modernliğin ekonomik örgütlenmesi, sanayileşme ve kapitalizm kavramları ile açıklanabilir. Sanayi Devrimi'nin ardından buhar gücünden yararlanılmaya başlanmasıyla, teknoloji gelişmiş, sanayi hayatın her alanını etkilemeye başlamıştır Kumar, Batı toplumunun, yalnızca sanayileşmeyle birlikte, tüm diğer ülkeler karşısında üstünlüğünü sağladığını ve dünya medeniyeti konumuna geldiğini belirtmektedir. Ticari kapitalizm bir güç olmasına karşın, sanayi teknolojisinin sağladığı olanaklar olmasaydı, kapitalizmin başarısından da sözedilemezdi.⁷

Toffler, sanayi uygarlığının, insanlardan daha yetenekli makineler geliştirip; bunları birbirine bağlı tesisler halinde aynı çatı altında toplayarak fabrikaları oluşturduğunu belirtmektedir. Bunun ardından da montaj hattı yaratılmıştır.⁸ Fabrikaların oluşması, mülk sahibi özel yatırımcılar ile mülksüz bir emekçi kesimin toplumsal sınıflar olarak yapılanmasına ve kapitalist ekonominin belirginleşmesine neden olmuştur. Fabrikalar, birçok sanayi kolunun gelişmesine olanak tanımıştır. İlk olarak, kömür, dokuma, ve demiryolu sanayisi, ardından da demir çelik, alüminyum, kimyasal maddeler üreten tesisler ve otomobil fabrikaları gelişmiş ve yüzlerce fabrika kenti doğmuştur.⁹ Modern dönem, beraberinde kentlerde daha büyük sayıların yoğunlaşmasını da getirmiş, kendi kültürel motiflerini kent yaşamının içinden çıkararak dokumuştur. Weber, Sanayi Devriminin etkileri hissedildikçe, Batı dünyasındaki şehirlerin boyutlarındaki büyümenin olağanüstü arttığını

⁶ Anthony GIDDENS, **Sağ ve Solun Ötesinde**, Çev. Müge Sözen/Sabir Yücesoy,13.

⁷ Bkz. (2), KUMAR, 104.

⁸ Alvin TOFFLER, **Üçüncü Dalga**,Çev. Ali Seden, 48.

⁹ A.g.e., 48.

belirtmektedir. 1880’lerde, sözgelimi Prusya’nın şehirlerinin nüfusu 2 milyon artmıştır. Fransanın kiler 1 milyon artarken, İngiltere ve Galler şehirleri 750.000’lik bir artış göstermiştir. 1890’ların sonlarına gelindiğinde Londra ve Paris yüzyılın ortasına göre nüfuslarını iki katından daha fazla arttırmışlardır.¹⁰

“Modernliğin büyük kentleri, özellikle New York ve Chicago gibi Amerikan kentleri, sanayi teknolojisi olmaksızın düşünülemez. Dikine yükselen gökdelenler, her yana yayılmış köprüler, dağların ve denizlerin altında yirmi mil uzunluğundaki tüneller, ses hızının aşıldığı havayolu seyahatleri, uzaydaki uydular: Bunların hepsi bizim modernlik imgemizi oluşturan öğelerdir ve hepsi de sanayiciliğin meyveleridir.”¹¹

Giddens, modern dönemin ekonomik örgütlenmesi olan kapitalizm bağlamında değerlendirdiği kentleşme olgusunun, sadece, nüfusun kırsal alandan kentlere göç etmesi olarak tanımlanamayacağını belirtmektedir. Kapitalizm öncesi kentlerde yaşayan insanlar, genellikle köylerde yaşayanlarla benzerlik gösterirken; kapitalizm sonrası kentlerdeki nüfus yoğunlaşmasının yanı sıra bir dizi değişim de olmaktadır. Kapitalizm öncesi toplumlarda kent, devlet gücünün ve sınırlı bir dizi üretim ve ticaret etkinliklerinin merkezidir. Halkın büyük çoğunluğu tarımla uğraşmaktadır. Kapitalizmin doğuşu ve sanayi kapitalizmi halini alması, nüfusun kırsal ortamdan kentsel ortama topluca göç etmesine yol açmıştır. Göç, hem kırsal hem de kentsel olanın yapısındaki köklü değişiklikler nedeniyle hız kazanmıştır.¹²

Giddens, kapitalizm öncesi toplumlarda geleneğin etkisinin her zaman daha güçlü olduğunu işaret ederek, kentlerde halkın çoğunluğu için günlük hayatla gelenek arasında bir bağ olduğunu belirtmektedir. Oysa, sanayi kapitalizminin ortaya çıkışı ve yayılmasıyla bu tür gelenek ve adetler parçalanıp dağılmıştır.¹³

¹⁰ Max WEBER, **Şehir: Modern Kentin Oluşumu**, Çev. Musa Ceylan., 11.

¹¹ Bkz.(2), KUMAR, 105.

¹² Anthony GIDDENS, **Sosyoloji: Eleştirel Bir Yaklaşım**, Çev. Ruhi Esengül & Sabir Yücesoy, 96-97

¹³ A.g.e.,113.

Kent, kapitalizmi tanımlayan ilişkilerin yaşandığı mekândır. Bunun içindir ki, kapitalist modernitenin bütün katı ilişkileri eriten yüzü kendini en somut biçimiyle kentlerde göstermektedir. Kent ve kent yaşamı, modernleşme geleneğinde her zaman övülmüştür. Kent, uygarlığın beşiği, insan aklının en yetkin ürünüdür ve insanın doğa üzerindeki zaferinin bir simgesi, çevresini ve toplumsal ilişkilerini biçimleyebilme, örgütleyebilme gücünün mekanıdır. Kent kültürünün temel taşı oluşturular cemaatler değil, bireylerdir. Bu nedenle kentlilik herşeyden önce bir yaşam biçimidir. Kentleşme aynı zamanda bu yeni kültürel kodların ve davranış biçimlerinin kabul edilmesi sürecine yol açmaktadır. Kent, sunduğu çeşitlilik ve ortak davranış kalıpları ile bu atomize bireyleri bir arada tutabilme gücüne sahiptir.¹⁴ Bireyin atomlaşması, kristalize olmuş bir bütünün , mikro bir birim olarak ayrılmış bir parçası haline dönüşmesi başka bir deyişle bireyin kendini kuşatan tüm bağlardan kopmuş özgür karar veren bir konuma gelmesidir. İlk bakışta böyle görünse de, kentte yaşayan, ayrı ayrı bireylerden oluşan atomize topluluklar, kapitalist sistem karşısında savunmasız bırakılmaktadır. Dünyanın mutlak hakimi olmak isteyen güçler, parasıyla, teknolojiyle, dev firmaları ve egemen kıldığı kültürüyle, karşısındaki bireyleri tek tek ayırtılmış, atomize bir topluluk görmek istemektedir.¹⁵

Modern kent mekanı olarak içinde yaşanan mekan, artık salt fiziksel değil, aynı zamanda toplumsal bir olgudur, dolayısıyla köy ve kent arasında kesin sınırlar çizilmiştir. “İnsanlığın geniş ufuklarıyla bütünleşmiş ahlaki temellere dayalı geleneğin yerini, dar aralana sıkıştırılmış günlük uğraşlar almıştır.”¹⁶ Sözüedilen atomize bireylerin oluşturduğu kitleler, gün boyu montaj bandında ürettikleri metaları, yine bu işten kazandıkları ücretle, ‘boş vakitlerinde’ tüketmektedirler. Fordist üretim süreci olarak adlandırılan, ve bir montaj bandı etrafında kitlesel üretime olanak sağlayan bu uygulama, aynı oranda da tüketiciye ihtiyaç duymaktadır. Modern yaşam, kendi devamlılığını sağlayabilmek için, kendi emeğine yabancılaşmış bireyleri bu üretim ve tüketim döngüsüne odaklamıştır.

¹⁴Oğuz IŞIK, “1980 Sonrası Türkiye’de Kent ve Kentleşme”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, 780-792.

¹⁵Erol MANİSALI, **Küresel Kısaç**, 24.

¹⁶Bkz.(12), GİDDENS, 114-115.

Giddens'a göre, bu değişikliklerin çoğunun itici gücü, zenginlik yaratmanın yeni bir yolu olan fabrika üretimidir. Çok geçmeden birçok unsur bir araya gelerek yeni bir sistem oluşturmuştur. Okullar, şirketler ve politik partiler gibi uzmanlaşmış kurumlarla, kitlesel üretim, kitlesel eğitim, kitlesel medya birbirine bağlanmıştır. Aile yapısı da, birkaç kuşağın birlikte yaşadığı tarım türü büyük evden, sanayi toplumuna özgü küçük çekirdek aileye dönüşmüştür.¹⁷

Modern toplum için, 20. yüzyılın son çeyreği, sanayi sonrası dönem, postfordist dönem, postmodern dönem gibi çeşitli şekillerde adlandırılan yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Drucker, tarih boyunca, bilginin anlamında yaşanan değişikliklere işaret eder. Bilgi, başlangıçta hem Batı'da hem de Doğu'da 'varoluşa' uygulanan bir şey olarak görülürken, günümüzde 'yapmaya' uygulanan bir şey haline gelmiştir. Bilgi, ilk çağ felsefesinde 'yapabilme yeteneği' değildir, 'işe yararlık' da değildir, bunu karşılayan sözcük 'techne'dir. Sanayi Devrimi ile başlayan süreç, bilgi ve teknolojiyi biraraya getirmiş, bilgi artık aletlere ve ürünlere uygulanmaya başlamıştır. Son olarak, bilginin bilgiye uyarlanması olarak tanımlayabileceğimiz yeni bir dönem başlamıştır.¹⁸

Bilginin, aletlere, ürünlere ve işe uygulandığı ikinci aşamasında çalışan insanların büyük bir bölümü beden işlerinde çalışmaktaydı. 1950'li yıllara kadar çalışanların onda dokuzu beden işi yapmaktaydı. Çalıştıkları alanlar, imalat, tarım, maden ve ulaştırmaydı. 1950'li yıllarda bu oran düşmekle birlikte, çalışanların çoğunluğu hala beden işlerinde çalışıyordu. 1990'lı yıllarda bu oran birden bire toplam işgücünün beşte birine düştü.¹⁹ Drucker'in 'Yönetim Devrimi' diye adlandırdığı bu yeni süreçte 'beyaz yakalılar' diye adlandırılan yeni bir hizmet sınıfı çalışan nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır.

¹⁷ Bkz.(6), GIDDENS, 28.

¹⁸ Peter DRUCKER, **Kapitalizmden Bilgi Toplumuna**, Çev. Belkıs Çorakçı, 33-63.

¹⁹ A.g.e., 62.

Giddens'ın Üçüncü Dalga'sına denk gelen bu sürecin belirleyici özellikleri, İkinci Dalga'nın kitlesel üretimi yansıtan ve bunu gerekli kılan toplumlarının tüten baca ekonomisinin yerini beyin tabanlı ekonomilerin almasıdır. Kitlesel üretim çoktan eskimiş bir biçimdir. İmalat, müşteriye uygun hale getirilmiş, ürünler kitlesel olmaktan çıkmıştır. Üretimdeki kitleselliğin kırılması ile pazar da parçalara ayrılmıştır. Postfordist üretim süreci olarak da adlandırılan bu süreç, toplumsal yapıyı da tekrar dönüştürmüştür. Aile sistemi kitlesel olmaktan çıkmaktadır. Tek ebeveynli aileler, yeniden evlenen çiftler, çocuksuz aileler ve yalnız yaşayanlar arttıkça, bir zamanlar modern standart sayılan çekirdek aile azınlığa düşmektedir. İkinci Dalga toplumunun tekdüzeliğinin yerine Üçüncü Dalga uygarlığının çeşitliliği geçmiştir.²⁰

Bu yeni dönemin ilişkilerinin aşırı çeşitliliği ve karmaşıklığı, bireyler ve kurumlar arasında yoğun bir enformasyon değiş tokuşunu gerekli kılmaya başlamıştır. Bu da hem bilgisayar hem de yeni medya teknolojilerine olan talebi arttırmıştır. Bu ürün ve hizmet çeşitliliği, tüketiciye ulaşabilmenin biricik aracı olarak reklam sektörünün gelişmesi ve medyanın da toplumsal hayatta yeniden yapılanmasına olanak vermektedir.

Özetleyecek olursak, modernite ve onun ekonomik anlamdaki görünümü olan kapitalist ekonomi sistemi kendisini, yeni bir ekonomik ve toplumsal yapılanma olarak kent hayatı içerisinde görünür kılabilmıştır. Bu yeni toplumsal yapılanmada modernitenin temel öğelerinden bireyselliğe vurgu ağırlık taşırken, kent yaşamı içerisinde bireylerarası ilişkiler başkalaşmış, yüzyüze iletişim en aza indirgenmiştir. Kentin bu 'yalnız' bireyleri ya da 'kitleleştirilen insan toplulukları' modernitenin üretim ilişkileri içerisinde tekrar tekrar üretilip; tüketime özendirilmişlerdir. '20. yüzyılın sonunda, modern toplum, Üçüncü Dalga'nın etkisiyle, tekrar dönüşüme uğramıştır. Bu dönem, üretim ve tüketim alışkanlıklarının çeşitlendirilmiş, kitlesel üretim ve tüketim yerini kişiye yönelik esnek üretim ve tüketime bırakmıştır.

²⁰ Bkz.(1), TOFFLER, 32.

Bireylerin tüketim alışkanlıkları gündelik hayatlarında o kadar etkin bir hale gelmiştir ki, 'tüketim toplumu' tamlaması günümüz toplumlarını niteler olmuştur.

Bu noktada başlangıçta günümüzde 'medya' olarak tanımlanan modern birtakım iletişim organlarının bu sürece etkisinden söz etmek gerekmektedir. Çünkü Avrupa'daki, feodal yaşamdan kopuş, nesnel bilimin önderliğinde metafizikten uzaklaşma, bilim ve teknolojik alandaki akılalmaz gelişme sürecinde ve tüm bunlarla eşsüremliler olarak; medya, modern bireyin yaşamına bir daha hiç çıkmamak üzere eklenmiştir.

2.1.1. Medya Kavramı ve Medyanın Gelişimi

Medyanın gelişimi modernitenin Avrupa'da etkili olmasıyla paralellik taşımaktadır. Medya günümüzdeki biçimine dönüşüncüye kadar çok karmaşık ve uzun bir evrim geçirmiştir. İlal, bu uzun evrimi iki toplumsal olguya bağlamaktadır: okuma yazmanın Batı toplumlarında yaygınlaşması ve basın teknolojisindeki aşamalar. Batı'da, 15. yüzyıl sonrasında gelişen basın teknolojisi, özellikle 17. yüzyıldan başlayarak, dönemin burjuva devrimlerinin bireyci, özgürlükçü ve eşitlikçi, demokratik katılmaya yönelik ekonomik yapılanmasına uygun düşmektedir. Herkes düşüncelerini özgürce yayabilmelidir ve her düşünce yaymak isteyen bir gazete çıkarmak girişiminde bulunabilmelidir.²¹

Gelişmesine paralel olarak başlangıçta "basın", ardından "kitle iletişim araçları" ve en son olarak "medya" olarak Türkçe'de kullandığımız kavram, araç anlamında yazılı basın, radyo ya da televizyon gibi iletişim araçlarını içermektedir. Ayrıca, bu teknolojilerden bir ya da daha fazlasını büyük sayıda insanla iletişim kurmak üzere (kitle iletişimi) kullanan geniş ölçekli organizasyonlar toplamı için de bu kavram kullanılmaktadır.²²

²¹ Ersan İLAL, **İletişimin ABC'si**, 38-39.

²² Gordon MARSHALL, **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay & Derya Kömürcü, 484.

Bu tanımdan yola çıkarak açıklayacak olursak, medya sözcüğü, bir kaynaktan gönderilen ileti/iletleri genelde büyük insan gruplarına (alımlayıcı) ulaştırın organizasyonları betimlemektedir denebilir. Kaynağın hedeflediği alımlayıcıların farklı demografik özelliklere sahip çok geniş kitleler olması, medyanın neden toplumsal ve kültürel anlamda oldukça merkezi ağırlıklı bir konumda olduğunu anlaşılır kılmaktadır Etkisi bu denli geniş kapsamlı olan medyanın gelişimini ele almak konumuza açılım kazandıracaktır.

Kitle iletişimi insanlık tarihindeki teknolojik gelişmelerin üzerine temellenmiştir. Günümüzde kitle iletişim teknolojilerinin varlığı ancak kendinden önceki teknolojik gelişmelerin varlığına bağlıdır. İnsanların teknoloji aracıyla ilişki ve iletişim sürecinin gelişim tarihine bakıldığında, konuşmanın ardından, kayıttan başlayarak günümüzdeki internet ağlarını oluşturan teknolojik yapıya doğru bir gelişme görülür. Bu gelişme, tüm medeniyetler için eşsüremlı ve çizgisel bir karaktere sahip değildir. Bu nedenle, teknolojik gelişmişlik düzeyi açılarından Afrika, Asya, Avrupa ve Amerika içinde ve arasında farklılıklar vardır.²³

Var oldukları dönemden bu yana birbirleri ile iletişim kurmanın çeşitli yollarını bulan/kullanan insan toplulukları, bu süreci işaretler, sinyaller, dil vb. aracılığı ile gerçekleştirdikleri arkaik dönemlerden günümüze dek giderek büyük bir yol katetmişlerdir. Bireylerin birbiriyle anlaşması ve iletişim kurmasının bir gereği olarak medya araçları çeşitli aşamalardan geçerek, günümüzdeki konumuna ulaşmıştır. Her dönemde iletişimin ortak paydası onun göze, kulağa ve sese bağımlı oluşudur.

İnsanların, görsel olarak çizgilerle ve sembollerle kayıt etmeleri M.Ö. 30.000'lerde bulunan mağara resimlerine kadar geriye gitmektedir. Yazının kullanımı Sümerler'de (3500) tabletler üzerine çivi yazısıyla başlamıştır. Daha sonra Fenikeliler günümüzdeki alfabe'nin temelini atan sembollerle yazı yazmayı

²³İrfan ERDOĞAN&Korkmaz ALEMDAR, **Öteki Kuram**, 19-20

geliştirmişlerdir. Yazının kullanılmasını, yazının yazılması için gerekli araçların, kil, papirüs, mürekkep, kalem, kağıt, vb. malzemelerin geliştirilmesi izlemiştir. Üzerine yazı yazılan araç taşınmaz veya zor taşınır biçimden, örneğin kil ve tabletler gibi, kolayca taşınır, örneğin papirüse, katlanmaz türden yuvarlanıp katlanır olan parşömen gibi malzemelere ve günümüzdeki bilgisayar disketine doğru gelişmiştir. Kayıt edilenin çoğaltılması gereksinimi de matbaa için gerekli aletlerin icad edilmesine neden olmuştur.²⁴

Bu gelişmeleri yazılı basının ortaya çıkışı ve gelişmesi izlemiştir. Gazetelerin ardından sinemanın ortaya çıkışı için bir dizi gelişmenin tamamlanması gerekecektir. Dolayısıyla, elektronik ve kimyasal endüstrilerdeki buluşlara bağlı olarak, 1860 ile 1930 yılları arasındaki dönem, günümüzdeki kullanımıyla medyanın oluşum dönemi ele alınabilir. Bu yıllar, fotoğrafın, hareketli fotoğrafın (sinema), kablolu telgrafın, telsiz telgrafın, fonografin telefonun, radyonun ve televizyonun gelişimine tanıklık etmiştir.²⁵

Radyo, hava yoluyla ve yerin kontrolünü sağlayarak, sesin uzaydan alınmasını sağlayan, insanın kulağının teknolojik uzantısıdır. Öncelikli olarak deniz taşımacılığı ve deniz savaşında işlevsel olarak kullanılmıştır. 1920'li yıllarla birlikte Almanya ve İtalya gibi ülkelerde kitlelerin siyasal yönetiminde güçlü bir araç olarak yer almıştır.

Radyonun ardından geliştirilen televizyon, ses ve görüntünün, aynı anda bir yerden başka bir yere çoğaltılarak aktarılmasını gerçekleştiren araç olarak hayatımıza girmiştir. Bu özelliği ile televizyon, kitle üretimi, kitle dağıtımı ve kitle tüketimine en uygun araç olarak modern dönemin belirleyici medya aracı konumuna gelmiştir.

Medyanın tanımını da kapsayan, tek bir merkezden çok alıcıya (alımlayıcı) ileti ulaştırma eylemi, günümüzde dijital teknolojinin gelişimi ile giderek

²⁴ Bkz. (23), ERDOĞAN ve ALEMDAR, 19.

²⁵ Bkz. (22), MARSHALL, 484.

yaygınlaşmıştır. Kayıt alanındaki gelişmeler, bilginin elektronik ortamda kaydının tutulabilmesine ve bilgisayarın gelişmesine olanak vermiştir. Böylelikle, 1990'lı yıllarda internetin kullanılmaya başlamasıyla, adına 'yeni medya' denen yeni bir iletişim sürecini başlatmıştır.

Medya araçlarından radyo, II. Dünya Savaşı süresince ve sonrasında bireylerin hayatında, enformasyon sağlama adına oldukça önemli bir yere sahipken 1950'li yıllarla birlikte artık tahtını televizyona bırakmıştır. Görüntü ve ses teknolojisini biraraya getiren televizyon hem sinema hem de radyonun yerini doldurmuştur. Yayınlarının parasız ve ulaşılabilir olması onu popüler kültürün de merkezi ögesi -hem üreticisi hem de dağıtıcısı- haline getirmiştir. Televizyon yayınlarının parasız ve ulaşılabilir olması ve sahte bir katılım duygusu yaratması onu popüler kültürün de merkezi ögesi -hem üreticisi hem de dağıtıcısı haline getirmiştir. 1950'li yıllardan itibaren televizyon bir kitlese medya olma özelliğine kavuşmuştur. "1950'de 3 milyon olan alıcı sayısı, 1961'de 57 milyona ulaşır. Aynı yıllarda Büyük Britanya'da 11 milyon, Almanya'da 4,6 milyon ve Fransa'da 1,9 milyon evde televizyon seyredilmektedir."²⁶

Günümüzde ise hemen her evde bir ya da birden fazla televizyon alıcısının varlığından sözedebileceğimiz gibi, bilişim sistemlerinin gelişmesiyle birlikte, bilgisayar ve internet kullanımı da yaygınlaşmıştır. İnternetle 13 yıl önce tanışan Türkiye bu alanda hızla büyümektedir. "Türkiye'de internet kullanıcı sayısı 15 milyon, internete bağlantılı bilgisayar sayısı 750 bine ulaşmıştır"²⁷ Büyük kullanıcı kitlesi ile günlük hayatımızı bu kadar hızlı ve kapsamlı bir şekilde çevrelemiş bulunan medyanın, toplumu nasıl bir güçle ve ne şekilde biçimlendirildiğinin anlaşılabilmesi için kapsamlı bir biçimde ele alınması gerekmektedir.

²⁶ Frederic, BARBIER, Catherine B. LAVENİR, **Diderottan İnternete Medya Tarihi**, Çev.Kerem Eksen, 264-270.

²⁷ (Çevrimiçi) www.hurriyetim.com, **15 milyon Kişi İnternet Kullanıyor**, 12 MART 2006.

Aşağıdaki tabloları alıntılanak, medya alanında sözü edilen gelişmeler zinciri hakkında az çok fikir edinilmesini sağlayacaktır.

Tablo 2.1: İlk Gazeteler²⁸

1485	İlk Gazete (Macarlar tarafından iddia edilmekte)
1600-1620	Avrupa’da ilk gazetelerin üretimi
1620	İlk İngilizce Gazete: The Courant... (Amsterdam)
1640’lar	Sıkı kontrolden sonra İngiltere’de gazete çıkıyor
1795	Türkiye’de ilk gazete: Bulletin de Nouvelle
1831	İlk resmi Türkçe gazete: Takvim-i Vekayi
1840	Ceride-i Havadis
1860	Türkiye’de ilk özel gazete: Tercuman-ı Ahval

Tablo 2.2: Sinema ve Film Teknolojisindeki Gelişmeler²⁹

1824	Peter Roget imajların kalıcılığına dikkat çekti
1889	T.Edison ve W.Dickson ilk hareketli resim kamerasını (kinetography) ve seyrediciyi (kinetoscope) yaptı
1894	Lumiere Kardeşler R.Paul’un yaptığı kamerayı cinemagraphe yaratmak için aldı. (Sinema adı bundan çıktı)
1895	Lumier Kardeşler Paris’te ilk hareketli resimleri gösterdi ve ilk sinema salonunu açtılar
1896	Edison perdeye yansıtma sistemini vitascope diye adlandırdı; ilk sinema salonu New York’da açıldı
1902-3	İlk sinema klasikleri: George Melies’in ‘‘Atrip to the Moon’’ ve Edwin S.Porter’ın ‘‘The Great Train Robbery’’

²⁸Bkz. (23), ERDOĞAN ve ALEMDAR, 26.

²⁹A.g.e., 27.

1915	D.W.Griffith ‘‘The Birth of A Nation’’ filmini yönetti ardından ‘‘Intolerance’’
1922	Fox Movietone News filmde ses deneyimi yaptı
1927	İlk sesli sinema ‘‘The Jazz Singer’’ ayrı phonograph kaydıyla vitaphone teknolojisini kullandı
1930	Sesli sinema kabul edilen standart oldu
1935	Kodachrome süreci renkli filmi popülerleştirdi
1954	Filmler sinemalarda gösterildikten sonra televizyonda gösterilmeye başlandı
1977	Video kaset satışları ve kiralamaları çıktı ve evlerde film izlenmeye başlandı.
1990’lar	Dvd ve vcd, home theatre teknolojileri

Tablo 2.3: Televizyonun Gelişmesi³⁰

1923	Westinghouse fizikçisi Vladimir Zworykin ‘‘iconoscope’’ denen görüntü aletini buldu
1927	Philo T. Farnsworth ilk televizyon patentini aldı
1930	RCA, Westinghouse ve GE ticari televizyonu geliştirmek için araştırma faaliyetlerini Zworykin idaresinde birleştirdiler
1939	New York Dünya Fuarı’nda ticari televizyon açıklandı
1941	FCC ticari tv standartlarını koydu; II.Dünya Savaşı sırasında 10 kadar deney istasyonları yayına başladı
1946	Ticari televizyon yayını New York, Philedelphia ve Washington D.C. arasında coaxial kablo ile bağlanarak başladı
1949	Community Antenna Television (CATV) başladı- kablo tv’nin öncesi
1953	RCA sistemi FCC tarafından renkli yayın için standart seçildi
1966	Major Network’ler trümüyle renkli yayına başladı
1967	Kamu Yayıncılığı Sistemi (PBS) Amerikan Kongresi tarafından kuruldu.

³⁰ Bkz. (23), ERDOĞAN ve KORKMAZ, 29.

1967	İlk televizyon deneme yayını Ankara'da başladı
1975	Kablo sistemlerine uydu yayını başladı; ½ inch betamax ve VHS kayıt sistemi Sony ve JVC tarafından sunuldu.
1981	Ev kamera kayıt aletleri (camcorders) çıktı
1989	Türkiye'de korsan televizyon yayınları başladı
1994	Amerika'da evlere direkt uydu yayın hizmeti başladı

2.1.2. Medyanın Toplumsal Hayata Etkisi

19. yüzyılda teknolojik alandaki hızlı ilerleme medyanın gelişmesine, zaman/mekan kavramının tekrar konumlandırılmasına neden olmuştur. Giddens, modernlik öncesi kültürlerin zamanı mutlaka uzama bağladığından sözetmektedir. Bu zaman, kesinlikten uzak ve değişkendir. Zaman, mekanik saatle ulaşılan ölçü birliğinin toplumsal örgütlenmede karşılığını bulmasına kadar yani modernliğin yayılmasına kadar hep uzam ile ilişkilendirilmiştir. Bir diğer deyişle, modernlikle birlikte mekanlar oldukça uzak toplumsal koşullardan etkilenerek biçimlenmeye başlamıştır.³¹ Günümüzde, küreselleşme olarak adlandırılan, zaman ve uzamın yeni örgütlenme biçiminde, medyanın önemli etkisi vardır. Modern bireyin hayatının merkezinde yer alan medya, bireylerin toplumsal hayatı algılamalarına ve biçimlendirmelerine hizmet etmektedir.

Morley ve Robins'e, göre yeni teknolojik ve yayın biçimlerinin bir sonucu olarak, bilgi ve iletişim araçlarında önemli dönüşümler yaşamakta bilgi ve görüntü uzamlarının yeniden yapılandığına ve yeni bir iletişim coğrafyasının üretildiğine tanık olmaktadır. Bu sürecin karakteristik özellikleri, küresel ağlarla çevrilmiş bir dünya ve uluslar arası bilgi akışıdır. Bu nedenle de uzam duyularımız yeniden şekillenmektedir. Zaman ve uzam içerisinde kitlelerin oluşturulması ve sürdürülmesinde yayıncılığın oynadığı önemli rol giderek daha çok kabul

³¹ Anthony GIDDENS, **Modernliğin Sonuçları**, Çev. Ersin Kuşdil, 25-26.

edilmektedir.³² Medya, dünyayı algılayış biçimimizi olduğu gibi, içinde yaşadığımız çevreyi de etkileyip, değiştirmektedir.

Huisman, tarih boyunca ‘devrim’ kelimesinin boşa harcanmışlığından dem vurduktan sonra, toplumsal iletişimde ortaya çıkmış ve çıkmaya devam eden alt üst oluşları genel olarak betimlemek için bir ‘medya devrimi’nden söz etmenin gerekliliğini savunur. Huisman, yüzyılın başının toplumsal iletişiminin durumuyla karşılaştırıldığında medyanın özellikle televizyonun, kendi bütünlükleri içinde, büyük dönüşüme yol açtığını söyleyerek asıl ‘devrimden’ söz etmenin gerekliliğine değiniyor.³³

“Her sabah mesleki faaliyetlerini yaptıkları yerlere varmadan önce, yığınlarla insan radyo programlarını dinliyor ve ülkelerinde ve dünyanın geri kalanında meydana gelmiş son siyasi gelişmeleri, türlü olayları, resmi törenleri, bir gün öncesinin spor karşılaşmalarını, moda defilelerini, çeşitli sanatsal veya kültürel gösterileri ve nihayet o günün yazılı basın içeriğini öğreniyor. Her biri bu mesaj bolluğunda ilgilerine cevap veren ve tarafından yeterli ilgiyi elde edebilmiş olanları çekip alıyor. Akşam, aynı yığınlar televizyon haberlerini dinliyor ve daha sonra da eğlence programlarını ya da birinciden çok ikinci kategoriye ait olan film yayınlarını takip ediyor. Nasıl olur da böylesi değişiklikler yüzyıl başında doğmuş kuşakların yaşadığından farklı bir gündelik hayata yol açmaz?”³⁴

Kişilerarası ilişkilerle gerçekleşen toplumsallaşma biçimi kitle iletişimiyle krize girmiştir. Gerçekte işlevi, bireyleri grup içinde tutarak toplumsal bağı güçlendirmek olan iletişim, medyanın yaygınlaşmasıyla katalizör görevi görmeye başlamıştır. İletişim teknolojisi, insanı, televizyon, bilgisayar ya da cep telefonu ekranına daha çok bağımlı kılarak yüzyüze iletişime yabancılaştırmaktadır. Toplumsallaşma güdüsü zayıflayan insanın giderek benmerkezci bireyciliği gelişmektedir ve etrafındaki olaylara ve kişilere karşı duyarsızlaşmaktadır. Diğer bir

³² David MORLEY & Kevin ROBİNS, **Kimlik Mekanları**, Çev. Emrehan Zeybekoğlu, 18-22.

³³ Denis HUISMAN, **Sokrates İnternette**, Çev. Kerem Eksen, 61-63.

³⁴ A.g.e., 61-62.

deyişle, yeni iletişim ortamı, atomize bireylerden oluşmuş yeni bir toplumsal yapının oluşmasında etkin olmuştur.

Bunun yanı sıra, medya, özellikle modern dönemin başlangıcından itibaren, yeni ekonomik ve siyasal örgütlenme ile giderek karmaşıklaşan bağlar kurmuştur. Toplumsal ve kültürel düzenin oluşmasında kilit bir rol oynamıştır. Murdock, medyanın modern dönemde gelişen kitle üretimi ve tüketimi ilişkileri ile iki düzlemde bağ kurduğunu belirtir. Bunlardan birincisi, bu yeni sistemin işlev görmesini sağlayacak enformasyonu –fiyatlar ve pazarlarla ilgili verileri, sermaye piyasasındaki değişimleri vb.- dolaşıma sokmasıdır. İkincisi ise, gelişmekte olan reklam endüstrisinin sergilendiği ve yeni ortaya çıkan eğlence endüstrisi ile birlikte tüketimin sunduğu yeni beğenilerin tanıtıldığı bir mecra oluşturmasıdır.³⁵

Medya, ticari yapısı ve reklam gelirleri gereği, genel ekonomiye bağımlıdır, başlı başına bir endüstridir. Verdiği imajlar ve mesajların hedefi kârlılık ve özel mülkiyet esasına dayalı tüketim düzeninin devamlılığını sağlamaktır.³⁶ Bu bağlamda, medyanın toplumsal hayata etkisi irdelenirken onun modernitenin diğer tecimsel kurumları gibi yapılandığı gerçeği gözardı edilmemelidir.

Modern iletişim araçları içerisinde özellikle televizyon, görselliğe dayalı yapısıyla diğer araçlardan daha belirleyici bir konuma sahiptir. Gerbner’de günümüzde gündelik yaşam pratiklerini belirleyen esas gücün televizyon olduğunu ileri sürmekte ve televizyonun modern insanın yaşamındaki belirleyici rol ve etkisine vurgu yapmaktadır:

“TV, diğer kitle iletişim araçlarından farklı bir konumdadır. Ortalama bir evde televizyon alıcısı günde 6.5 saat kadar açıktır. Çocuklar bu yeni simgesel dünyaya gözlerini açmaktadır ve bu aracın sunduğu onbinlerce birbirinin aynısı hikayeyi adeta süt gibi emerek büyümektedir. Artık toplumsal hayatı sürdürmek için

³⁵ Graham Murdock, “İletişim Modernlik ve İnsan Bilimleri”, **Medya İktidar İdeoloji**, Çev. Mehmet Küçük, 413,429.

³⁶Herbert SCHILLER, **Zihin Yönlendirenler**, Çev. Cevdet Cerih, 40.

evden dışarı çıkmaya bir gereksinim yoktur; ne ibadet yerlerine, ne de okula gitmeye gerek kalmıştır. Okuma yazma öğrenmeye, daha geniş bir kültürle buluşmak için gerekli olan birçok zihinsel yetiyi elde etmeye de gerek yoktur. TV seyretmenin aile içindeki ritüelistik yapısı, çocuklarla yetişkinlerin izleme sürelerindeki eşitlik, kuşaklar arasında bugüne kadar tarihte rastlanmayan bir imgesel dünya birliğini yaratmıştır. TV, tarihte ilk kez, karmaşık zihinsel yetileri olmayan milyonlarca insan tarafından, kolaylık ve yaygınlıkla izlenebilen yegane iletişim aracıdır.’’³⁷

Diğer medya araçlarından yararlanışımızın da televizyonun yönlendiriciliği ile olmaktadır. Telefon sisteminin nasıl kullanılacağı, hangi filmlerin görüleceği, hangi kitap ve kasetlerin alınacağı, hangi radyo programının dinleneceğini televizyondan öğrenmekteyiz. Televizyon, başka hiçbir iletişim aracının gücünün yetmeyeceği biçimde, iletişim ortamımızı bizim adımıza düzenlemektedir.³⁸

Hayatımızda böylesine yer tutan televizyon, sözellikten oldukça uzaktır, çünkü elektronik iletişim araçlarında boy gösterenlerin söyleyeceği herşey bir senaryoya göre dikkatle planlanmıştır, sesin tonu, yüksekliği, vurguları, daha önceden prova edilmiştir. Her program küçük bir piyestir dolayısıyla elektronik iletişim araçlarını dinleyen biri sözellikten uzaktır; çünkü konuşmanın en önemli kuralını çiğner; dinleyen karşısındakinin sözünü kesemez. Medya, okur yazar kültürden tamamen ayrı bir kültüre denk gelmektedir. Okuryazarlık anımsama şeklimizi değiştirmekte ve bize şimdi sahip olduğumuz belleği vermektedir.³⁹ Medya ise bu belleğin belli bir senaryo doğrultusunda biçimlenmesine olanak sağlamaktadır.

Huyssen, anımsamanın geçmişle olan bağlarımıza şekil verdiğiine değinmektedir. Anımsama biçimlerimiz de şimdiki anın içinde bizi tanımlamaktadır. Bireyler ve toplumlar olarak kimliklerimizi kurup sağlamlaştırmak için geçmişe gereksinimimiz vardır. Her zaman unutmaya ile yadsımanın bastırma ile travmanın etkisi altında olan kişisel belleğimiz, çoğu zaman iktidarı akla uygun hale getirerek,

³⁷ Aktaran, Veysel Batmaz, ‘‘Televizyonlar MGK Gündemine Alınmalı’’, 28 Şubat 1999,Radikal 2

³⁸ Neil POSTMAN, **Televizyon :Öldüren Eğlence**, Çev: Osman Akınhay, 90.

³⁹ Barry SANDERS, **Öküzün A’sı**, Çev.Şehnaz Tahir, 44-45.

onu koruma gereksinimimize hizmet eder. Toplumsal bellek de hep incelikli, bazen de o kadar incelikli olmayan kurmalara tabidir. Bir toplumun belleği o toplumun inanç ve değerlerinde, ayin ve kurumlarında düzenlenir. Özellikle modern toplumlar söz konusu olduğunda belleği biçimlendiren müze, abide, anıt gibi kamusal yerlerdir.⁴⁰ Günümüzde, toplumsal belleğimizi biçimlendirme işlevi nedeniyle, sözü edilen mekanlara medyayı da dahil etmek gerekmektedir. Medya araçlarının, özellikle televizyonun, bireylerin hayatında ve sosyalleşme süreçleri içerisindeki rolü ele alındığında, toplumsal belleğin aktarılmasındaki önemi de anlaşılabilir. Hoskins, medyanın toplumsal belleğin kuruluşundaki rolünü önemsemektedir. Medyanın, geçmişimizi bugüne dayandırarak durmaksızın yeniden yapılandırırken belleğin çerçevesi gibi hareket ettiği söylenebilir.⁴¹

Günümüzün medyatik çağında, toplumsal belleğin süregelen beslenmesi, geçmişteki sosyal oydaşımın taşınandan çok daha fazla medya ile bağlantılıdır. Televizyon ‘yeni hafıza’ diye adlandırılan hafızanın temel taşıyıcılarından, yeni hafıza olarak adlandırdığı bu elektronik hafıza, medyanın temsil biçimlerinin popüler kültürle ilişkisi bağlamında ele alındığında, onun bir başka popüler girişimidir. İçinde yaşanan çağla ilgili önemli gelişmeler, savaşlar, afetler keyifli seyirler olarak gözümüzün önüne getirilmekte, bir an için belirip ardından kaybolmaktadır. Medya arşiv görüntüleriyle de neyi ne zaman ve nasıl hatırlamamız gerektiği konusunda bizleri yönlendirmektedir.⁴²

I. Körfez Savaşı sırasında, CNN televizyonunun uyguladığı yayın politikası ve savaşı dünyaya duyurma biçimi, sözü edilen bu ‘keyifli seyir’ politikasına verilebilecek ilk örneklerdendir. 1991 yılında patlak veren Körfez Savaşı’nı, televizyon ekranlarından dünyaya yayınlayan kanal olarak CNN oldukça büyük bir atılım gerçekleştirmiştir. Savaşın görüntülerini, ‘muhteşem bir havai fişek gösterisi’ sözleriyle dünyaya yayınlayan kanal, bu söylemle milyonlarca izleyiciye, oturduğu

⁴⁰Andreas HUYSSSEN, **Alacakaranlık Anıları**. Çev., .Kemal Atakay, 78-81.

⁴¹Andrew HOSKINS, “**Television and the Collapse of Memory**”, 109-127.

⁴²Andrew HOSKINS, “**Signs of the Holocaust:Exhibiting Memory In A Mediated Age**”. 7-22.

koltukta, orada ölen insanları hiçe saymak pahasına, görsel bir şölen sunmuştur. Medyanın, özellikle televizyonun, görselliğe ve eğlenceli seyirleri yeğleyen bu tutumu, onu, toplumsallığı oluşturma, bireylerin kimlik oluşturma süreçlerine etki etme, kamuoyu oluşturma, güncel olaylar hakkında gerçek bilgi verme gibi birincil görevlerinden uzaklaştırmaktadır. Bu bağlamda, temsil sürecinde televizyondan iletilenin olabildiğince eğlenceli ve tüketilebilir bir formatta sunumu; onun gerçeğinin ne olduğundan daha önemlidir. Medya kuruluşları, gerçeğin değil, izleyicileri ekran karşısına çivileyecek hikayelerin peşinde koşmaktadırlar. Gerçeğin bekçiliğini yaptığını iddia eden medya; aslında kendi ürünü olan “televizyon gerçekliğinin” savunusunu yapmakta ve çoğu zaman da gerçeği amaçları doğrultusunda çiğnemekten, eğip bükmekten ve onu ekranda yer alabilir formatta biçimlendirmekten geri durmamaktadır. Televizyon ve ardındaki eğlence endüstrisinin karşısında, yaşamın her birimi çaresizdir, televizyon ona kendi giysisini giydirmektedir.

“ Neyin gösterildiğinin ya da hangi bakış açısının yansıtıldığına hiçbir önemi yoktur; herşeyin üstünde tutulan varsayım, hepsinin bizim eğlenmemiz ve haz almamız gözetilerek sunulmasıdır. Bu nedenle, bize hergün trajedi ve barbarlık örnekleri sunan haber programlarında bile televizyon muhabirlerinin bu haberleri ‘yarınla ilişkilendirme’ teranelerini dinleriz.(...) Televizyon muhabirlerinin, ‘haberler’in ciddiye alınmayacağını bildiğimiz için deyiş yerindeyse herşeyin eğlenceye çevrilmesi önerilerini kabul ederiz.”⁴³

Benjamin de, eğlence endüstrisinin çerçevesinin henüz oluşmakta olduğu dönemde, 19. yüzyıl Paris’inde düzenlenen dünya fuarlarından söz etmektedir. Bu fuarlarda işçi sınıfı müşteri kimliğiyle ön plandadır. Fuarlarda malın değişim değeri çarpıtılıp, kullanım değeri arka plana atılmaktadır. Fuarlar, insanın zaman geçirmek için içerisine daldığı bir fantazmagori oluşturmaktadır. Eğlence endüstrisi de insanı malın eriştiği düzeye yükselterek bu fantazmagoriye girmesini kolaylaştırmaktadır. İnsanlar kendine ve başkalarına yabancılaşmanın tadını çıkarmaktadır ve kendini

⁴³ Bkz. (38), POSTMAN, 99-100.

böyle bir dünyanın yönlendirmesine bırakmaktadır.⁴⁴ Günümüzde, Benjamin'in sözünü ettiği bu fantazmagorinin oluşturulması ve bireylerin böyle bir evrene çekilmesindeki temel etkileyici faktör medyadır. Postman, televizyonun her türlü söyleminin üst anlatısını 'eğlence' olarak belirlemiştir.⁴⁵ Bu üst anlatı, modern bireyi fantazmagoriye çekerken, derin düzeyde ideolojik bir işlev görmektedir.

Medya, bu fantazmagoriyi , seçme ve dışlama tekniklerini kullanarak belirli türden bir anlam yaratma süreci ile gerçekleştirmektedir. Ortaya çıkışından itibaren uzun yıllar boyunca göz ardı edilen ideolojik işleviyle anlatılmak istenen, medyanın, anlam yaratma sürecindeki bu etkinliğidir. Anlamlandırma toplumsal bir pratiktir, bir açıklama yerine diğerinin tercih ve inşa edilmesi medyanın bu pratiği yönlendirebilme yetisine dayanır. Bu yönlendirme, üretim ve iktidar pratiklerinin istediği doğrultuda gerçekleşmektedir. Özellikle televizyondan yayılan medya metaforları, dünyayı bizim adımıza sınıflandırır, bir sıraya sokar, bir çerçeveye çizer, genişletir, küçültür, renklendirir ve dünyanın görünümüne ilişkin savlar ortaya atarlar. Günümüzde medyanın "Dördüncü Güç" olarak betimlenmesi bu nedenledir. İdeoloji bu sınıflama pratiğine eklenmiştir. Hall'a göre, medyanın en önemli işlevi, anlamın toplumsal inşasında üstlendiği ideolojik işlevdir:

"Modern iletişim araçları asla toplumsal yapılar ve pratikler alanı dışında kavramsallaştırılamazlar, çünkü giderek artan oranda bu alanın bir parçası haline gelmektedirler. Günümüzde iletişim kurumları ve ilişkileri toplumsal alanı tanımlıyor ve inşa ediyor; siyasal alanın inşasına yardım ediyor; üretken ekonomik ilişkileri dolaymlıyorlar, modern endüstriyel sistemler içinde maddi bir güç" haline geldiler, bizatihi teknolojik olarak tanımlanıyorlar, kültürel olana hükmediyorlar."⁴⁶

Medya, yüzey yapısında 'eğlence' formatıyla dolaşıma soktuğu ürünlerin herbiri aslında, derin yapıda ideolojik olarak kodlanmış ve kurgulanmış bir mesajlar

⁴⁴ Walter Benjamin, "19.Yüzyılın Başkenti Paris", **Pasajlar**, Çev. Ahmet Cemal, 94.

⁴⁵ Bkz.(38) POSTMAN, 90.

⁴⁶ Stuart HALL, "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü", **Medya, İktidar, İdeoloji**, Çev. Mehmet Küçük, 95.

dizisidir. Daha önce de değindiğimiz gibi modern kurumların tecimsel özelliklerine sahip medya kurumları, ekonomik örgütlenişleri nedeniyle, ürettikleri mesajlarla, varolan toplumsal iktidar yapılarını yeniden üretmekte ve devamlılığını sağlamaktadırlar. Toplumsal belleği oluştururken bu kodlar yardımıyla, iktidar ilişkilerini bireyler bağlamında da düzenlemektedirler. Şüphesiz ki, toplumun belli bir yöne doğru evrilmesini sadece medya belirlemez; siyasal, askeri, ekonomik birçok ögenin oluşturduğu karmaşık etkenler, bir ulusun siyasal ideolojisini, ekonomik yaklaşımını, eğitim anlayışını biçimler. Ancak medya, iktidar ile olan ilişkileri ve bireyin hayatındaki değiştirilmez yeri nedeniyle tüm bu öğelerle de girift ilişkiler içindedir ve onlara da doğrudan ya da dolaylı etki etmektedir. Medya aracılığıyla eğlence kâr amaçlı bir etkinliğe dönüşürken, giderek hayatın her alanı metalaştırılmıştır. Fantazmagori ile realiteyi birbirine yaklaştırarak kendi ideolojisine göre biçimlendirmektedir. Tüketim güdüsünün tetiklenmesi/uyarılması ve statükonun korunması kitle iletişim araçlarının, ekonomi-politikleriyle bağlantılı olarak, yaymaya çalıştıkları temel ideolojidir.

Medyanın toplumsal hayata etkisine yalnızca ulus ve toplum düzleminde bakmak yeterli değildir. Uluslar arası arenada da, küreselleşmenin sonucu olarak, medyanın “kültür emperyalizmi” diye adlandırılan bir başka etkisinden söz etmek mümkündür. Erdoğan, uluslar arası iletişim ilişkilerinde birçok ülkenin , güçlü birkaç kapitalist ülke ile mücadele edebilecek durumda olmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla, ilişkilerde bu ülkeler bağımlı bir duruma gelmekte bu da eşitsiz bir yapı oluşturmaktadır. Bu bağımlılığın beraberinde getirdiği kültürel emperyalizm ülkeler arasında var olan ekonomik ve siyasal ilişkiler düzenini destekleme yönünde işlev gören bir süreç olarak tanımlanabilir.⁴⁷ Bu süreçte de ‘ana akım medya’ diye adlandırılan, medyanın egemen güçlerinin yandaşlığını yapan bir enformasyon akışı olanaklı kılınmaktadır. Böylelikle, egemen (merkez) ülkelerin kültür ve iktidar kodları medyanın dolayımından geçerek bağımlı (çevre) ülkelere ulaşmaktadır. Son yıllarda, medya aracılığıyla uygulanan bu emperyalist örgütlenmeye karşı bir takım

⁴⁷ İrfan ERDOĞAN, “Dünyanın Çarpık Düzeni”, **Uluslararası İletişim**, 257.

yapılanmalar görülmektedir. Katar'dan yayın yapan El-Cezire televizyonu ve Latin Amerika ülkelerinin sesini duyurmak üzere kısa bir süre önce kurulan Telesur, alternatif medya arayışları olarak adlandırılan bu girişimler arasında sayılabilir. El Cezire televizyonu özellikle I.Körfez Savaşı sırasında CNN'e alternatif yayın yapmış ve dünyaya seyirlik gösteriler yerine savaşın neden olduğu acıları duyurmaya çalışmıştır. Telesur televizyonu da, Latin Amerika ülkelerinin kendi dilini, kendi sesini duyurmayı ilke edinmiştir. Bu iki kanalın kendi aralarında yapmış oldukları işbirliği anlaşmaları, alternatif medya arayışı için umut verici olsa da, bir yanıyla, yeni bir 'ana akım medya'sı oluşturabileceklerini de akıldan çıkarmamak gerekmektedir. Unutmamak gerekir ki, medya emperyalizminde egemenlik elde eden taraf bu egemenliğini ticari ve siyasal strateji olarak ihraç etmektedir.

Özetlemek gerekirse, medya aracılığıyla eğlence kâr amaçlı bir etkinliğe dönüşürken hayatın her alanı metalaştırılmıştır. Modern toplumlarda bireyler toplumsal çevrelerini yorumlamak ve onlara tepki göstermek için kullandıkları imgeler, simgeler ve sözcükler için büyük ölçüde medyaya, özellikle de televizyona bağımlıdırlar. Televizyon günümüzde gündelik hayatın hem en önemli oluşturucusu hem de takipçisidir. Günümüzde kültür televizyondan yayılan ve onunla biçimlenen bir noktaya gelmiştir. Gündelik hayat pratiklerinin oluşumunda, kültür dinamikleri içerisinde televizyon ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Televizyon, kültürel ürünleri üretme, topluma ulaştırma ve dönüştürme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla, kültürün, medyaya sahip olan ve onu yöneten küçük bir zümre tarafından yönlendirildiği iddia edilebilir. Televizyon, günümüzde gündelik yaşam kültürünü kendi ideolojisi doğrultusunda, ulusal ve uluslar arası düzlemde yeniden üretmektedir. Bu üretim sürecinin de başlıca söylemi kitlelere tüketim ideolojisini ve iktidar değerlerini benimsetmek olmaktadır.

2.1.3. Türkiye'de Toplumsal Değişim ve Medya

Türkiye'de toplumsal hayata göz attığımızda, ilk büyük değişimin Osmanlı Devleti'nin ardından kurulan Cumhuriyet Türkiye'si'ne geçişte yaşandığını

görmekteyiz. Gelenekseli temsil eden Osmanlı Devleti'nin, Batı'daki gelişmelerin etkisiyle girdiği çözülme sürecinin ardından kurulan modern Türkiye Cumhuriyeti, tüm kurumları ve yapılarıyla yeni bir ulus oluşturmaya girişmiştir. Gelenekten arındırılmış ve yüzü Batı'ya çevrilmiş yeni ulus Batı'nın modernlik hareketlerini benimseyerek, Batı uygarlığı düzeyine ulaşabilme yönünde olağanüstü bir çabaya girişmiştir. 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanının ardından gerçekleştirilen reformlar ve uygulamalar bu çabanın kilometre taşlarıdır. Kurumlarda ve uygulamalarda yapılan bu değişiklikler toplumsal hayatı da yeniden biçimlendirmiştir.

Türk toplumsal hayatındaki büyük değişimin dönüm noktası olarak 12 Eylül 1980 dönemi ele alınabilir. 80'li yıllar, tüm dünyada ciddi ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimlerin ardı ardına başgösterdiği ve özellikle çokuluslu şirketlerin desteklediği küresel yapılanmanın etkisini arttırarak, yerleşikleştiği yıllar olmuştur. Özellikle 70'li yıllarda peşpeşe patlak veren ekonomik krizler, o ana dek uygulanan ekonomi politikalarında ciddi radikal değişimleri gerekli kılmış ve altyapıda meydana gelen bu değişimler kısa sürede üstyapıda da etkisini göstermiştir. Türkiye'de bu gelişmelerden büyük oranda etkilenmiştir. 12 Eylül 1980 Darbesi ile sol politikalar sindirilmiş, liberal sağ söylem tüm alanlarda etkili olmuştur. Cumhuriyet Türkiye'si'nde kuruluşundan bu yana etkin olan devletçi politikalar değişikliğe uğramıştır. Bunu takip eden sürece damgasını vuran isim, 1983 yılında yapılan seçimlerden başbakan olarak çıkan Turgut Özal'dır. ABD politikalarına yakınlığı ile tanınan Özal'ın Devlet Planlama Teşkilatı müsteşarı iken planlayıp uygulamaya koyduğu 24 Ocak 1980 kararları kapitalist batı dünyası ile tam entegrasyonun sinyallerini veren ilk uygulamadır. Bu kararlar, Türkiye'de yalnızca ekonomik algılama ve sistematikte değil aynı zamanda toplumsal alanda da önemli değişim ve dönüşümlerin ortaya çıkışını hazırlayan kararlar olarak görülmelidir. Bu tarihe kadar iç birikime dayalı ithal ikameci sermaye birikim sürecinde devlet harcamaları ve yatırımları giderek hızlanan enflasyon karşısında alt ve orta gelirli kesimlerin kayıplarını telafi etmekteydi. 24 Ocak'tan sonra ihracata dönük ve dışa açılımcı ekonomi modelinde döviz kazandırıcı faaliyetlere özendirme ve bu faaliyetlerde dünyada rekabet gücüne sahip olma çabası tüm bölüşüm ilişkilerini

tersyüz etmiştir. Devletin küçülmesi, özelleştirme, vergi yükünün sermayeden ücretli kesime yıkılması gibi uygulamalar gelir dağılımları arasında astronomik farklar yaratmıştır.⁴⁸

Bu dönemde tüketim, kalıpları büyük önem kazanmıştır ve insanlara; tükettikçe birey olabilecekleri, tükettikçe farklı olabilecekleri düşüncesi yerleştirilmeye çalışılmıştır. Günlük yaşamın baskısı ve sıkıntısından bunalan kitleler, popüler kültürün fantazyaları yoluyla rahatlamakta, tüketimin ilüzyonuyla, dış gerçekliğin acıtıcı tarafları törpülenmektedirler. Metalara sahip olmanın yarattığı haz duygusu, kitlesel yabancılaşmayı arttırırken, orta sınıfların yarışmacılık ruhunu körüklemiştir. Meta merkezli bir yaşam sürmeye başlanmış, bu sağlıksız bireycileşme, toplumdaki sınıfların ve insanların arasında, vurgulandığı üzere, uçurum yaratmıştır. Bu dönemde toplumsal eşitsizlik şiddeti ve tepkiyi yükseltmiş, bunun toplumsal ve politik sonuçları 90'ların ortalarında tepki oylarıyla siyasi iktidarların belirlenmesi olarak kendini göstermiştir. 1980 sonrası yaşanan hızlı değişme sınıflar arasındaki bağları birbirinden koparmıştır. Dış ticarete getirilen kolaylıklarla birlikte insanlar ithal ürünlerle tanışma olanağı bulmuşlardır. Gelir dağılımından geniş pay alan kesim, yani daha çok tüketen, daha çok “meta sahibi” olan kesim, kendini maddi düzeyde olduğu gibi, sosyal düzeyde de toplumun geri kalanından ayırmıştır.

Türkiye'deki bu süreç dünyadaki küreselleşme hareketi ile birlikte ele alındığında anlamlı olacaktır. Özbudun'a göre, tüketimin, temel dinamosunu oluşturduğu mevcut kapitalist küreselleşmenin nihai 'düş'ü tüm insanlığın türdeş bir tüketim kültürünün müşterilerini oluşturduğu tek bir dünya pazarı oluşturmaktır. Bu pazara erişimin tek koşulu, yeterli alım gücüne sahip olmaktır. Ancak sorun da tam burada yatmaktadır. Küreselleşen kapitalizm iç dinamikleri gereği, sınıflar, bölgeler, etnik aidiyetler, cinsiyetler arasındaki büyük kaynak ve kâr transferleriyle varlık ve

⁴⁸ Mustafa SÖNMEZ, ‘‘Gelir Uçurumu:Dünyada ve Bizde’’, **Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları**, 90

yokluk arasındaki uçurumu da derinleştirmektedir.”⁴⁹ Bu uçurum, ‘tüketemeyenlerin’ aleyhine bir toplumsal düzenin de nedenidir.

Tüketim kültürünün yerleşmesi ve yaygınlaşmasında önemli etkisi olan medyanın gelişimi ve örgütlenmesinin bu kırılma noktalarından bağımsız olarak değerlendirilmesi olanaksızdır. Bu nedenle, çalışmanın bundan sonraki bölümünde, Türkiye’de medya 1980 öncesi ve sonrası olarak iki ayrı bölümde ele alınmıştır.

2.1.3.1. 1980 Öncesi Türkiye’de Medya: Başlangıç Dönemi ve İlk Etkinlikler

Türkiye’de ilk basın faaliyetlerini ele alırken, Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminden başlayarak modern Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunu izleyen yıllara özgü gelişmelere değinmek gerekmektedir. 18. yüzyılın ilk çeyreğinde ilk çeyreğinde Osmanlı yönetimi basımevi kurma kararını almıştır. Bu, bireysel bir girişim değildir, toplumun yapısındaki bir takım yeni oluşumların bir gerekliliğidir. Batı ile olan ilişkiler sonucunda, geleneksel yapının bir parça kırılarak başka toplumların bilim ve teknikteki yeniliklerine hoşgörü ile bakılmaya başlanmıştı ve basımevi de bu yeniliklerden biridir.⁵⁰ Aynı zamanda yeniliklerin yaygınlaştırılmasının da aracıdır.

Avrupa’daki yapıdan farklı olarak, yeni teknikleri ve gazetecilik etkinliklerini elinde tutan grup ülkenin üst düzey yönetimi ve onu çevreleyen sanatçı, din ve bilim adamlarını içermektedir. Avrupa’da basımevinin kuruluşuyla ilgili gelişme doğrudan doğruya tabanda, egemen güçlerin tamamen dışında oluşmuştur. Oysa Osmanlı’da toplumun tabanı büyük ölçüde konunun dışındadır.

Tabandan değil de üst düzeyden gelen bu yaklaşım, üst kademenin sorunlarını ele almıştır. Sosyo-ekonomik yapının koşullandırması sonucu, basımevi Osmanlı

⁴⁹ Sibel ÖZBUDUN, “Küresel Bir Yoksulluk Kültürü mü?”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, 65.

⁵⁰ Orhan KOLOĞLU, **Basımevi ve Basının Gecikme Sebepleri ve Sonuçları**, 45-46.

toplumunda halka yayılamayacak, ticaretleşemeyecek ve aydın kesimin uygulamaları dışında başka bir ürün veremeyecektir. Ancak bu ilk adım olmasaydı yüz yıl sonraki hızlı gelişmenin aynı oranda olamayacağı da gözden kaçırılmamalıdır.⁵¹

Osmanlı'daki ilk gazetecilik faaliyeti, bir Batılı'nın, Fransız Büyükelçisi Verniac'ın girişimleri ile gerçekleştirilmiştir. 1795'de Fransızca olarak yayınlanan 'Bulletin des Nouvelles' ve bu gazeteyi izleyen 1796 tarihli 'Gazette Française de Constantinople' Osmanlı'da çıkan ilk gazeteler olarak tarihe geçmişlerdir. Sözü edilen bu gazetelerin hedef kitlesi daha çok Levanten ve tüccar sınıfıydı ayrıca 1789 Fransız devriminin düşünce iklimini yaymak da ilk kez Fransızca olarak çıkan bu gazetelerin hedefleri arasındaydı.⁵²

Ülkemizde Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkçe yayınlanan ilk gazete olarak kabul edilen 'Takvim-i Vakayi'nin çıkışı, 1831 yılında Osmanlı sarayının girişimi ve öncülüğünde gerçekleşmiştir. Nitekim bu gazete bir zaman sonra 'resmi gazeteye' dönüşmüştür.⁵³ Bunun öncesinde, yarısı Türkçe, yarısı Arapça olarak çıkan 'Vakayi-i Mısriye' gazetesi sözedilebilirse de, içeriği, tirajı ve uluslararası niteliğiyle büyük etki yaratan Takvim-i Vakayi olmuştur.⁵⁴

İlk özel Türk gazetesi ise 'Tercüman-ı Ahval'dir. 21 Ekim 1860 tarihinden itibaren çıkmaya başlayan gazete 11 Mart 1866 tarihine kadar varlığını sürdürmüştür. Liberal eğilimli özel bir gazete olarak kendini kabul ettirerek, kültürel eylemin gelişmesinde, Türk toplumunun siyasal uyanışında rol oynamıştır. Ünlü fikir adamı Şinasi'nin ayrılışının ardından önemini yitirdi. Tercüman-ı Ahval , Türk feodal toplumunun bozukluklarını anlatan, Şinasi'nin Şair Evlenmesi yapıtı üzerinden ilk kez bir tartışma yayımlanmış olması ile öneme sahiptir.⁵⁵

⁵¹ Bkz. (49), KOLOĞLU, 47.

⁵² Murat Özgen, **Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları**, 7.

⁵³ A.g.e., 4-8.

⁵⁴ Bkz. (49), KOLOĞLU, 48.

⁵⁵ A.D.JELYAKOV, **Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basım**, 53.

28 Haziran 1862 yılında ilk sayısı yayınlanan ‘Tasvir-i Efkar’ dönemin bir başka gazetesidir. Ülkenin siyasal ve toplumsal düzenlenmesine dair yazıların çıktığı gazetenin kazandığı başarının ardından Türk gazetelerinin sayısı hızla artmıştır. 1867 yılında sadece İstanbul’da 20’yi aşkın gazete ve dergi çıkmaktaydı. Bu yıllarda çıkan özel Türk gazeteleri kamuoyunun oluşmasına yardımcı olmuşlardır. Abdülhamit Dönemi’nin baskıcı rejimi, hür basın tehlike olduğunun ayırdına vararak, 1867 yılında tüm özel gazeteleri hükümetin denetimine bağlamıştır.⁵⁶ Basının baskı altında tutulma süreci, yeni Cumhuriyetin ilk yıllarında, Şeyh Sait İsyanı’nının bastırılması sırasında, tüm gazetelerin kapatılmasını öngören Takrir-i Sükün Kanunu ile devam etmiştir. 1946 ilk çok partili seçimlerin ardından, Türkiye’nin basın özgürlüğü adına nispeten daha rahat bir sürece girdiğini söylemek mümkündür.

Türkiye’de, hem siyasi hem de ekonomik anlamda ‘çoğulculuk’, çok partili döneme geçiş yıllarına denk düşer. Medyadan para kazanma, yeni basın teknolojisinin ithalatının yapılabildiği ve ekonomik gelişmenin hızlandığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında mümkün olabildiği. İç pazara yönelik büyüme stratejileri sonucu reklam pastasının büyümesi, gazete basım teknolojisindeki gelişmesiyle tirajın hızlanması, haberleşme ve ulaştırma altyapılarındaki gelişmeyle daha çok okuyucuya ulaşma zemininin yaratılması medyadan kâr elde edebilme dönemini başlatmıştır. Türk basınında bu anlamda gazetecilik yapanlar Hürriyet ve Günaydın gruplarını oluşturan Simavi Kardeşler olmuştur. Bunlara Milliyet’in eski sahibi Karacan Ailesi, Tercüman’ın sahibi Ilıcak Ailesi de eklenmiştir. Yunus Nadi’nin kurduğu Cumhuriyet’de bu dönemin gazetelerindendir. Babadan gazeteci olan bu aileler gazetelerini bir aile işletmesi gibi yönetseler de, -Cumhuriyet hariç- giderek gazete ve dergi basımını tamamlayan yatay ve dikey genişlemelerle, 1960 ve 1970’li yıllarında holdingleşme yönünde adımlar atmışlardır.⁵⁷

İlk yazılı basın uygulamalarını takiben radyo ve televizyonun da hayatımıza girişi için ise bir süre beklemek gerekmiştir. 30’lu yıllardan sonra radyo yaygın

⁵⁶ A.g.e., 152.

⁵⁷ Mustafa SÖNMEZ, **Filler ve Çimenler**, 33.

biçimde dinlenmeye başlamış, 1950’li yıllarda TV yayıncılığı için çalışmalara geçilmiş ve yayıncılığın teknik altyapısı hazırlanmıştır.

Türkiye ’de radyo yayıncılığı, dünyada radyo yayıncılığının başlamasından yedi yıl sonra başlamıştır. İlk yıllarda Ankara ve İstanbul’daki güçsüz istasyonlarda yapılmış olmasına rağmen, dünya radyo yayıncılığında iyi bir yer edinmiş olduğu söylenebilir. Türkiye’de, 1927 yılında İş Bankası ile bir Fransız şirketinin ortaklaşa kurdukları Türk Telsiz Anonim Şirketi tarafından önce Ankara’da yayıncılığa başlanmıştır. Bunun ardından, İstanbul’da aynı yıl PTT binasından yayına geçilmiştir. 1927-1936 döneminde özel teşebbüs elinde bir radyo yayıncılığı olan Türk Telsiz Telefon Şirketi dönemini geçirmiş, 1933 yılından itibaren radyo yayıncılığının devletleştirilme çalışmalarına hız verilmiştir. 1938 yılından itibaren radyo yayıncılığı PTT yönetimine geçmiştir. 1940 yılından itibaren ise yayıncılık görevi İçişleri Bakanlığının Basın Bölümü ile PTT İdaresinin radyo yayıncılığı kısmının birleştirilmesi ile oluşturulan Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğüne verilmiştir. Nihayet 1 Mayıs 1965 tarihinde radyo televizyon yayıncılığı görevi Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu’na verilmiştir.⁵⁸

1930’lu yıllar Türkiye’de ekonomi politiğinin korumacı ve devletçi çizgiye çekilişine işaret ederken, devlet de radyo ile daha çok ilgilenmeye başlamıştır. CHP’nin 1931’deki büyük kongresi sonrasında devlet resmi ideolojiyi halka yaymak ve benimsetmek görevini verdiği halkevlerini radyo alıcılarıyla donatmayı amaçlamıştır. Ayrıca Avrupada da yayıncılık alanına devletin el atması faşist İtalya ve Almanya ile Sovyetler Birliği’nde siyasal iktidarın radyoyu etkin bir propaganda aracı olarak kullanmaları bu süreci etkilemiştir. 1950’li yıllara gelindiğinde yeni iktidar partisi DP daha popülist bir söylem geliştirmiştir. 1950’lerde Türkiye’de yayıncılıktaki en önemli gelişme, özellikle muhalefet partilerinin, seçimler için bile radyonun kullanmasının yasaklandığı 1957 yılından itibaren şiddetlenerek süren radyonun ‘partizanca’ kullanımınıdır.⁵⁹

⁵⁸ Ag.e., 14-16.

⁵⁹ Beybin KEJANLIOĞLU, **Radyo TV Yayıncılığı Siyaseti**, çevrimiçi:www.bianet.org.

Türkiye’de televizyon yayınına ise İstanbul Üniversitesi’nde ve kapalı devre yayını olarak 1954 yılında başlanmıştır. Bu yayınlarda Teknik Üniversitenin Elektrik Fakültesindeki yüksek frekans laboratuvarından yararlanılmıştır. Bu arada televizyon teknolojisinin ekonomimiz için pahalı olduğu düşünüldüğünden radyo programcılığına verilen öncelik televizyona verilmemiş ve Birinci 5 Yıllık Kalkınma Programına televizyon yayıncılığının geliştirilmesi alınmamıştır. Durum böyle olduğu halde, Almanya ile yapılan bir anlaşma ile Televizyon Eğitim Merkezi kurmak için gerekli araç ve gereçler sağlanmış ve 1966 yılında kapalı devre stüdyo yayınına başlanmıştır. 1968 yılında haftada 3 günlük deneme yayınlarına geçilmiştir.⁶⁰ 1964 yılında yayın hayatına başlayan TRT’nin kuruluşunun yasal dayanağı ise, 1961 Anayasası gereğince hazırlanıp kabul edilen ve yürürlüğe giren 359 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kanunudur. Bu kanunun 121. maddesi gereğince özerk ve tarafsız bir kamu kuruluşu olarak kurulan TRT varlığı Türkiye’de yayıncılık alanındaki gelişmeleri hızlandırmıştır. 1971 muhtırasından sonra TRT’nin özerkliğine son verilerek ‘tarafsız’ bir kamu tüzel kişiliği olarak varolmasına izin verilmiştir. “Kısacası, artık TRT üzerinde hükümetin doğrudan kontrolü söz konusuydu. Artık siyasal iktidar el değiştirdikçe genel müdürler değişecek, genel müdürler değiştikçe kadrolarla oynanacak, TRT sürekli olarak yayınlarında muhalefet partilerine yer vermemekle suçlanacak, yayın yasakları da değişikliklere uğrayarak sürecekti.”⁶¹ Bunu izleyen süreçte ve 1989 yılına kadar TRT Türkiye’nin tek yayın organı olma özelliğini korumuştur.

Özetle ele alacak olursak; Türkiye’deki medya uygulamaları, Osmanlı Devleti’nin son döneminde gazetelerin yayınlanması ile başlamıştır. Medyanın o zamanki formuyla biricik aracı gazete, Osmanlı topraklarında yaşayıp ticaretle uğraşan levantenlerce, yabancı dillerde basılmaya başlanmıştır. Fransız Devrimi’nin etkisi ile yayılmaya başlayan özgürlük ve Aydınlanma fikirleri bu gazeteler aracılığı ile Osmanlı topraklarında yaşayan bireyleri de etkilemeye başlamıştır. Bunun

⁶⁰ Ünsal OSKAY, **Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon**, 17-20.

⁶¹ Bkz.(59), KEJANLIOĞLU, 8.

hükümetçe farkedilmesi bu konuda denetimlerin başlaması ve hükümetin Türkçe gazete çıkarmaya başlaması ile sonuçlanmıştır. . Bu nedenle Batı'dan farklı olarak Osmanlı Dönemi'nde gazete çıkarma faaliyetinin bireylerin girişimi ile değil de hükümetin girişimi ile gerçekleştiği söylenebilir. Osmanlı'nın yıkılışı ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sırasında yine özellikle yerel basın halkı örgütlemeye işlevsel olmuştur. Modern Türkiye'nin kuruluşu ve onu izleyen süreçte özellikle yönetim şeklinin 'demokrasi' olarak belirlenmesinin ardından 1946'da çok partili hayata geçişle birlikte Türkiye'de liberal politikalar geçerlilik kazanmıştır. görmekteyiz. Böylece, özel girişimcileri destekleme yönünden politikalarla Türkiye'de medyanın özellikle teknik altyapısının hazırlanması sürecine elverişli zemin oluşmuştur. Gazetelerin ardından, radyo ve televizyonun yayın hayatına girmiş, TRT'nin kuruluşu ile Türk medyası daha da gelişmiştir. Ancak medya sektöründe asıl kırılma noktası 80'li yılların ardından uygulanan politikalarla, özel girişimcilerin medya sektörüne girmesidir.

2.1.3.2. 1980 Sonrası Türkiye'de Medya: Medyada Holdingler Dönemi

Türk siyasi ve toplumsal hayatında çok önemli bir diğer kırılma noktası olarak 12 Eylül 1980 Darbesi'nin medya üzerine de yansımaları olmuştur. Gürbilek, 1980'lerle birlikte neredeyse baskı döneminden çıkıldığı yanılsamasını yaratacak yaygınlıkta bir görüntü ve imge patlaması yaşandığına değinmektedir. Ona göre, "Türkiye'de 1980'lerin kültürel iklimini tanımlayacak ilk kavram sözün bastırılması ise ikincisi mutlaka söz patlaması olmalıdır."⁶² Gürbilek, 1980'lerde basın sektöründe de iki farklı gelişmeye işaret ediyor; bir yandan 80 darbesinin etkisiyle ve 1982 yılındaki anayasal düzenlemeler nedeniyle basın üzerindeki baskı ve denetim artarken, öte yandan da basın sektöründeki sermaye birikimi o zamana kadar görülmedik ölçüde artmış ve yeni gazeteler, haftalık dergiler çeşitlenerek yayın hayatına girmiştir. Basındaki bu sermaye birikiminin bu yenileşmeyi gerçekleştirebilme sebebi o zamana kadar Türkiye'de hiç tanınmamış ya da pek az

⁶² Nurdan GÜRBİLEK, *Vitrinde Yaşamak*, 16.

kurcalanmış alanlara doğru genişlemesi, yeni haber bölgelerini yaratması ve bunları tüketime sunması olarak belirlenebilir.⁶³

Türkiye’de medya 1990 yılına kadar, basın sektöründe özel girişimin, televizyon ve radyo yayıncılığında ise devlet kaynaklı kamusal girişimin egemen olduğu bir yapılanmadır. Daha 1970’li yıllardan başlayarak, basın sektörünün maliyetli bir sektör olmasının yarattığı sıkıntılarla tekelleşme sürecine giren basın kuruluşları 1980’lerden itibaren ülkenin tam liberal yapıya yönelmesiyle birlikte sermaye yoğunlaşmasını hızlandırmıştır. 1960’lar ve 1970’lerde medyanın holdingleşmesi süreci yaşanırken, 1980 ve 1990’larla birlikte holdinglerin medyaya girişi evresine geçilmiştir.⁶⁴

Bu değişiklikler, aynı dönemde dünyadaki gelişmelere paralel olarak ele alındığında anlamlı olacaktır. Toffler, bu dönemde, gücün nereye kaydığını sorgularken, günümüzde artık gücü elinde tutanların şirket başkanları, bürokratlar ve medya kodamanları (medya moguls) olduğuna işaret etmektedir.⁶⁵ Tüten baca ekonomisi yerini, süper sembolik ekonomiye bırakmıştır. Amerikalı en son zenginlerinin gelir kaynakları artık üretim temelli değildir, medya, iletişim, bilgisayar hizmetleri temellidir.⁶⁶

70’li yıllarda tohumları atılan post-fordist dönem, 80’li yıllarla birlikte iyice yerleşikleşmiş ve gündelik yaşam pratiklerini ve toplumsal kurumları kendi ideolojisine bağımlı kılmıştır. 80’li yıllarla birlikte ekonomik ve teknoloji alanda meydana gelen hızlı ve dönüştürücü değişimler, medya düzeninde önemli kırılmalara yol açmıştır. Bu süreçte, ulus devletler, hakimiyetlerini çok uluslu şirketlerle paylaşmak zorunda kalmış, global ölçüde zenginleşen ve büyüyen bu şirketler, medya alanına da önemli yatırımlar yaparak, kitle iletişimini kendi rasyoneliteri doğrultusunda biçimlendirmişlerdir. Özellikle Amerika Birleşik

⁶³ A.g.e., 53.

⁶⁴ Çiler DURSUN, **TV Haberlerinde İdeoloji**, 145-146.

⁶⁵ Alvin TOFFLER, **Powershift**, 10-11.

⁶⁶ Bkz. (65), TOFFLER, 26-27.

Devletleri ve Kuzey Avrupa'nın çok ortaklı ve çok uluslu holding medyasının hedef kitlesi sadece ulus devletin vatandaşlarıyla sınırlı değildir artık; dünyanın her köşesindeki insanlar, bu medya gruplarının muhtemel hedef kitlesi, daha da rasyonel bir deyişle “tüketicisi” konumunda algılanmış ve yayın politikaları da bu doğrultuda oluşturulmuştur. Küresel tüketim nesnelere ve davranış biçimleri yaygınlaşmıştır.

Küreselleşme dalgasının estirdiği rüzgarlar serbest pazar ekonomisi çerçevesinde -hem teknolojik alanda yaşanan gelişmeler ve değişen yayıncılık anlayışı farklılığı bağlamında- global pazarlama stratejilerinin yörüngesinde yapılanan medya kuruluşları toplumdaki etkinliklerini ve hareket kabiliyetlerini son derece arttırmıştır. Basın bu süreçte geleneksel -kamu yayıncılığı- işlevini ikinci plana itmiş ve meslek ilkeleri, pazar mantığı doğrultusunda yeniden tanımlanmıştır. Böylelikle medyanın ve özellikle televizyon'un üzerindeki devlet egemenliği görece zayıflarken, tecimsel kaygıların daha baskın olduğu bir yapıya geçilmiştir. Bu süreçte kökenini “aydınlanma” idealinden alan ve aydınlatılması gereken “vatandaşlara” yönelik “geleneksel” yayın politikasının yerini, müşteri odaklı bir anlayış almış ve bu müşterilerden alınabilecek kârın maksimize edilmesi “yeni dönem”in öncelikli hedefi olarak kabul edilmiştir. Bu süreç aynı zamanda, medya kuruluşlarının idari ve teknik işleyişinde de köklü değişimleri beraberinde getirmiştir: “Koşullara uyacak yeni yönetim modelleri oluşturulurken en önemli yeni unsur, yayın yönetimi ile işletme yönetimi arasındaki geleneksel ayrımın işletme yönetimi ilkelerinin hakim oluşuyla büyük ölçüde kalkmasıdır. Piyasa koşullarında ve kâr maksimizasyonu için etkinlikte bulunan dev kuruluşun belirlenen bir pazar stratejisine göre yayıncılığını sürdürmesi kaçınılmaz olmuştur.”⁶⁷

Böyle bir ortamda, 1980'lerin ortalarından itibaren Türk medyası, sanayi kuruluşu benzeri bir işleyiş içinde, yeniden üretimini -büyüyerek- sağlamıştır. Bu

⁶⁷Raşit KAYA (2001) “Kamusal Çıkar”, **Karizma Dergisi**,54-65.

yeni dönemde medya dışı sermaye sektöre, herhangi bir sanayiye girer gibi girer ve bunun kurallarını yaşama geçirirken, sektörün eskilerini de aynı kurallara uymaya ve bir sanayi kompleksi çerçevesinde üretimi gerçekleştirmeye ya da sektörü terk etmeye zorlamıştır. 1980 sonrasında, sermayenin medyaya girişindeki nedenler arasında ‘dördüncü gücü’ paylaşma, siyasi çevrelerde itibar görme, gerektiğinde elindeki ‘medya’ silahını kullanma sayılabilir. Bu sayede, diğer sektörlerdeki yatırımların etkinliğini artırma, devlet teşviklerinden ve diğer rantlardan öncelik kapma, medyayı, diğer banka ve şirketlerinin reklamında kullanma, medyayı kullanarak pazarlama faaliyetlerini artırma da sermayenin medyaya gösterdiği ilginin nedenleri arasındadır.⁶⁸

1980 sonrası, İzmir’li Bilgin Ailesinin, bilgisayar teknolojisini ilk kullanma avantajı ile Babıali’ye girişi ve Sabah gazetesini çıkararak sektörde kendine yer açışı, geleneksel medyanın karşısındaki ilk uygulama olmuştur. Bunu Aydın Doğan ve Doğan Grubu takip etmiş ve 1980’lerin ortalarından itibaren Türk basınının %70’i bu iki grup tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır.⁶⁹

Gazete dağıtım kanallarına da tekelleşmiş bu büyük kuruluşların egemen olmasıyla küçük ve alternatif yayınlara iyice kapanan basın piyasası, 1990’dan itibaren yeni bir görünüm kazanmaya başlamıştır. Basın kökenli kuruluşların holdingleştiği, holdinglerinse medyaya firma satın alarak ya da yeni yatırımlarla girmesi özel televizyon yayıncılığına geçilmesini hızlandırmıştır.

Türkiye’de ticari televizyon yayıncılığı ilk kez, Rumeli Holdingin sahipleri olan Uzan grubunun 1990 yılında Almanya’dan “Magic Box Incorporated” şirketi adı altında Türkiye’ye yönelik televizyon yayınları yapmak için uydu kiralamasıyla başladı. Henüz özel kanalların Türkiye’de kurulma izni olmadığından, fakat yurt dışından Türkiye’ye yayın yapmada hukuki bir kısıtlama olmadığından bu yöntem tercih edilmiştir. Bu şirkete dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın oğlu Ahmet

⁶⁸ Bkz. (57), SÖNMEZ, 35.

⁶⁹ Bkz(64), DURSUN, 146.

Özal da ortaktı. Daha sonra, bu kanal Star TV adını alarak bütünüyle Uzan Ailesine kontrolüne geçmiştir. Star TV aynı ailenin İmar Bankası ve Adabank'ından destek alarak büyürken, İmar Bankası'nın krize girdiği dönemde bankanın kurtuluşunda rol oynamıştır.⁷⁰

1992 yılında yine Ahmet Özal ve Uzan'ların ortağı olduğu Teleon ve yine aynı yıl, bankacı Erol Aksoy'un ortağı olduğu Show TV; 1993 yılında Yapı Kredi Bankası, Pamukbank ve Çukurova Holding'in sahibi Mehmet Emin Karamehmet'in ortağı olduğu ATV'de yayına başlar. Milliyet gazetesinin sahibi olan Aydın Doğan'ın Kanal D'si de 1993 yılında yayın hayatına adım atmıştır. Star TV ortaklığından dışlanan Ahmet Özal'ın Karamehmetler ve Finansbank'ın sahibi Hüsnü Özyeğin ile birlikte kurduğu Kanal 6 ise Ekim 1992 'de yayın hayatına katılmıştır. Has Holding'in sahipliğinde HBB ve Göktuğ Şirketler Grubu bünyesinde de Flash TV 1992 yılında yayın hayatına geçmiştir.

1992 yılından itibaren ard arda tecimsel televizyon kanallarının yanısıra özel radyolar da yayın hayatına başlamıştır. Radyo yayını için gereken donanımın televizyon için gerekenle karşılaştırılamayacak kadar ucuz olması nedeniyle yüzlerce özel radyo kanalı açılmıştır. Özel televizyonlarda, yoğun rekabet ve izleyicinin bölünmesi nedeniyle, reklam pastasının bölüşümünün getirdiği gelir kaybı, yarışma programları ve 900'lü telefon hatlarının kullanılmasıyla giderilmeye çalışıldı. Daha sonra gelen kabarık telefon faturaları bu telefon hatlarına ilgiyi azalttı. TRT ise bu dönemde ciddi bir mali krize girmesinin yanısıra, personelinin bir kısmını yeni kanallara kaptırmıştı. Özellikle 1993 ve 1994'te yayına geçen televizyon kanallarının birçoğunun ardında büyük basın grupları vardı.⁷¹

1989'da ilk özel televizyon kanalının kuruluşu ile başlayıp, 1993'e kadar süren bu büyüme evresini, 1994 yılındaki krizin ardından ,1995-2000 yılları arası medyanın ikinci büyüme evresini temsil eder. Dönemdeki düşük döviz kuru, birçok

⁷⁰ Bkz. (64), DURSUN, 146-147.

⁷¹ Bkz. (59), KEJANLIOĞLU, 10.

sektörde olduğu gibi medya sektöründe de dış kaynak kullanımı ve onunla büyük yatırımlar yapmayı çekici kılmıştır. Devletten alınan fon kaynaklı düşük krediler, televizyon yayıncılığında atılım yapılabilecek teknolojik yatırımı olanaklı kılmıştır. Bu konjonktür, medyanın Babıali'den İkitelli'ye yeni bir kimlik ve yeni bir kabukla geçiş sürecini oluşturmuştur.⁷²

Bu yeni kimlik, herhangi bir kamu felsefesine kendilerini bağımlı hissetmeyen medya kuruluşlarına işaret etmektedir ve bu yeni medya anlayışının en temel önceliği izleyicilerin sayısını arttıracak düzenlemelere vermektedir. Sosyal sorumluluk ilkesi ile değil kâr ve rekabet mantığıyla hareket eden yeni medya şirketleri, mümkün olan en geniş tüketici kitlesine ulaştırmayı hedeflemektedir. Sönmez, 1996 ortalarında Doğan ve Bilgin Gruplarının kendi aralarında yaptıkları anlaşma ile kartelleşmeye doğru daha da büyük bir adım atan Türk medyasının, bir elin parmaklarından az sayıda holdingin, hatta onun da ötesinde iki ailenin egemenliğine girdiğine işaret etmektedir.⁷³

2000'li yıllarda da durum bundan farklı değildir, medyada az sayıda grubun egemenliği, herşeyden önce medya iletilerinin tüketicileri durumundaki bireylerin objektif haber alma özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Medyada az sayıda grubun egemenliği 'Dördüncü Güç' olması gereken medya bu gücünü iktidarı paylaşmakta kullanmaktadır. Medyada hangi haberin, hangi yorumun yer alacağına yeni holding medyası karar vermekte bu da izleyicinin seçme özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Bunları söylerken, alternatif medyanın da varlığını kabul etmekle ve bu yöndeki görüşümüzü genelleştirerek tüm kanalların yayın politikalarına yaymamakla birlikte, izleyicinin alıcı gibi algılandığı bir dönemde olduğumuzdan sözedilebilir. Günümüzde geçerli "toplam kalite" yönetim felsefesi çerçevesindeki en temel ilkelerden biri olan "müşteri odaklılık- müşteri doyumu" gözardı edilerek, bir hizmet kuruluşu olan medyada da izleyicinin doğru bilgilendirilmesi ve

⁷² Bkz. (57), SÖNMEZ, 44.

⁷³ A.g.e., 48.

aydınlatılması gerekirken, sadece ondan elde edilebilecek kâr anlayışının öne çıktığını görmekteyiz.

2.2. Medyanın Söylemi

İdeolojinin temel taşıyıcısı olarak söylem günlük yaşam pratiklerimizin çoğunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Medya aracılığıyla kültürümüze eklenen söylem biçimleri, egemen ideoloji tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla medya ürünlerinin her biri ideolojik etkilere sahiptir ve toplumun düşünsel dünyasını bu doğrultuda etkilemektedir. Yaygınlığı ve bireylere etkisi bağlamında, medyanın ürettiği söylemlerin bireysel ve toplumsal etkileri oldukça güçlüdür. Günümüzde hemen her bireye ulaşan medya mesajları kendini söylem içinde yapılandırmaktadır. Söylemin, içinde barındırdığı egemen ideolojiye ait kodlar etkili olarak tek tek bireylerin görüş açılarını biçimlendirmektedir.

Medya çalışmaları açısından, söylem kavramı, ideoloji ile birlikte ele alındığında medya metinlerinin ve tabii ki haberlerin toplumsal iktidarın kurulmasındaki rolünü sergilemekte çıkış noktaları sağlamaktadır.⁷⁴ Bu nedenle, medyanın söylemi ele alındığında, onun da, özellikle son dönemdeki holdingleşme sürecinde, tecimsel kurumların rekabet ortamlarına etki eden bir unsur olduğuna dikkat çekilmelidir. Medyanın, uluslararası ölçekte bir güç olduğu günümüzde, uluslar arası patronlar medya kanallarından en az birine sahip olmanın önemini çoktan farketmiş ve kendi aralarındaki çıkar savaşlarını, pazar paylaşımlarını medya aracılığı ile milyarlarca insanın gözleri önüne taşımışlardır. Medya metinlerinin söylemi üzerinden yürütülen bu iktidar savaşı, alımlayıcı konumundaki tek tek bireylere ulaşmakta ve onların iktidarla olan ilişkilerini biçimlemektedir. Bu açıdan söylem kavramını ele almak ve medya söyleminin iktidar ile olan ilişkisini irdelenin açıklayıcı olacağı kanısındayız.

⁷⁴ Bkz.(64), DURSUN, 46.

2.2.1. Söylem Kavramı

“Etimolojik olarak söylem terimi, Latince ‘discurrere’ oraya buraya koşuşturma, gidiş gelişler) kelimesinden, ve/veya ‘uzaklaşma’, ‘eritme’, ‘yayıma’ ile discursus kelimesinin muhtelif versiyonlarına karşılık gelir; mecazi anlamda da ‘özne hakkında uzun uzadıya konuşma’, ‘bir şey hakkında iletişim’ anlamına gelir. Ortaçağ latinesinde discursus, ‘hararetili tartışma’ ve ‘bir yörünge etrafında dönen’ karşılıklı iletişim ve görüşme anlamına gelir.”⁷⁵

Söylemin ne olduğuna dair yapılan çalışmalar, söylemi ‘eylem’, ‘ideoloji’, ‘diyalektik’ gibi kavramlarla ilişkilendirerek açıklamaya çalışmaktadır. Bu da söylem kavramının ne kadar geniş bir çerçevede ele alınabileceğinin göstergesidir.”Toplumsal yaşam alanında günlük insani pratiklerin çoğu söyleme dayanmaktadır. Söylem neredeyse tüm toplumsal alana yayılmıştır ve toplumsalın kendini ifade ettiğii temel alanlardan bir tanesidir.”⁷⁶

Felsefe ve gündelik hayatı yakınlaştıran, Batılı bir felsefenin ürünü olan söylemi, basit olarak, kullanılan dil ve dil pratiğii olarak tanımlamakta, fakat dil kullanımının sadece dilbilimin cümle, paragraf gibi geleneksel öğeleri ile sınırlı olmadığını belirtmektedir. Söylem, sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik alanlar gibi sosyal hayatın diğeri yönleriyle de ilgilidir. Söylem, ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, açıklama biçimi, tartışma, güç ve gücün değış tokuşuyla eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçlerdir.⁷⁷

Bir söylemin kurulması için diyalog şarttır, diyalog, yazar-okuyucu veya konuşan-işiten arasında anlamın üretimine izin veren bir süreçtir. Ancak, diyalog esnasında ortaya çıkan anlam, söylem için geçerli olmakla birlikte yeterli değildir. Sözen’e göre sessizlik de bir diyalogdur. Esas olan, anlamların değıştokuşudur. Anlam değıştokuşu, sadece özne ya da metinlerden kurulu dünya değıl, öznelerarası

⁷⁵ Edibe SÖZEN **Söylem**, 19.

⁷⁶ Barış ÇOBAN, **Kişilerarası İletişim Bağlamında Söylem ve Eylem Bağıntısı**, 23.

⁷⁷ Bkz. (76), ÇOBAN, 20.

ya da metinlerarası bir dünyaya işaret etmektedir.⁷⁸ Foucault, söylemin ilk durumda yazı, ikincisinde okuma, üçüncüsünde ise değiş-tokuş olan bir oyundan başka bir şey olmadığını ve bu değiş-tokuş, bu okuma, bu yazının hiçbir zaman işaretlerden başka birşeyi devreye sokmadığını, böylece söylemin, gerçekliği içinde, kendisini onu anlamlandırmanın buyruğuna bırakarak, kendi kendini iptal ettiğine dikkat çekmektedir.⁷⁹

Söylemler, sabitlenmiş toplumsal yaşamın farklı temsilleridir. Farklı olarak konumlandırılmış toplumsal aktörler toplumsal yaşamı değişik şekillerde ve değişik söylemlerde görür ve temsil eder. Örneğin, fakir ve mağdur insanlar, hükümet, politika, tıp ve toplumsal bilimlerin pratiklerinde farklı söylemler üzerinden temsil edilir. Sonuç olarak, varolma biçiminin bir parçası olarak söylem tarzları oluşur.⁸⁰ Bu tarzların oluşabilmesi için de söylemin anlamını belirleyen bir takım anlamsal temsillere ihtiyaç vardır ve bunlar bilgi ile ilişkilidir. Konuşmacının hangi bilgiyi söyleme dahil edeceği ve hangisini dışarıda bırakacağına karar verebilmesi için dinleyicilerin toplumsal bellek ve inanç sistemini bilmesi gerekmektedir. Van Dijk, aynı toplum içindeki insanların günlük etkileşim ve söylemlerinde herkesçe bilindiği kabul edilen bir bilgi bütününden söz ederek bunu toplumsal ortak alan olarak adlandırır.⁸¹ Ortak alandaki anlamlar söylemimizi belirlemektedir.

Bu ortak alandaki bilgi ve anlam dışında söyleme ilişkin bir diğer öğe de ideolojidir. Van Dijk, tıpkı bilgi gibi ideolojilerin de grup üyelerinin zihinlerinde temsil edilen yapılar olduğunu belirtmektedir. İdeolojiler, sadece bireyler tarafından edinilmez ve temsil edilmezler, bir grup insan tarafından toplumsal olarak öğrenilir ve kolektif bir biçimde temsil edilirler. Ortak alandaki bilgi ve inançların hepsi

⁷⁸ Bkz. (75), SÖZEN, 14.

⁷⁹ Michel FOUCAULT, **Ders Özetleri**, Çev: Selahattin Hilav, 27.

⁸⁰ Norman FAIRCLOUGH, "Söylemin Diyalektiği", **Söylem Ve İdeoloji**, Çev. Barış Çoban, 174-175

⁸¹ Teun VAN DİJK, "Söylem ve İdeoloji, Çokanamlı Bir Yaklaşım", **Söylem ve İdeoloji**, Çev. N.Ateş, 23.

ideolojik değildir. İdeolojik olabilmesi için, ortada bir çelişki, muhalefet, mücadele, biz-onlar grupları, çıkar çatışması bulunması gerekmektedir.⁸²

Dünyayı anlamlandırma sistemlerinden biri olan ideoloji, mitoloji ve din gibi simgeler yoluyla işler ve toplumsal gerçeği kurgular. Gerçek yaşam koşulları ile, ideolojinin yansıttığı gerçek arasındaki yarılmanın yarattığı sorunsal ideolojinin varoluşunu ve işleyiş biçimini de açıklar. İdeolojiyi Marksist açıdan ele alan Çoban'a göre, ideoloji, üretim ve mülkiyet ilişkilerinden, yani sınıfsal açıdan ele alınması gereken bir sorunsaldır. Sınıf çatışmasının yaşandığı temel alanlardan biridir ve bu alanda sınıflar kendi hegemonyalarını kurmanın mücadelesini veririler. Bu bakış açısından, hegemonya elde etme mücadelesi, aynı zamanda üretim araçlarına hakim olma mücadelesidir. Çünkü maddi üretime hakim olan toplumsal sınıf, zihinsel üretimi de denetim altında tutar.⁸³

Söylem-ideoloji ilişkisi ve toplumsal hayatın bundan türeyen anlam ile kurgulanması söylemin iktidar ilişkilerinde önemli konumunu açıklamaktadır. "Söylemin üretimi, her toplumda, görevleri söylemin gücünü ve tehlikelerini önlemek, belirsiz olagelişini dizginlemek, ağır, korkulu maddiliğini savuşturmak olan bir takım yollarla, hem denetlenmiş, hem ayıklanmış, hem de örgütlenmiş ve yeniden paylaştırılmıştır."⁸⁴ Söylemi, her yönüyle kuşatmaya çalışan iktidar kendini onun aracılığıyla temsil etmekte ve yeniden üretmektedir.

2.2.2. Söylem İktidar İlişkisi

Foucault, bir toplumdaki dışlama unsurlarını ele alırken 'yasak' üzerinde durur. Bireylerin herşeyi söyleme hakkı yoktur, herşeyden her koşulda sözedilemez, herkes herşeyi konuşamaz. Özellikle cinsellik ve politikaya ait olan bölgeler yasakların en yoğun olduğu bölgelerdir. Söylemin karşı karşıya kaldığı yasaklar,

⁸² A.g.e., 41.

⁸³ Barış ÇOBAN, "Söylem İdeoloji ve Eylem: İktidar ve Muhalefet Arasındaki Mücadeleyi Çözümleme Denemesi", **Söylem ve İdeoloji**, Çev. Barış Çoban, 266.

⁸⁴ Bkz. (79), FOUCAULT, 10.

onun arzu ve erkle olan ilişkisini gün ışığına çıkarır; çünkü söylem, arzuyu yalnızca ortaya koyan ya da gizleyen şey değildir; aynı zamanda da arzunun nesnesi olan şeydir. Yine aynı şekilde iktidar ilişkisi bağlamında da söylem, yalnızca kavgaları ya da baskı sistemlerini açıklayan şey değil, ama onun için, onun aracılığıyla mücadele edilen, ele geçirilmek istenen erktir.⁸⁵

Foucault'ya göre, söylem, hakikat, bilgi ve gücü düzenleyen moddur: Bilgi, söylemlerin içine kazılmıştır, onların dışında değildir. İdeoloji kavramı da öznenin, başka bir deyişle yazarın ya da okuyucunun teorik anlayışına kilitlenmiştir. Bilgi, güçte içkindir; eylemler ise birer strateji ve taktiktir.⁸⁶

“Söylem alanı diğer toplumsal alanlarla ilişki ve etkileşim içerisindedir. Toplum, söylem alanı dolayısıyla dil ve düşünceye dayanan diğer alanlarla ilintilenir. Bu bağlamda, ideoloji söylem alanı ile etkileşim içerisinde olan alanlardan bir tanesidir. Bu anlamda söylem yansız ya da iktidar ilişkilerinden soyunuk bir yapılanımda değildir.”⁸⁷

Bu açıdan bakıldığında söylemin yansız, iktidar ve sınıf ilişkilerinden bağımsız olduğu söylenemez. Üretim araçlarına, iletişim araçlarına hakim olan sınıf söylem alanına da egemendir, ancak bu alan bir mücadele alanıdır. Söylem alanı diyalektiktir ve iktidar mücadelesi kendisini söylem üzerinden ifade eder. Politik söylem toplumu kendi söylem alanının sınırları içerisinde sabitlemeye ve kapatmaya çalışır, muhaliflerin politik söylemi ise bunun karşısına farklı yöntemlerle çıkar.⁸⁸

İktidar ilişkileri bağlamında, söylemsel pratikler önemli işlevlere sahiptir. Ancak, devlet örgütlenmesini koruyan ve ayakta tutan onun eylemci yanındır, yani eyleme geçirebileceği toplumsal güçtür. Söylem, eylemin belirleyici olduğu alanlarda ikincilleşir ve eylemin söylemi olarak ona tabi kılınır. Eylemin örtülü

⁸⁵ A.g.e., 10-15.

⁸⁶ Bkz. (75), SÖZEN, 69.

⁸⁷ Bkz. (76), ÇOBAN, 75.

⁸⁸ Bkz.(76), ÇOBAN, 76.

olduğu dönemlerde ise görece belirleyiciliğe sahiptir ve toplumsalın yeniden üretimi ve biçimlenmesine etki eder.⁸⁹

Foucault'a göre de iktidarın olduğu her yerde direnme de vardır ve iktidar mekanizmalarını bu ikili ilişki alanında ele almak gerekir. İktidar ve bilme söylem içinde eklemlenmektedirler. Söylemler de sonsuza değin iktidara boyun eğmiş ya da ona karşı olarak oluşturulmuş değildir. Söylemin, iktidarın hem aracı hem sonucu olabileceği, ayrıca karşıt bir strateji için engel, direnme noktası ve çıkış da oluşturabileceği karışık ve istikrarsız bir bütünü kabul etmek gerekmektedir.⁹⁰ Söyleme içkin olan iktidar gibi direnme noktaları da, bir strateji gözeterek söyleme egemen bir başka iktidar haline dönüşebilirler. Dolayısıyla, söylem alanı, iktidarın konuştuğu, muhalif ve azınlığın ise baskı altına alındığı dinamik bir mücadele alanıdır. İktidar ilişkileri bağlamında astlar üstlere karşı duramaz, kafa tutamazlar. Böylece tek yanlı bir "görüş bombardımanından" söz etmek olasıdır.

" İnsanlar daha güçsüz oldukları sürece çeşitli metin ya da konuşma biçimlerine daha az erişme imkanına sahip olurlar. Nihai olarak, güçsüz olanların söyleyecekleri hiçbir şeyi, konuşacakları hiçbir kimseleri yoktur ya da çocukların, mahkumların, davalıların ve kimi durumlarda kadınların durumunda olduğu gibi daha güçlü olanlar konuşurlarken sessiz kalmaları gerekir."⁹¹

Böylelikle söylem yoluyla toplumsal denetimin uygulandığı söylenebilir. Bunun önemli bir koşulu, söylemin denetimi ve söylemin bizzat üretimidir. Gündelik hayatta konuşmacı olarak insanların çoğu, ancak aile üyeleriyle, arkadaşlarıyla ve meslektaşlarıyla aktif bir konuşma imkanına sahiptir. Çoğu biçimsel, kamusal ya da basılı söylem tipleri açısından -kitle iletişim araçlarına ait söylem tipleri dahil- iktidara sahip olmayanlar alımlayıcı konumundadırlar. İktidar, yalnızca söylem 'içinde' ya da söylem 'yoluyla' görünen değil, aynı zamanda söylemin 'berisinde'ki

⁸⁹ Bkz. (83), ÇOBAN, 276.

⁹⁰ Michel FOUCAULT, **Cinselliğin Tarihi**, Çev.Hülya Tufan, 106.

⁹¹ Teun A. Van DİJK, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", **Medya İktidar, İdeoloji**, Çev.Mehmet Küçük, 319.

bir toplumsal güçtür. Bu nedenle de söylem ve iktidar arasındaki ilişki yakındır. Söylem sınıf, grup ya da kurumların ve bunların göreceli konumunun ya da üyelerinin statüsünün sahip olduğu iktidarın doğrudan bir yansımasıdır.⁹²

2.2.3. İktidar İlişkileri Bağlamında Haber Söylemi

İktidar odakları, toplumsal denetimi sadece baskı aygıtları ile değil aynı zamanda rıza üretme aygıtları ile sağlamaktadır. Teknik gelişmeler, kitle iletişimi olanaklarının ve ulaşımın gittikçe kolaylaşması, iktidarların toplum içine daha fazla nüfuz edebilmesini sağlamıştır. ‘Devletin ideolojik aygıtları’, söylem üzerine temellenmiştir ve daha önce din ve mitolojinin anlamlandırma sisteminin egemen olduğu dönemde ailevi, dinsel ve totemik aygıtlar yerini okul, mahkeme, medya araçları gibi gelişmiş aygıtlara bırakmıştır.⁹³ Medya ürünleri bu açıdan ele alındığında, özellikle ‘haber’in, diğer türlerden farklı olarak ayrıca ele alınması gerekmektedir.

“Dünyada cereyan eden olayların çoğu hakkında bilgi edinimi ve kanaat oluşumu büyük ölçüde, milyonlarca kimsenin paylaştığı basın ve televizyondaki haber söylemine dayanır. Muhtemelen başka hiçbir söylem tipi bu kadar çok insan tarafından aşağı yukarı aynı anda paylaşılmaz ve okunmaz. Bundan ötürü haber söyleminin güç potansiyeli devasa olup, haber raporlarının şemalarının, başlıklarının ve üslubunun yakından incelenmesinin siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel iktidarın uygulanmasını destekleyen ideolojilerin iletişimini ve edinimini anlamak açısından önemi vardır.”⁹⁴

Haber, bir söylem olarak ele alan yaklaşımlar da, onun, taşıdığı olayların anlamlarını denetleme ve sınırlandırmasıyla ilgilenmektedirler. Haber metninin diğer televizyon metinlerinden daha ‘kapalı’ ve ‘sıkı’ metinler olarak yapılması gerekliliğinin altını çizmektedirler. Böylesine bir yapılanma, temelde, haberin

⁹² Bkz. (91), VAN DİJK, 319.

⁹³ Bkz. (83), ÇOBAN, 275.

⁹⁴ Bkz. (83), ÇOBAN, 353.

'başkalarının' görüşlerinin sunulduğu metinler olmasından kaynaklanmaktadır. Bu, 'başkaları' kategorisinde de, iktidarı paylaşanlar, yani politikacılar, baskı grupları sözcüleri, yasama, yürütme ve yargının üst düzey isimleri yer almaktadır.⁹⁵ Ancak söz konusu görüşler izleyeni etkileyerek bakış açılarını biçimlendirir.

Sözkonusu olan televizyon haberleri olduğunda, işin içine söylemin görüntüsel düzeyi de girmektedir. Görüntüsel söylemin, izleyici için orada olma hissi yaratan, doğrudanlığı duyumsatan ve bir yandan da izleyicilere, gösterilen eylemlerin dışında olduklarını hissettiren etkileri haberin gerçekçi metinler olarak iş görmelerini kolaylaştırmaktadır.

Televizyon haberlerinde gerçekliği denetlemeye yönelik içeriksel stratejiler, 1950'li yılların ortalarından itibaren geliştirilmeye başlanmıştır. Connel televizyon haberlerinin anlatsal öğelerini şu şekilde sıralamaktadır:⁹⁶

- A- 'Kamera Parçası' olan canlı stüdyo
- B- Canlı stüdyo ropörtajı
- C- Canlı stüdyo görüşmesi
- D- Canlı stüdyo tartışması
- E- Film akışıyla sahicilik
- F- Üzerine yorum verilerek film akışıyla sahicilik
- G- Üzerine yazı bindirilmiş görüntü sıralamasıyla sahicilik
- H- Özetlenmiş güncel Olaylar
- I- Kamera parçasının sahiciliği
- J- Ropörtajın sahiciliği
- K- Görüşmenin sahiciliği
- L- Üzerine yorum verilen grafikler
- M- Üzerine yazı-ses verilerek dondurulmuş görüntüler
- N- Üzerine müzik verilen başlıklar ve saygın kişiler

⁹⁵ Bkz.(64), DURSUN,131-132.

⁹⁶ Connel'dan aktaran, Bkz.(64), DURSUN, 143.

Connel, haberin gerçeklik etkisi yaratmak için kullandığı bu stratejik öğelerin en çok kullanılan düzenlemesinin, A-B-E-K-A olarak belirtmektedir. Özellikle A ve B içindeki ifadelerin, izleyicinin dikkatini çekmek ve onu konumlandırmak için bir üstdil olarak işlev gördüğü belirtilmektedir. Sahicilik/gerçeklik biçimlerinin kullanımı şeffaf gerçeklik etkisi sağlarken, A, B ve F öğeleri, bir bakış açısı oluşturup izleyiciyi bu bakış açısına doğru yönlendirmeyi sağlamaktadır.⁹⁷ Böylesine kurgusal bir yapıyla inşa edilen haber söyleminin izleyici tarafından yönlendirici boyutu ile algılanması oldukça güçtür. Haber söylemi, uzgörsel kodlarla, kendi içinde iktidarın söylemini üretmekte, kurgulayıp izleyiciye sunmakta ve onun algılama sürecine etki ederek iktidarın kendini onun üzerinden tekrar üretmesine olanak sağlamaktadır.

Herman ve Chomsky, hangi konuların öncelikle haber olabileceğinin açıklanmasında, paranın ve iktidarın ne gibi yollarla haberleri eleyip basılmaya uygun olanları seçtiğini, karşıt düşünceleri nasıl kenar sütunlara itip önemsizleştirdiğini, hükümete veya egemen özel çıkar çevrelerine ise nasıl mesajlarını halka kolayca verme imkanı sağladığını ayrıntılı olarak inceleyen propaganda modeline başvurmuşlardır. Propaganda modelinin en önemli öğelerini ya da haber eleme süzgeçlerini beş kategori olarak belirlemişlerdir: 1) Egemen medya şirketlerinin büyüklüğü, yoğunlaşmış mülkiyeti, kâr amaçlı oluşu ve sahiplerinin serveti. 2) Reklamcılığın medyanın en önemli gelir kaynağı olması. 3) Medyanın, iki temel kaynak ve iktidar odağı olan hükümetle iş çevrelerinden ve bunların mali destek sağlayıp onayladığı uzmanlardan sağladığı bilgileri temel alması. 4) Medyayı hizaya sokmak amaçlı kullanılan bir yöntem olan medyaya yönelik tepki üretimi. 5) ulusal bir din ve denetleme mekanizması olan anti-komünizm⁹⁸. Bu ilkelere dayanarak medyanın, bu mesaj döngüsü içerisinde egemen söylem dışındaki söylemlerin, çok da yer bulamaması doğaldır. Tüm bunlardan da anlaşılabilceği

⁹⁷Bkz.(64), DURSUN, 144.

⁹⁸ Edward S.HERMAN& Noam CHOMSKY, **Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir?**, Çev:İsmail Kaplan, 21-22.

gibi, gerçeğin nesnel aktarımından farklı olarak hazırlanan haber, basit bir bilgi aktarımından ziyade, gerçeğin, iktidar ilişkileri içerisinde, egemen söylem doğrultusunda yeniden kurgulanmasından başka bir şey değildir.

Başat haber medyasında, temel normlara ve iktidar düzenlemelerine karşı açık meydan okuma nadiren gerçekleşmektedir. Aslında bu muhalefetin kapsamı da örgütlenip denetlenmekte ve güçlü kurumlar tarafından konulan sınırlarla kısıtlanıp, yeknesaklaşabilmektedir.⁹⁹ Söylemin, anlamın inşa sürecine etkisi ve iktidarla olan ilişkileri göz önüne alındığında, tecimsel medya kurumlarının, kendi örgütlenmesi içerisinde, toplumdaki egemen söylemin dışarısında kalması olanaksızdır. Böyle bir yapı içerisinde haber söylemi de iktidar ve sermaye ilişkileri ile belirlenmektedir. Bu döngüsel süreç, haber metinlerinde, iktidar odağı olan kişilerin söylemine yer verilmesine, baskılanan durumdaki daha güçsüzlerin söylem dışı kalmasına yol açmaktadır.

2.2.4.Söylem Düşünleri

Söylem düşününü kavramını açıklamadan önce haber aktörünün ne olduğuna değinmemiz gerekmektedir. Haberin aktörleri, olayların, konuların, haber hikayesinin alımlayıcı yönünden kolay tüketilir olmasını sağlayan, haberi pazarlayan kişiler, kurumlar, ülkeler ve mekanlar olarak tanımlanabilir. Haber aktörleri, haber kaynağı gibi bilgi/enformasyon vermek zorunda değildir ve bu aktörler hiçbir enformasyon vermeden de, suskunlukları ve görüntüleri ile habere konu olabilirler.¹⁰⁰

⁹⁹ Bkz.(91), VAN DİJK, 368.

¹⁰⁰ Nurdoğan RİGEL, **İleti Tasarımında Haber**, 50-52.

Rigel, haber aktörlerini, söylem seçkinleri ve söylem düşkünleri olarak ikiye ayırmaktadır. Söylem seçkinlerini, gerektiğinde haberin aktörü ya da kaynağı olarak medyanın içeriklerinde sıklıkla yer alan siyasi, askeri ve ekonomik alandaki iktidar seçkinlerinin yanı sıra, medyanın söylem üretiminde tematik yapının uygulanmasına katkı sağlayan sembolik seçkinlerin bütünüdür. ‘Söylem seçkini’ kavramının karşısına koyduğu ‘söylem düşkünü’ kavramı ile Rigel, düşkünün geçmişteki kölenin günümüzdeki uzantısı olduğunu, düşünsel ve eylemsel düzeyde unutturulmayan, deşarj enerjisi, günlük yaşamın ikinci el uzantısı medya tarafından emilmiş, kendini ifade özgürlüğü olsa da ne söyleyeceğini bilmeyen kendini dinleyecekleri bulmakta güçlük çeken, bulsa da sözlerinin kulağa hoş gelmesini sağlayacak beceriden yoksun kişi olarak tanıtılmaktadır. Birçok kez, söylemek istediğini söylemesine fırsat tanınmamaktadır. ‘Söylem düşkünleri’ medyanın içeriklerini denetleyen ve üreten sembolik seçkinlere ulaşmaları söz konusu olmayan, bu nedenle medya tarafından kaynak değil sürekli alımlayan, hedef kitle konumunda kalan suskun ve görünmez kitledir.¹⁰¹

“Söylem düşkünleri suskun kaldıkça, söylem seçkinleri, iktidarın medyadaki anonim sesi olarak konuşurlar. Söylem düşkünlerinin medyada yer ve zaman almaları için ancak kitlesel hareketlerde bulunmaları, çatışmalara girmeleri, gösterilerde eylem yüklü görüntüler vermeleri, şiddet içeren iletilerin suskun aktörleri (ceset) olmaları gerekir.”¹⁰²

Söylem düşkününün, medyanın şiddet ihtiyacını destekleyen bir görüntü olarak haber söylemine dahil edilmesi, ‘izlenirlik’, dolayısıyla kâr odaklı medya ve onun haber söylemini de ortaya koymaktadır. İktidardan uzak toplumsal konumları ile söylem düşkünleri, medya iletilerinin, sessiz birer alımlayıcısı olmaktan ancak, medyanın şatafatlı, bol ‘rating’li gösterilerine görüntü olarak dahil olabildiği oranda çıkabilmektedir. Rigel’e göre, kadınların, çocukların, mahkumların, davalıların, etnik grup yerlerinin, kısaca ekonomik olarak güçsüz durumda olan kitlenin medyada haber

¹⁰¹ A.g.e., 56.

¹⁰² Bkz. (100), RİGEL, 52.

kaynağı olarak yer ve zaman alması mümkün değildir.¹⁰³ Haber kaynağı olarak ele alındığın da da sömürü mekanizması devreye girmektedir. Sömürü mekanizmasının işleyişine konumuzla ilgili olarak Küntay'ın işaret ettiği bir hususu örnek olarak gösterebiliriz. Babası tarafından sokakta mendil satmaya gönderilen ancak müşterileri rahatsız ettiği gerekçesiyle, bir genç tarafından çalıştığı yerin buzdolabına kilitlenen küçük kız haberi bu konuda söylediklerimizi doğrular niteliktedir. Medyanın ratinge aşırı değer veren bazı kanalları çocuk istismarının onun ruhunun derinliklerinde bırakabileceği izlerin neler olabileceğini hiç düşünmeksizin küçük kızı canlı yayında görüntüleyebilmek için kıyasıya yarışmıştır. Bu olayda TCK'ya göre suçlu baba, hangi kanalda rol alacağına karar veren başrol oyuncusudur. Küntay, bu tür haberlerin kamuoyunda yaratacağı farklı etkiler dışında, çocuğunu sömürme eğilimi olan babalar için de bu tür konuların özendirici olacağı ve çıkar uğruna bazı yapay olaylar yaratabileceklerinden kaygı duyduğunu belirtmektedir.¹⁰⁴ Belki bu örnek sokakta yaşayan çocuklardan farklı bir grupta ilgili olduğu düşünülerek konudan uzaklaştığımızı düşündürebilir. Ancak, gene Küntay "sokakta yaşayan çocuk" ile "sokakta çalışan çocuk" arasında çok ince bir çizginin olduğuna işaret ederek ikinci gruptakilerin birinci gruba kayma olasılıklarının yüksek olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰⁵ Her ne olursa olsun, bu olay medyanın yaptığı çocuk istismarının bir örneğidir. Güç koşullardaki çocuklar, iktidarın kendini yeniden ürettiği söylem içinde habere konu olmaya mahkumdur. Toplumsal hiyerarşideki konumlarının getirdiği sorunlar ve bunların çözümüne dair konularda haber olmaları mümkün değildir. Bu belirlemelere dayanarak, çalışmanın bundan sonraki bölümünde, sokakta yaşayan çocukların neden söylem düşkünü olarak ele alınabileceği, onların iktidarla olan ilişkileri ve medyada görünebilme koşulları ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılacaktır.

¹⁰³ A.g.e., 56.

¹⁰⁴ Esin KÜNTAY, "On Yaşındaki Kızını!..", **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Eylül 2000, 2.

¹⁰⁵ Esin Küntay, "Çocuk Dostu Kentler", 21.Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan, 318.

3. SOSYAL BİR PROBLEM: SOKAKTA YAŞAYAN ÇOCUKLAR

Çalışma konumuz açısından, “söylem düşküni” olarak sokakta yaşayan çocukların sorununun, medya aracılığıyla nasıl yansıtıldığını irdeleneceğimize, önce “sokakta yaşayan çocuk” kavramı ele alınıp, sınırlarına açıklık getirmek gerekmektedir. Sokakta yaşayan çocuklar sorunu, 19. yüzyılın başlarından itibaren, toplumsal hayata etki eden yeni yapılanmanın beraberinde getirdiği sorunların en önemlilerindedir. Sadece Türkiye’ye özgü olmayıp, tüm dünyayı ilgilendiren bu sorun, göç ve kentleşme olgusuyla birlikte ortaya çıkmıştır. Kentleşme hareketi yalnızca bir nüfus ve göç hareketi olmaktan öte aynı zamanda sosyal, ekonomik ve ailesel yapıdaki bir değişim sürecidir. Gelişmiş toplumlarda kentleşme, genel olarak sanayileşmeye eşgüdümlü süreç iken, gelişmekte olan ülkelerde, kentleşme ve

sanayileşme arasında tam bir bağlantı kurulamamaktadır. Kırdan göçün devam ettiği, örgütlü ve uzmanlaşmış işlerin kısıtlı olduğu sanayileşmemiş toplumlarda, kırdan gelenlerin, eski toplum yapısından çıkıp yenisine girmeleri/girebilmeleri belirli sorunlar ve yeni uyumlar yaratmaktadır.¹⁰⁶ Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar sorunu da bu süreçte ortaya çıkmıştır. Çözülen feodal yapı, göç olgusu ve yeni kent yaşamının etkisinin yanı sıra, hızla endüstrileşen toplumlarda bireyler arasındaki adaletsiz gelir dağılımının faturasını, hemen her dönemde en ağır ödemek zorunda kalan toplumsal grubu oluşturmuşlardır. Oysa, savunmasız konumları nedeniyle çocuklar, özel bir duyarlılığa ve korunmaya gereksinim duymaktadır.¹⁰⁷

Sokak çocukları toplumdaki bizlere önemli mesajlar iletmektedir. Onlar adeta bir toplumsal barometre gibi, bizlere toplumda bazı şeylerin iyi gitmediğini göstermektedir. Ailede, toplumsal yapıda veya ekonomide büyük olasılıkla her üçünde birden, bozulmalar, çözümler, yetersizliklerin tümü sokak çocukları olgusuna yansımaktadır.¹⁰⁸ Sokakta yaşayan çocukların, toplumun başındaki birer bela olarak değil de, sosyal bir problem olarak ele alınmaları, korunma gereksinimleri göz önünde tutularak gereği gibi karşılanmalıdır.

Kamuoyu oluşturma konusunda, üzerine büyük görev düşen medyanın, bu konudaki yansıtımlarıyla, sokakta yaşayan çocukların çoğu kez potansiyel suçlular gibi algılanmalarına yol açmaktadır. Bu haliyle de, bu çocuklar, ancak gaspçı, tinerci, tecavüzcü ya da genel anlamıyla dile getirirsek 'suçlu' olduğu oranda medyada yer bulabilmektedir. Mendel'in ele aldığı biçimiyle toplumsal hiyerarşide en alt seviyede bulunan çocuklar, tüm toplumsal iktidar mekanizmalarının baskısını üzerlerinde hissetmektedirler.¹⁰⁹ Sözü edilen çocuklar, sokakta yaşayanlar olduğunda, medyanın zaman zaman onlar hakkındaki yanlış temsili de göz önünde bulundurulursa daha da zor koşullarda yaşam savaşımı verdikleri görülecektir. Sokakta yaşayan çocukların, 21. yüzyıla girdiğimiz günümüzde, toplumun suçlu kesimi olarak değil de, kent

¹⁰⁶ Emre KONGAR, **21. Yüzyılda Türkiye**, 549.

¹⁰⁷ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Önsöz.

¹⁰⁸ Sevda ULUGTEKİN, **Sokak Çocukları**, 5.

¹⁰⁹ Gerard MENDEL, **Son Sömürge Çocuk**, Çev.Hüsen Portakal, 56.

yaşamının mağdurları olarak algılanması ve bu toplumsal sorunun ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaların yapılması bir gerekliliktir. Aksi halde, onlara üçüncü kişilerce yüzeysel bakış açılarıyla yaptıkları suçlamanın haklılık taşımadığı, gerçekleri yansıtmadığı açıktır. Çalışmamız açısından, medya tarafından bu çocukların ne şekilde temsil edildiğine bakmadan önce, bu sosyal problemin çerçevesinin çizilmesi yararlı olacaktır.

3.1. Sokakta Yaşayan Çocuk Kavramı

“18 yaşın altında bulunan ve kısa/uzun süredir, sokak ortamında yaşayan çocuklar sokak çocuğu olarak tanımlanabilir. Bu çocuklar oradan oraya başıboş mayın gibi dolaşır dururlar, kendi arkadaş grupları arasında ve sokakta ilişkilerini sürdürürler. Resmi olarak bu çocuklar ebeveynlerinin yaşadıkları evi ya da bir sosyal refah kuruluşunu adres gösterebilirler. En çarpıcı olanı, bu çocukların, ebeveyn, öğretmen, sosyal hizmet uzmanı gibi kendilerine karşı sorumlu bulunan yetişkinlerle ya çok az ilişkileri vardır, veya hiç ilişkileri yoktur.”¹¹⁰

¹¹⁰ Bkz. (108) ULUĞTEKİN, 5.

Küntay, 35-40 yıl öncesine kadar ‘sokak çocuğu’ kavramının toplumbilimler literatüründe yer almadığına işaret etmekte, evinden kaçan, sokaklarda yaşayan çocukların polis kayıtlarında ‘kaçak’ olarak tanımlandığını belirtmektedir. Bu kavramın işaret ettiği grup, Türkiye’de, öncelikle ‘köprüaltı çocukları’, ardından sırasıyla ‘evden kaçan çocuklar’, ‘sokak çocukları’ ve ‘sokakta yaşayan çocuklar’ olarak adlandırılmıştır.¹¹¹ Her nasıl adlandırılırsa adlandırılsın, kesin olan bu kavramın çok geniş bir spektrumu olduğudur. Uluğtekin’ in aktardığına göre, sokaktaki çocukların bir kısmının evleri ve aileleri ile çok az da olsa bağlantıları vardır ve akşamları evlerine dönerler (children in the street), diğer kesiminin ise eviyle hiçbir bağı yoktur (children of the street) ve kimilerine göre ikinci gruptaki çocuklar ‘gerçek sokak çocukları’dır.¹¹²

Küntay, sokakta yaşayan çocukları, ‘güç çocuklar’ kategorisi içinde sınıflandırmakta, onların ivedilikle korunmaya muhtaç küçükler olduğunu belirtmektedir. O’na göre, aileleriyle çözülmüş, parçalanmış, kopuk ilişkileri olan, sokaklarda geceleleyen, yaşayabilmek için sık sık yasal olmayan etkinliklere karışan 18 yaşın altındaki çocuklar, sokakta yaşayan çocuklar olarak tanımlanabilir.¹¹³

Sokakta yaşayan çocukların belli başlı karakteristikleri şu şekilde sıralanabilir.

- Kısa ve uzun süreli eve dönmeme,
- Bulabildiği uygun bir kuytu köşede barınma,
- Bu nedenle kent içinde hareketli olma,
- Kendisi gibi sokak çocuklarıyla grup oluşturma.¹¹⁴

¹¹¹ Esin KÜNTAY, “İstanbulda Sokak Çocukları Sorunu:Genel Değerlendirme”, **21.Yüzyıl Karşısında Çocuk ve Genç**,124.

¹¹² Agnelli’den aktaran Bkz.(108) Uluğtekin, 5.

¹¹³ Bkz.(111) KÜNTAY, 124.

¹¹⁴ A.g.e., 124.

Aileleri ile ilişkileri yönünden sokak çocuklarını çeşitli alt gruplarda toplamak mümkündür.¹¹⁵

1) Ailesiyle birlikte olup sadece hafta sonu tatilleri ve yaz tatilinde çalışanlar.

2) Ailesiyle birlikte yaşarken, iletişim sorunları olan ve okula devam ederken çalışan çocuklar.

3) Ailesiyle yaşayan ancak okula hiç gitmemiş veya okulu terketmiş sürekli çalışan çocuklar.

4) Ailesiyle birlikte yaşamasına karşın, aile içi sorunları olan, çevresinde alkol/uyuşturucu bağımlısı olup suç işlemiş kişiler bulunan; kendisi de evden kaçma, suç işleme gibi uyumsuz davranışlar gösteren; ancak çoğu zaman sokakta çalışan çocuklar.

5) Genellikle hırsızlık, yankesicilik, dilencilik yapan; arada çalışan, ailesinin de benzer değer ve davranışları olan; çoğu okula hiç gitmemiş çocuklar.

6) Ailesiyle geçici ya da devamlı birlikte yaşamayan, çalışmak için kente gelmiş; okulu terketmiş ve sürekli çalışan çocuklar.

7) Ailesi tarafından aranıp sorulmayan veya ailesini terketmiş olan, sokakta yaşayan, çoğu zaman suç işleyen, tiner koklama, fahişelik v.b. gibi uyumsuz davranışlar gösteren ve arada bir çalışan çocuklar.

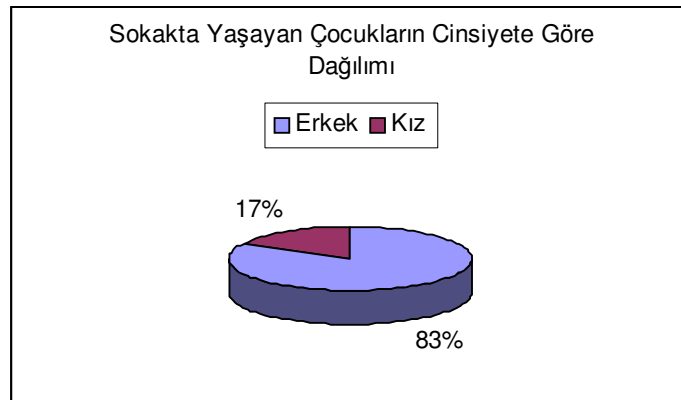
Sokakta yaşayan çocuklarla ilgili çok sağlıklı istatistiki veriler olmamakla birlikte, Türkiye’de sokakta yaşayan çocuklara, ilk olarak, kentleşme sürecini takip eden yıllarda rastlandığı çeşitli kaynaklarda dile getirilmektedir. Türkiye’de ilk sokak

¹¹⁵ Bkz.(108), ULUĞTEKİN, 116-117.

çocuklarına 1940'lı yıllarda İstanbul'da rastlanmıştır. İstanbul'daki eski Galata Köprüsü'nü mesken tutmaları nedeniyle 'Köprüaltı Çocukları' olarak adlandırılan bu çocuklar, bazı edebiyatçılara malzeme oluşturmakla birlikte, Türkiye'de çocuklarla yapılan ilk anket çalışmalarının da sujelerini oluşturmuşlardır.¹¹⁶ Kadın ve Aileden Sorumlu bir önceki Devlet Bakanı Güldal Akşit'in 2004 tarihli raporuna göre Türkiye genelinde ortalama 42.000 çocuk sokaklarda yaşamaktadır.¹¹⁷

Sokakta yaşayan çocukların demografik özellikleri, İstanbul Valiliği İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocukların Korunması Projesi Kapsamında Haziran 2003 tarihli raporundan alınan, aşağıdaki grafiklerde görülmektedir.¹¹⁸

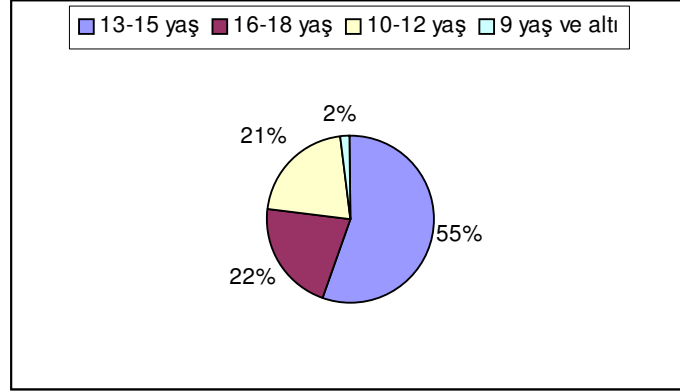
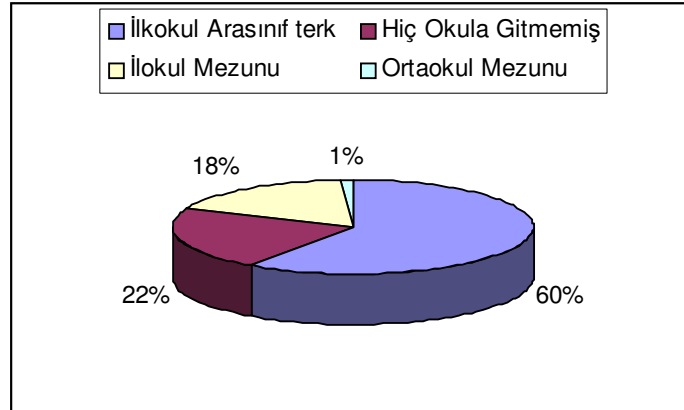
Grafik 3.1 Sokakta Yaşayan Çocukların Cinsiyete Göre Dağılımları

¹¹⁶ Bkz.(108), ULUĞTEKİN, 113.

¹¹⁷ Türey KÖSE, '42BİN Çocuk Sokakta Yaşıyor', www.0-18.org, Erişim. 12.08.2006.

¹¹⁸ www.istanbul.gov.tr, Erişim. 15.08.2006.

Grafik 3.2 Sokakta Yaşayan Çocukların Yaş Grupları**Grafik 3.3 Sokakta Yaşayan Çocukların Eğitim Durumları**

Gene, İstanbul Valiliği İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocukların Korunması Projesi kapsamında hazırladığı Haziran 2003 tarihli rapora göre aşağıdaki etkenlerden dolayı İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Gaziantep, Antalya, Mersin, Diyarbakır ve Şanlıurfa gibi metropol özelliği taşıyan şehirlerde sokak çocuğu sayıları artmaktadır.¹¹⁹

- Göç
- Çarpık Kentleşme Neticesinde Oluşan Yerleşim Bölgeleri
- Düşük Sosyo–Ekonomik Düzey

¹¹⁹ www.istanbul.gov.tr, Erişim. 15.08.2006.

- Parçalanmış Aile
- Aile İçi Şiddet
- Çocuk İstismarı
- Çocuk Haklarının Yaşama Geçmemiş Oluşu

Bu etkenleri, aile istismarının etkisiyle oluşanlar ile göç ve kentleşme olgusunun neticesinde ortaya çıkanlar olarak iki temel başlık altında incelemek olanaklıdır.

3.1.1. Aileleri ile İlişkileri Bağlamında Sokak Çocukları

Çocuğun, kendi gereksinimlerini karşılayacak fiziki ve bilişsel yetkinliğe ulaşana kadar aileye ihtiyacı olduğu söylenebilir. Çocukların, olgunlaşmamış, anne-babaya bağımlı, özel ihtiyaçlara ve korunmaya gereksinimi olan bireyler olduklarının altı çizilmelidir.¹²⁰ Sokakta yaşamak zorunda kalan / bırakılan çocuklar şüphesiz ki diğerlerinden daha fazla oranda korunmaya gereksinme duymaktadır. Çocuğa bakmakla yükümlü bireyler olarak anne ve babanın bu konudaki sorumluluğunu yerine getirmedeği / getiremediğinin somut göstergesi sokakta yaşamaya mahkum edilen çocuklardır. 1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylanıp kabul edilen, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin önsözünde, çocuk ile aile arasındaki ilişkinin önemine vurgu yapılmakta, çocuğun gelişmesi ve esenliği için doğal ortamın aile olduğuna işaret edilmektedir. Ancak, sokakta yaşayan çocuklar, ailelerinden bu desteği al/a/mamaktadır. Ailelerin bakmakla yükümlü olduğu çocukların sağlık ve iyilik hallerini sağlayamama durumu ‘çocuk istismarı’dır. İstismar olgusu 4 farklı şekilde sınıflandırılabilir.:1)Fiziksel İstismar, 2) Cinsel İstismar, 3) Duygusal ve psikolojik istismar, 4)İhmal.¹²¹

Küntay’ın yapmış olduğu bir çalışmada, aile içinde huzursuzluğun, istismar edilmenin, kötü muameleye maruz kalmanın sonucunda bazı çocukların evden

¹²⁰ Oğuz POLAT, *Çocuk ve Şiddet*, 65.

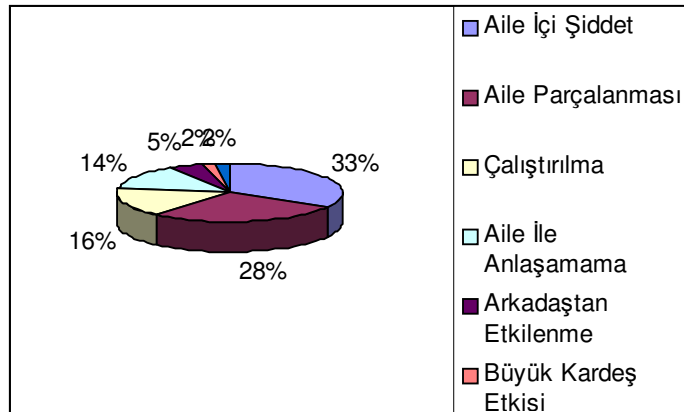
¹²¹ A.g.e., 85.

kaçarak mutluluğu başka çevrelerde aradığına işaret eden bulgulara rastlamıştır.¹²² Gene Küntay, çocuğu sakağa iten faktörlerden aile içi riskleri şu şekilde sıralamaktadır.¹²³

- Aile İçi Baskıcı Disiplin
- Aile İçi Şiddet-Sömürü (Duygusal – Fiziksel – Cinsel)
- Aile Üyeleri Arasında Manen Çözülme (İlgisizlik – İletişim Kopukluğu)
- Aile Üyeleri Arasında Maddeten Kopma (Boşanma – Üvey Anne/Baba)
- Alkol ve/veya Madde Bağımlılığı (Genelde Bağımlı Baba)
- Bekareti Yitirme (Kız Çocuğu:Ebeveyn Korkusu)

Aşağıdaki grafik, çocukların sokakta yaşama nedeni olarak, aile istismarının boyutları hakkında fikir vermektedir. Görülebileceği üzere, çocukların sokakta yaşamayı seçme nedenlerinin tamamını aile temelli çeşitli etkenler oluşturmaktadır ve en büyük etken de aile içinde çocuklara uygulanan şiddettir.

Grafik 3.5. : Sokakta Yaşama Nedenleri ¹²⁴

Ülkemizde çocuk istismarının durumunu yansıtan sayısal verilere dayanan bilginin olmayışı bu konuda sağlıklı yaklaşımların yapılmasını engellemektedir. Ancak, İstanbul'da ortaöğrenim kurumlarında dayak olgusunun %87'lere varan

¹²² Bkz.(111), KÜNTAY, 12 3.

¹²³ A.g.e., 128.

¹²⁴ www.istanbul.gov.tr., Eişim: 15.08.2006

oranda çıkması, kendileri dayaktan kadın sığınma evine gitmek zorunda kalan annelerin çocuklarını dövme oranının %91'e çıkması, ülkemizde istismarın boyutunu göstermektedir.¹²⁵ Bu verilerin sokakta yaşayan çocukları kapsamadığı, aile ile yaşayan çocukların istismarının boyutlarını gösterdiği unutulmamalıdır. Sokakta yaşayan çocuk için durumun daha da kötü olduğu söylenebilir. İstismara maruz kalıp, evinden ayrılan ya da kaçan ve sokakta yaşayan çocuk için, bu istismar hali orada da devam etmektedir. Sokakta yaşayan çocuklar, ebeveynlerinin dışında bireyler tarafından da cinsel istismara uğramakta, duygusal yaralar almakta ve giderek artan şiddete maruz kalmaktadır. Küntay, sokakta yaşayan çocukların, yaşamlarının en kırılgan ve her türlü riske açık olduğu döneminde kentteki sorunların önemli bir bölümüne karşı korumasız olduğunu belirtmektedir. Birçok çocuk çeşitli yönlerden istismar edilmekte ve sömürüye maruz kalmaktadır. Çocukluk dönemi, kişiliğin en fazla biçimlendiği dönemdir ve bu dönemde olumsuz deneyimlerin izini birey yaşam boyu ruhunun derinliklerinde taşıyacaktır.¹²⁶

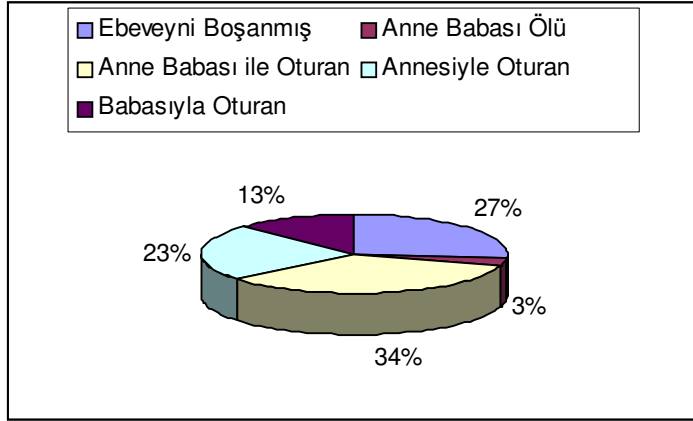
Aşağıdaki grafik, sokakta yaşayan çocukların büyük oranda problemli ailelerden geldiğini göstermektedir.¹²⁷ Bu da, ailenin çocuğu çeşitli şekillerde istismarının, sorunun nedenlerinden biri olarak kabul edilmesine olanak tanımaktadır. Sokakta yaşayıp, sapan davranış gösteren çocukların sadece %34'lük bir kesiminin ebeveyni ile oturduğu, geriye kalan %66'lık kesimin ise parçalanmış ailelerden gelen çocuklar olduğu görülmektedir.

¹²⁵ Bkz.(120), POLAT, 101.

¹²⁶ Esin KÜNTAY, "Çocuk Dostu Kentler", **21.Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, 318.

¹²⁷ Bkz. (111), KÜNTAY, 132.

Grafik 3.6 Sapan Davranış Gösteren Çocukların Aile Yapısı

Tüm anlatılanlardan çıkarılacağı üzere, çocukların sağlıklı birer birey olarak toplumsal hayata hazırlanmasında temel faktör ailedir. Aynı şekilde, sokakta yaşamak zorunda kalan/bırakılan çocuklar da, büyük oranda, aile içi bozulmuş ilişkilerin kurbanı olmaktadır. Aileleri tarafından ihmal ve istismar edilen çocuklar, evlerini terketmeyi bir çıkış yolu olarak görmekte ve sokaklarda daha da zorlu yaşam şartlarıyla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, günümüzde, aile içi dinamikleri doğrudan etkileyen kentleşme olgusu üzerinde durmakta fayda olduğunu düşünmekteyiz.

3.1.2. Türkiye’de Kentleşme Olgusu ve Sokakta Yaşayan Çocuk Sorunu

Kentleşme olgusu, ülkelerin toplumsal ve ekonomik yapısını biçimlendiren temel öğelerden biridir. Kentleşme, sadece tarımsal alandaki gerilemenin ve sanayileşmenin bir sonucu değil, aynı zamanda toplumsal değişme sürecinin de göstergesidir. Ayrıca siyasal, toplumsal ve ekonomik yapı üzerinde kendine özgü etkileri bulunmaktadır.¹²⁸ Kırday, kentleşmenin sadece süreci yaşayanlar için değil, toplumun tüm kesimleri için travmatik bir deneyim olduğunu vurgulamaktadır. Kentleşme, iş yeri ya da konut yapıları, sokakları ya da ulaşım araçları kadar,

¹²⁸ Bkz.(106) KONGAR,549.

kişilerin davranışlarını, düşüncülerini hatta heyecanlarını da değiştirmektedir.¹²⁹ Bir önceki bölümde (Aile İlişkileri Bağlamında Sokak Çocukları alt başlığı altında) incelenen konular ve sorunların ülkemizde özellikle büyük kentler yörüngesindeki hızını yitirmemiş olan kentleşme süreci ile yakından bağı vardır. 1990 sonrası dönemde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan İstanbul yörüngesinde toplumsal hareketlilik sonucu yeni gelenlerin çok zor koşullarda yaşadıkları ve koşulları değiştirme gücünden önemli ölçüde yoksun oldukları söylenebilir.¹³⁰ Özellikle, kente yeni göç eden aileler uyum güçlüğü yaşamakta, bunda bir pay da söz konusu ailelerin çocuklarına düşmektedir.

Ülkemizde, toplam nüfusun %65'inin kentlerde yaşadığı görülmektedir. Günümüzde kentleşme sürecinin yıllık oranı %29.74'tür.¹³¹ Türkiye'de kentleşme hareketleri, Cumhuriyetin ilanından sonra, gelenekseli simgeleyen eski başkent İstanbul'un karşısına yeni ve modern olan Ankara'nın çıkarılması ile hızlanmış, yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla başlangıçta devlet eli ile düzenlenen bir tür kentleşmeden söz etmek mümkündür. 1950'leri izleyen yıllarda bu yapı değişikliğe uğramıştır. Işık ve Pınarcıoğlu, 1954'ten itibaren İthal İkameci İktisat Politikaları ile, sanayileşmenin, toplumun hemen her kesiminde, hem coğrafi hem de ekonomik anlamda bir hareketliliğin artması sonucunu doğurduğunu ortaya koymaktadırlar. Bu süreçte bir yandan geniş kitleler kente hareket ederken, bir yandan da kentteki işçiler birçok sosyal güvence ve hakka sahip olmuşlardır. Dolayısıyla ithal ikameci politikaların toplumun temel sınıfları arasında varılmış olan bir uzlaşmaya dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yine bu dönemde, Cumhuriyetin ilk yıllarından farklı olarak, devlet kentleşme sorunları karşısında daha pasif bir tavır izlemiş ve piyasada oluşan dinamiklere sadece iyileştirilebilir sayılacak müdahaleler yapmıştır. 70'lerin ikinci yarısındaki, eşi görülmedik ekonomik krizin ardından,

¹²⁹ Mübaccel KIRAY, "Toplumsal Değişme ve Kentleşmede Düşük Gelirli", **Kentleşme Yazıları**, 141.

¹³⁰ Bkz. (131), IŞIK ve PINARCIOĞLU, 174.

¹³¹ T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü'nden veriler, aktaran, Bkz. (126) KÜNTAY, 316.

sınıflar arası ve geniş tabanlı bu uzlaşmalar da sarsılmış ve 12 Eylül 1980 darbesi ile ülke yeni bir döneme girmiştir.¹³²

Daha önce de işaret edildiği gibi, 1980 sonrası dönemde, yoksulluğu arttıran, toplumsal sınıflar ve halklar arasındaki eşitsizlik ilişkilerini derinleştiren ekonomik politikalara dayanan küreselleşme rüzgarları tüm dünyada esmeye başlamıştır.¹³³ Gerek sosyal, gerekse siyasal ve ekonomik anlamda bir kırılma noktası olarak kabul edilebilecek 12 Eylül 1980 darbesinin yaşanması bu rüzgarların ülkemizi de etkilediğinin göstergesidir. 1980 sonrasında Türkiye’de yoksul ile zengin arasındaki farkların giderek arttığı, iki sınıf arasına şimdiye dek olmadığı ölçüde kültürel duvarların örüldüğü ve neredeyse birbirlerini hiç görmedikleri bir döneme girilmiş olduğu belirtilmektedir. Bu yeni dönemde devletin güvenlik açısından yararlanmaları olanağı nerdeyse hiç kalmayan alt sınıflar bir anlamda kendi kaderlerine terkedilmişlerdir.¹³⁴

Ülkemizde ulusal gelirin kişi başına 3000 dolar civarında olduğu kabul edilmekle birlikte, bu gelirden nüfus gruplarının almış olduğu paylarda önemli farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye için Dünya Bankası (2000) raporuna göre, 1994 yılında nüfusun %2.4’ü (yaklaşık 2 milyon kişi), aşırı yoksulluk diye tanımlanan ve geliri günlük 1 doların altında kalan gruba dahildir. Nüfusun %18’i (yaklaşık 12 milyon kişi) uluslararası yoksulluk sınırı olarak kabul edilen günlük 2 dolarlık gelir seviyesinin altında yaşamını sürdürmektedir. En alt dilimde yer alan %20’lik nüfus grubunun, gelirin sadece %5’ini alabildiği bilinmektedir.¹³⁵ Gene belirtmiş olduğumuz gibi, kentleşme sürecinin hızının da ekonominin büyümesi ve sanayileşme ile tutarlı ve paralel olmaması, şehirlerde istihdam sorununun ve açık işsizliğin yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Kırsal alanlardan aktarılan gizli işsizlikle birlikte ülkemizdeki kentleşme istihdam yönünden de sağlıklı bir nitelik ortaya

¹³² Oğuz IŞIK&Melih Pınarcıoğlu, **Nöbetleşe Yoksulluk**, 97-120.

¹³³ Yasemin Özdek, ‘‘Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan Hakları’’, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, 19.

¹³⁴ Bkz. (132), ÖZDEK, 126.

¹³⁵ 2000 Yılı Dünya Gelişme Raporu’ndan aktaran İsmail Bircan, ‘‘Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar’’, **Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları**, 121.

koymaktadır. Kentler, alt ve üst sınıfa ait bireylerin karşılaşma mekanı olmakla birlikte, aynı zamanda sınıfsal farklılıklardan doğan sorunların da şiddetli şekilde yaşandığı yerlerdir.

Küntay da, kentsel büyüme ile ekonomik gelişme arasında bir paralellik bulunmadığına dikkat çekmektedir. Kentlere eklenmeler, nüfusun yığınlaşmasıyla, az sayıdaki zengin seçkinlerle ‘ötekiler’ arasında ekonomik eşitsizlikler ve toplumsal sorunların gözle görülür, elle tutulur nitelik kazanmaktadır. Kentin sunduğu olanaklardan toplumun farklı kesimleri aynı şekilde yararlanamamakta, hızlı kentleşme eşitsizliğin derinleşmesine yol açmaktadır. Fiziksel mekanın olumsuzluklarından en fazla etkilenenler zor koşullarda yaşam savaşı veren ailelerin yüksek risk altındaki çocuklarıdır. Anne-babalar çocukların bakım ve denetimini sağlamakta zorlanmaktadır. Özellikle, her iki ebeveynin de çalıştığı durumda, çocukların sokakta başıboş kalma olasılıkları yüksektir. Büyük kent sokaklarının suç işlemeye elverişli yüksek risk ortamları olduğu gerçeği gözden kaçırılmamalıdır.¹³⁶ Ayrıca, elverişli gelir kaynağı olmayan, kültürel olanaklara erişemeyen, işsiz ve yoksul birey sayıları giderek artarken, kazanç elde etme uğruna herşeyi yapmaya hazır, boşta gezen yetişkinin, amacına ulaşmak için çocuk yaştaki bireyi araç etme olasılığına da dikkat çekmektedir.¹³⁷

Metropollerin, toplumun en alt sınıflarının barındığı gecekondu bölgelerinde yaşayan nüfusun yoksulluk, işsizlik, aile parçalanması, suçluluk, alkol bağımlılığı gibi sorunları daha çok yaşadığı da bir gerçektir. Daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için kırsal kesimden göç eden ‘yeni kentli’nin en yoğun yerleştiği mekan ve sokak çocuklarının olası sayısı açısından en çarpıcı olanı İstanbul’dur.¹³⁸

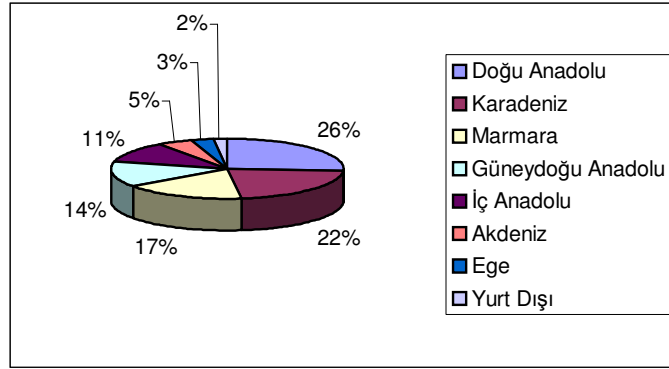
¹³⁶ Bkz. (126), KÜNTAY, 316.

¹³⁷ Esin KÜNTAY, ‘‘Mala Karşı İşlenen Organize Suçlarda Patlama ve Çocuk İstismarı’’, **Terör, Şiddet ve Toplum**, 123.

¹³⁸ Bkz.(108), ULUĞTEKİN, 114.

Aşağıdaki grafik, sokakta yaşayan çocukların hangi bölgelerden göç ettiklerini göstermektedir.¹³⁹

Grafik 3.4 Sokakta Yaşayan Ailelerin Göç Ettiği Bölgeler

Göç ettikleri mekanda tutunmaya çalışan bir çok ailenin çocukları ‘güç koşullar altındaki çocuklar’ kapsamında yer almaktadır. Kentlerde birçok çocuk sefalet koşullarında yaşamaya itilmektedir. Yoksulluk sorunu, ciddi sömürü ve giderek şiddet olaylarına yol açmaktadır.¹⁴⁰ Küntay’a göre, göçen nüfusun önemli bir bölümünün kentle bütünleşmesine engel ekonomik gelişme, güvenli istihdam olanağı bulamayanlar için büyük bir düş kırıklığı doğurmuştur. Kişi uzmanlaşmadığı oranda ancak düşük gelirli, güvencesi olmayan, düşük statülü işlerde çalışacaktır.¹⁴¹ Bu da kentte tutunmaya çalışanların istihdam, işsizlik, konut sorunu gibi sorunlarla boğuşmak durumunda kalmaları demektir. Küntay, ekonomik sömürü mağduru sokaklarda çalıştırılan çocuklarla yaptığı çalışmada, babaların genelde işsiz ya da düşük ücretli, geçici, formal olmayan işlerde çalıştığı, istihdam sorunları olduğu bulgularını ortaya koymuştur.¹⁴² Tüm bunlardan yola çıkarak söylenebilecek olan , büyük kentlerde, sokakta yaşayan çocuklar çoğunlukla birer göç mağduru olduğudur.

¹³⁹ www.istanbul.gov.tr, Erişim: 15.08.2006

¹⁴⁰ Esin KÜNTAY, ‘‘Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklar’’, **Polis Dergisi**, 8

¹⁴¹ Bkz. (129) KIRAY, 142.

¹⁴² Bkz. (136) KÜNTAY, 120.

3.2. Türkiye’de Çocuk Haklarına İlişkin Yasal Düzenlemeler

Günümüzde çocuklar, yetişkinler gibi medeni, siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik bütün haklardan yararlanmaları gereken varlıklardır.¹⁴³ Dolayısıyla, çocukların haklarının düzenlenmesi ve korunması konularında çeşitli yasal dayanaklara gerek duyulmaktadır. Düşük gelir düzeyi ve yetersiz eğitim nedeniyle çocuk istismarının yoğun olduğu ülkemizde, çocuğu bundan koruyacak düzenlemelere baktığımızda karşımıza bir takım yasal metinler çıkmaktadır.

Bu yasal metinlerden ilki ve hiç kuşkusuz en kapsayıcı olanı ‘Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’dir. 1989 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen sözleşme, 2 Eylül 1990 tarihinde uluslar arası yasa statüsüne kavuşmasından bugüne kadar, dünya üzerinde, iki ülke dışında tüm ülkelerce imzalanmıştır. Böylece çocuk haklarıyla ilgili uluslar arası yasal düzenleme ilk kez yürürlüğe konmuştur. Sözleşme, tarihte en yaygın kabul gören ve onaylanan insan hakları belgesi özelliğine sahiptir. Türkiye sözleşmeyi imzalayan ilk ülkeler arasında olmakla birlikte, sözleşmenin yasalaşarak yürürlüğe girişi Aralık 1994’te gerçekleşmiştir. 27 Ocak 1995 tarihinde Çocuk Hakları Sözleşmesi 4058 sayılı yasa ile iç hukuk kuralına dönüşmüştür.¹⁴⁴

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, düzenlediği hükümler çerçevesinde konuları, çocukların yaşama ve gelişme hakkı, temel hak ve özgürlükler, çocuğun korunması ana başlığı altındaki hükümler, katılım hakları olmak üzere dört ana başlık altında ele almaktadır.¹⁴⁵ ‘Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 2. ve 3. maddeleri, konumuzla ilgisi açısından özellikle önemlidir. Öncelikle, taraf Devletler, bu sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, hiçbir ayırım gözetmeksizin tanımak ve korunmasını garanti altına almak yükümlülüğündedir.¹⁴⁶ 3. maddede ise,

¹⁴³ Oğuz POLAT, ‘‘Çocuk, Şiddet ve Medya’’, **Şiddet ve İntihar Haberleri**,21.

¹⁴⁴ A.g.e., 21.

¹⁴⁵ Esin KÜNTAY, ‘‘21. Yüzyıl Karşısında Çocuk ve Genç Konulu Uluslar arası Sempozyum Açılış Konuşması’’, **21. Yüzyıl Karşısında Çocuk ve Genç**, 3.

¹⁴⁶ Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, md.2.

çocuğa ilişkin tüm işlemlerde onun mutlak yararının gözetilmesini denetim altına almaktadır. Sözkonusu iki madde sokakta yaşayan çocukların söylem düşkününü olarak medyada yansıtılması ile ilgili yapılacak tartışmanın temellerini oluşturmaktadır.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden başka karşımıza çıkan bir diğer yasal metin 'Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'dır. Bireylerin, dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez hakları olduğu anayasanın 12. maddesince kabul edilmiştir.¹⁴⁷ Bu maddeye dayanarak bireylerin maddi ve manevi hakları güvence altına alınmıştır. Aynı şekilde T.C. Anayasası'nın 17. maddesi gereğince de herkes yaşama, maddi varlığını koruma ve gelişme hakkına sahiptir.¹⁴⁸ İlgili madde, çocukları da doğduğu andan itibaren güvence altına almakta, onların herhangi bir ihmal ya da istismara uğramadan, insanca, yaşama hakkını garantilemektedir..

'2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu' da, korunmaya muhtaç çocukları tanımlayarak, çocuk haklarının korunmasına dair düzenlemeler yapmaktadır. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nda, 3. maddenin 4. bendinde 'ana babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmasından¹⁴⁹ kurum sorumlu tutulmuştur. Böylelikle, ailenin görevlerini yerine getirmemesi durumunda, devlet, sorumluluğu onlardan alarak, ilgili kurum aracılığıyla kendisi üstlenmektedir. Kanun bu haliyle, çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğunu ilk önce ana-babaya veren, devleti de ana-babanın bu görevini yerine getirmesinde gerekli yardımları yapmakla yükümlü kılan¹⁵⁰ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ndeki 18. madde ile de örtüşmektedir.

Bunlar dışında, konumuzla ilgisi açısından, çocuklarla ilgili yapılacak yayın ve haberler hakkında medyaya getirilen yasal düzenleme ve kısıtlamalara da

¹⁴⁷ T.C. Anayasası, md. 12.

¹⁴⁸ A.g.e., 17.Madde.

¹⁴⁹ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu

¹⁵⁰ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, md.18.

değirmekte fayda olduğu görüşündeyiz. Radyo ve Televizyonların Kuruluşu Hakkındaki Kanun'un yayın ilkelerini kapsayan 4. maddesinin (ı) bendinde, kişilerin manevi şahsiyetlerine eleştiri sınırları ötesinde saldırıda bulunulmaması, haberlerin soruşturulmaksızın veya doğruluğundan emin olmaksızın yayınlanamayacağı, (k) bendinde, suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimsenin suçlu ilan edilemeyeceği, (u) bendinde de güçsüzlere ve küçüklere karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edilemeyeceği vurgulanmaktadır.¹⁵¹ Ayrıca, 2004 tarihli Basın Kanunu'nun 21. maddesinin (c) bendi 18 yaşından küçük olan suç faili veya mağdurlarının kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapılmasına cezai yaptırım getirmektedir.¹⁵² Sözü edilen düzenlemelerin her biri çalışmamızda ele aldığımız sokakta yaşayan çocukların medyada ne şekilde temsil edilmeleri gerektiğine dair önemli ipuçları vermektedir.

Teorik olarak, sözü edilen yasal metinlerce düzenlenmiş ve koruma altına alınmış olan çocuk hakları, ne yazık ki uygulama boyutu ile çocukların istismarı konusuna çözüm getirememektedir. Ülkemizin Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne taraf ülkeler arasında yer almasıyla sokakta yaşayan çocuklar sorunu ülkemiz açısından daha ciddi sosyal politikalar üretilmek suretiyle önlenmesi olmazsa olmaz koşul halini almıştır. Sön dönemde, hükümetin, sokakta yaşayan çocuklar sorununa dair belli bir takım projeleri gerçekleştirme çabası ve Resmi Gazetenin 25 Mart 2005 tarihli 'Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli' ne dair yayınladıkları genelge kapsamında bu sorunun çözümüne tam destek veriliyor oluşu olumlu gelişmelerdir. Fakat , sokakta yaşayan çocuk problemine daha geniş bir perspektiften bakarak, toplumun her kesiminin bu konuda bilgilendirilmesi, eğitilmesi sağlanmadan; bireyler arası eşitsizliklerin azaltılması ve ortadan kaldırılmasına ilişkin ekonomik ve sosyal projeler geliştirilmeden bu sorunun çözümü mümkün görülmemektedir. Kamuoyunda duyarlılık oluşturma açısından ağırlıklı görev medyaya düşmektedir.

¹⁵¹ Radyo ve Televizyonların Kuruluşu Hakkında Kanun, md.4.

¹⁵² Basın Kanunu, md.21.

4. SÖYLEM DÜŞKÜNÜ OLARAK KENTİN ÖTEKİLERİ: SOKAKTA YAŞAYAN ÇOCUKLAR

“Kendi”(ben) olamayan herkes “ötekidir”. Bir başkasına ne kadar yakın olduğumuzu düşünürsek düşünelim, bu başkası bizden ayrı, bizim tamamen dışımızda bir bedensel ve düşünsel yer işgal eder. Kısacası her “ben”, bir başka “ben”i tamamen dışlar.¹⁵³ En basit şekilde öteki, özne dışındaki herşey, öznedeki olmayan/olamayan, öznenin karşıtı olarak tanımlanabilir. Ancak “öteki” kavramını açıklamada sadece özneye vurgu yapmak yetersiz olacaktır. Öznenin kendisi ve kimliği hakkındaki kavrayışı kendiliğinden ve yaşadığı toplumdan bağımsız olarak oluşmamaktadır. Yumul, bu kavrayışın, çevre ile sürekli etkileşim sonucunda gelişip değiştiğine işaret ederek, çevreden gelen mesajlara göre kimliğin şekillendiğini belirtmektedir. İnsanların büyük çoğunluğu kimliklerini oluştururlarken yaşadıkları toplumun genel normlarından pek fazla uzaklaşmayı göze alamamaktadırlar. Ancak, bazı kişiler ve gruplar farklı olma duygusunu hep yaşamak zorunda kalmaktadırlar.¹⁵⁴ İşte, “öteki” olarak tanımlanan kişiler/gruplar bunlardır. Göçmenler, yerlerinden edilenler, kamusal alandan dışlananlar, politik ekonomik karar mekanizmalarının dışında kalanlar, baskın ideolojinin dilinde konuşmayanlar, farklı davranış ve yaşayış biçimleri olanlar “öteki” olabilirler.¹⁵⁵

Benliği, kendine özgü gerçekliği olan ontolojik bir varlık, bir bilinç, bir ad ve bir ses olarak gören modern benlik anlayışının temel sorunu, kendisinin geçerliliğini her zaman kendi tanımına uymayan kimlikleri ‘ötekileştirmesinde’ bulmasıdır.¹⁵⁶ Modern yaşamın beşiği olarak kentler, kentlileşme olgusuna da hız kazandırmıştır. Modern kentin sakinleri, kent yaşamını özümsemiş ve uyum sağlamış bir seçkinler sınıfı oluşturarak, kendinden sonra kente göç eden kitleleri ötekileştirmiştir.

¹⁵³ Rana TEKCAN, “Bir Başkasının Yaşamını Yeniden Kurmak: Biyografi Üzerine Bir Çalışma”, **Dışarıda Kalanlar/Bırakılanlar**, 69.

¹⁵⁴ Arus YUMUL, “Yahudilik, Ötekilik ve Kimlik”, **Dışarıda Kalanlar/Bırakılanlar**, 109.

¹⁵⁵ Tül AKBAL, “Outsider: Peçenin Önünde, Peçenin Ardında, Mercek ve Kadraj Ayarlarından Yeni Konumlara: 2000’lerin Avangardı Mümkün mü?”, **Dışarıda Kalanlar/Bırakılanlar**, 163-164.

¹⁵⁶ Fuat KEYMAN, “Kamusal Alan ve Liberalizm: Türkiye’de Demokrasi Sorunu”, **Doğu Batı Dergisi**, 71.

Ötekileştirilenler, kente uyum sağlamasını kolaylaştıracak gerekli eğitimi almamış olan, kent seçkinleri tarafından kabul görececek bir mesleği bulunmayan ve düşük gelir düzeyine sahip kitlelerdir. Kıray'ın ele aldığı biçimiyle, köyden gelen nüfus, gereği gibi kentsel faaliyete girememekte, köylü kalamadıkları gibi, şehirli de olamamaktadır. Dolayısıyla, bu iki grup arasında karşılıklı kabullenmeme sözkonusudur ve bu durum yeni nüfusun asimile olmasını engellemektedir.¹⁵⁷ Aralarında herhangi bir duygu ve duyarlılık bağı bulunmayan bu iki ayrı kategorideki bireyler için her biri diğerinin 'ötekisidir'.

“Felsefi olarak kurulan modern benlik anlayışının tarihselliğinin araştırılması, Derrida'nın deyimiyle bu anlayışın her zaman söylemsel olarak kurulmuş 'tali-karşıtlıklarla' hareket ettiğini ortaya çıkarmaktadır. Modern Batı/geleneksel Doğu, rasyonel erkek/duygusal kadın, başarılı Kuzey/az gelişmiş Güney vb. karşıtlıklar yoluyla modern benliğin tarih yazıcı egemen kimlik konumuna getirilmesi bize hem benliğin ötekiyle ilişki kurulmuşluğunu, hem de bu kurulmuşluğun özünde bir iktidar/egemenlik ilişkisi olduğunu göstermektedir.”¹⁵⁸

Kent seçkininin, 'ötekisine' karşı kendini kurgulaması da bir iktidar/egemenlik ilişkisi üzerinden yürümektedir. Aralarında büyük toplumsal farklılıklar bulunan bu bireyler, herhangi bir duygudaşlığa sahip değildirler. Metropolü, 'kanıksama tutumunun' beşiği olarak niteleyen Simmel, metropolde yaşayanların, duygusal tepkiler yerine akılcı tepkiler geliştiren bireyler olduklarını vurgulamaktadır. Simmel'e göre para ilişkileri, kent yaşamında, kişisel olmayan bir platformda, bireysel ilişkileri belirlemeye başlamıştır. Metropolitan tip, dışsal çevrenin dalgalanma ve süreksizliklerin kendisini tehdit ettiği derin kopukluğa karşı koruyucu bir kabuk geliştirmektedir. Bu yüzden metropoldeki kişinin olaylara tepkisi, duyarlılığın en aza indiği ve kişiliğin derinliklerinden en uzakta bir zihinsel

¹⁵⁷ Mübeccel KIRAY, "Gecekondu", **Kentleşme Yazıları**, .21.

¹⁵⁸ Bkz. (155), KEYMAN, 71.

etkinlik alanına kaymaktadır.’’¹⁵⁹ Kent seçkini, ötekileştirdiği bireylere karşı genelde herhangi bir duyarlılık ya da sorumluluk hissetmez.

Türkiye’de, kentlerde, üst ve orta sınıfların kendi aralarında her zaman varolan çeşitlilik, 1990’larda hem mekansal hem de kültürel parçalanmaya dönüşmüştür.¹⁶⁰ Böylelikle kent içi mekanlarda ayrışmalar görülmeye başlanmıştır. Fırsat eşitsizliği, kentin olanaklarından ve hizmetlerinden eşitlikle yararlanamamanın sonucu yoksulluk, giderek toplumsal ilişkilerde marjinalleşmeye ve dışlanmaya yol açmaktadır.¹⁶¹ Bu bağlamda, yeni kentlinin ailesi, kentin modern çekirdek ailesinden farklı bir kültür yapısına sahiptir. Yeni göç eden, henüz kopup geldiği, yöresinin geleneksel değerlerine bağlıdır. Kent değerlerine yarı özenerek yarı yadırgayarak bakmaktadır.¹⁶² Kent seçkini, kendinden farklı görünen ve davranan bu yeni kentlinin üzerinde kimi zaman kendi iktidarını, özellikle söylemsel düzlemde kurmakta ve kurgulamaktadır. Bu söylemsel iktidarın kurulmasında medyanın rol oynadığı görülmektedir.

Medyanın temsil ettiği ve söylemine egemen olan seçkinler kitlesinin davranış modelini daha iyi ortaya koymak için Neumann’ın ‘Suskunluk Sarmalı’ kuramı ile ileri sürdüğü görüşlere değinmenin açıklayıcı olacağını düşünüyoruz. ‘Suskunluk Sarmalı Kuramı’ toplumun, oydaşmadan sapan bireyleri tehdit ettiği varsayımına dayanır. Toplum bunları dışlama ve ihraç ile tehdit eder, bireyler de, belki genetik olarak belirlenmiş, bilinçaltı bir dışlanma korkusu taşırlar. Bu nedenle de kamuoyunda hangi fikirlerin ve davranış biçimlerinin taraftarlarının arttığını veya azaldığını düzenli olarak kontrol ederler. Azınlıkta olduklarını hissettiklerinde, suskun ve temkinli davranırlar, tam tersi olduğunda ise yüksek sesle konuşma cesaretine sahip olurlar.¹⁶³ Birey/toplum, tartışmalı bir sorunda çeşitli tarafların güçlülüğü ve zayıflığı hakkındaki enformasyonu elde etmek için iki kaynağa

¹⁵⁹ Georg SIMMEL, Metropol ve Zihinsel Yaşam, **Defter Dergisi**, Çev. Celal A. Kanar, 84.

¹⁶⁰ Ayşe ÖNCÜ, ‘‘İdeal Ev Mitolojisi Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı’’, **Birikim**, 31.

¹⁶¹ Bkz.(136), KÜNTAY,121.

¹⁶² Haluk YAVUZER, **Çocuk ve Suç**, 214-215.

¹⁶³ Elisabeth Noelle NEUMANN, ‘‘Suskunluk Sarmalı Kuramı’nın Medyayı Anlamaya Katkısı’’, **Medya,Kültür Siyaset**, Çev. Süleyman İrvan, 379-391.

güvenir; kendi deneyim alanı içinde doğrudan gözlem ve medyanın vasıtasıyla dolaylı gözlem. Dolayısıyla, başat medya bakış açısı bireylerin fikirlerini yönlendirir.¹⁶⁴

Toffler'ın 'medya mogulları' kavramından yola çıkarak, medya araçlarını elinde tutan kişilerin, aynı zamanda ekonomiyi yönlendiren iktidar odaklarını oluşturduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle, medyanın söylemi ile seçkinlerin söylemi aynı doğrultuda olacağından kentin 'ötekilerinin', 'söylem düşkün' olarak temsil edilmek dışında bir alternatifleri yoktur. Söz konusu kitle, iktidarın üzerlerinde kayıtsız şartsız egemenlik kurduğu, sokakta yaşayan çocuklar olduğunda, medyanın tavrı daha da yüzeysel ve tek yanlı olmaktadır. Sokak çocuğu herşeyden önce çocukluk dönemindeki birey olduğundan kırılgan ve savunmasızdır. Bundan başka, birincil elden sorumluluk taşıyan ebeveyn ve devlet destek ve denetiminden yoksun bırakıldığı için misli savunmasızdır. Oysa daha önce de değindiğimiz gibi, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 18. maddesi gereği, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişiminin sağlanmasında aileden sonra devlet sorumludur ve gerekli düzenlemeleri yapması, önlemleri alması gerekmektedir. Ne yazık ki Türkiye'de bu konuda sağlıklı bir politika yürütülemediğinden sokakta yaşayan çocuklar, medya istismarı da dahil olmak üzere güç koşullarla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar.

Batı yazını, her tür toplumsal ilişkiden ve süreçten dışlanmış, bir anlamda, kapitalizmin sömürmeye bile değer bulmadığı ve hiçbir sosyal sınıfa ait olmayan sınıfsız kitleler (underclass) üzerine odaklanmaktadır. ABD'de bu kavramın işaret ettiği grup, yoksulluğundan çok, kronik yasadışılık, uyuşturucu kullanımı, evlilik dışı çocuklar, çalışmama, okul başarısızlığı, vb. davranışlarıyla tanınmaktadır. 'Underclass' bir ruh halini ve yaşam tarzını belirtmektedir. Başka sınıflara geçişkenliği olmayan bir sınıfa işaret eden kavram 'dışlanmışları' betimlemektedir ve bunda medyanın, bu kitleleri yanlış temsilinin etkisi büyüktür.¹⁶⁵ Türkiye'de

¹⁶⁴ Bkz. (162), NEUMANN, 386-387.

¹⁶⁵ Bkz. (49) ÖZBUDUN, 57.

medyanın bazı zamanlarda gündeme getirdiği ‘tinerci çocuklar’ da bu kategoride görülebilir.¹⁶⁶ Tekeli, varsılların yoksullara gereksinmesinin hızla azalmakta olduğuna işaret ederken, dünya ekonomisi içine entegre olamayan grupların kolaylıkla dışlanmakta olduğuna değinmektedir. Dışlanmanın, emek piyasasından dışlanma, siyasal süreçlerden dışlanma ve toplumsal ilişki ağlarından dışlanma olmak üzere üç farklı boyutu vardır. Dışlananlar, toplum dışına atılmıştır, böylece kronik yoksullar haline gelmektedirler. Sınıfsız (underclass) olarak nitelendirilenler işte bu gruplardır.¹⁶⁷ Türkiye’nin bu sınıfsız kitle, iktidarın tüketim mekanizması içerisine dahil edilemediğinden, bir başka deyişle maddi koşullarının yetersizliği dolayısıyla tüketici olmadıklarından, ötekileştirilmekte ve topluma entegre edilmelerinin önünün açılması yerine, toplumdan tamamen dışlanmaya maruz bırakılmaktadırlar. Bu maruz kalışta, medyanın rolü vardır. Sokakta yaşayan bu ‘underclass’ olarak nitelendirilen çocuk kitlesi, ancak ‘söylem düşkünü’ olarak medyada varolabilmekte, birçok kereler mağdur edildikleri gözardı edilerek tıpkı bir ‘suçlu’ gibi topluma tanıtılmaktadırlar. Bu da daha çok herhangi bir bireysel olay baş gösterdiğinde, olayın çözümlenmesi yapılmaksızın, nedenlerine değinilmeden, çözümlerinin neler olabileceğini göstermeksizin, toplumda salt duyarlılık yaratacak şekilde yüzeysel bilgilerle kamuya yansıtılmasından kaynaklıdır. Burada temel kaygı daha çok ‘rating’ elde edilmesi hedefiyle ilgilidir.

4.1. Televizyon Haberlerinde Söylem Düşkünlerine İlişkin Örnek Olay Çözümlenmeleri

Çalışmanın bu bölümünde, sokakta yaşayan çocukların, medyanın yanlış temsili nedeniyle ‘ötekileştirildiği’ ve onların söylem düşkünleri olarak ele alınmasının varolan iktidar ilişkilerini sürdürmeye hizmet ettiğinin, örnekler üzerinden gösterilmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle de, görüntülü haber metinlerinin söyleminin ne şekilde inşa edildiği ve egemen ideolojinin nasıl

¹⁶⁶ Bkz.(131), IŞIK ve PINARCIOĞLU, 97.

¹⁶⁷ İlhan TEKELİ, **Kent Yoksulluğu ve Modernite’nin Bu Soruna Yaklaşım Seçenekleri Üzerine**, çevrimiçi: www.planlama.org.

eklemlendiği analizin odak noktasını oluşturmaktadır. Sokakta yaşayan çocukların konu olduğu iki olay seçilerek, bunların televizyon kanallarının ana haber bültenlerinde ne şekilde işlendiği incelenmiştir. Türkiye’de, yapılan yayınların kaydını tutan kurumun yokluğu ve televizyon kanallarının arşiv kayıtlarını paylaşmada çıkardıkları güçlükler nedeniyle, konumuza dair seçmiş olduğumuz ve analiz edilen haberler ATV ve Kanal D’ye ait olanlarla sınırlı kalmıştır.

4.1. Metod ve Örneklem

Söylem analizi yönteminin uygulandığı incelemede, Dursun’un Televizyon haberlerinin çözümlenmesine dair yaptığı çalışmadan esinlenerek 5 çözümleyici kategori kullanılmıştır.¹⁶⁸

- 1) Haberlerin Cümle Yapıları ve Sözcük Seçimleri
- 2) Görüntülerin Ürettikleri Anlamlar ve Simgesel İnşa
- 3) Karşıtlıklar ve Dışlamalar
- 4) Yananlam ve Düzanlamlar
- 5) İdeolojik Öğelerin Eklemlenmesi

Bu kategorilerle, haber metinlerinin görsel, dilsel ve biçimsel özelliklerinin tamamının yorumlanması amaçlanmıştır. Böylelikle, haberlere bütünlüklü bir bakış açısıyla yaklaşılması mümkün olacaktır. Her üç boyutun da, ‘sokakta yaşayan çocuk’ imgesinin oluşumuna etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın örnekleme, ‘sokakta yaşayan çocuk’ temasını işleyen 2 ayrı haber olarak belirlenmiştir. Ulaştıkları izleyici sayısının büyüklüğü nedeniyle, televizyon kanallarının ana haber bültenlerinde yayınlanan haberler esas alınmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, analiz edilecek haberlere ulaşmada karşılaşılan güçlükler nedeniyle örneklemimiz kısıtlı kalmıştır. Yine de, yapılan analiz, sokakta

¹⁶⁸ Bkz.(64), DURSUN, 123.

yaşayan çocukların, medya tarafından nasıl ‘söylem düşküni’ haline getirildiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

4.1.1. Haberlerin Cümle Yapıları ve Sözcük Seçimleri

Sözcükleri vurgulama biçimlerinin sözcüklerin seçimi kadar önemli bir anlam oluşturma etkinliği olduğu kabul edilmekle birlikte, analizin bu bölümünde hangi sözcüklerin seçildiği ve ne tür cümle yapılarının tercih edildiğine dair değerlendirme yapılmıştır.

Haberlerde yer alan cümle yapıları etkin ve edilgin olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Etkin cümle yapıları haberin odağına eylemin faili alındığında ve ona açık bir sorumluluk yüklendiğinde kullanılmaktadır. Edilgin cümle yapıları ise, eylemin faili silinecek ve sorumluluk bir faile atfedilmeyecekse kullanılmaktadır. Cümle yapısının etkinden edilginine dönüştürülmesinin ideolojik etkisi bulunmaktadır.¹⁶⁹

Etkin cümle yapısı ile, sokakta yaşayan çocuklar ‘tinerci’ sıfatıyla ve etiketlemesiyle olayın faili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Örnek 1 ATV / KANAL D - 12.02.2005 . Seray Sever’in gece Beşiktaş Kültür Merkezi’nden çıkarken televizyon kameraları tarafından görüntülenerek, “tinerci” çocuklarca taciz edildiği iddia edilen haber.

“ Ünlü oyuncu Seray Sever, tinercilerin saldırısına tam bu noktada maruz kaldı.” (ATV, 12.02.2005)

¹⁶⁹ Fowler’dan aktaran Bkz. (64), DURSUN, 171.

‘‘Tinerçilerin, ünlü oyuncu Seray Sever’e saldırmasının ardından İstanbul Emniyeti de alarına geçti.’’ (ATV, 12.02.2005)

‘‘Seray Sever, BKM den çıkarken tiner bağımlısı olduğu öğrenilen çocukların tacizine uğradı.’’ (KANAL D, 12.02.2005)

Olaya doğrudan maruz kalan tek bir kişi olmasına karşın, tüm kent halkı genellenmekte ve ‘tinerçi’ çocuklar onların karşısında ötekileştirilmektedir.

‘‘Dün gece yaşanan bir olay tüm Beşiktaşlıların huzurunu kaçırdı.’’ (ATV, 12.02.2005)

‘‘İstanbul’da yaşayanlar, sıklıkla karşılaştıkları tinerçi olayının bir türlü önlenememesi nedeniyle sıkıntılı günler geçiriyor.’’ (ATV,12.02.2005)

Bir ifade içinde dikkat çekilecek özne için etkin, gizlenecek özne için edilgin fiiller kullanılmaktadır.¹⁷⁰ Bir söylem seçkini olarak Seray Sever, haberin aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. İzleyicinin de farkedebileceği bir belirginlikte kurmaca nitelikleri taşıyan ve daha sonra bunun ispatlanması üzerine yapımcılarının cezalandırıldığı haberdeki gizli özne ise çocukları gözaltına alan polistir.

‘‘Seray Sever, BKM den çıkarken tiner bağımlısı olduğu öğrenilen çocukların tacizine uğradı.’’(KANAL D, 12.02.2005)

‘‘Çocuklar tarafından defalarca taciz edilen ve taksiye binmesi engellenen Seray Sever gözaltına alınan çocuklardan şikayetçi olmadı.’’ (KANAL D, 12.02.2005)

Buna ek olarak Seray Sever, görüntülerde, defalarca tacize uğramamakta, taksiye binmeye çalışırken çocuklar kendisinden para istemektedir. Dolayısıyla, metin ve görüntüler birbiriyle örtüşmemektedir.

¹⁷⁰ Fowler’dan aktaran Bkz (64), DURSUN, 172.

Örnek 2 ATV/KANAL D – 25.09.2001 Üzeyir Garih cinayeti hakkında yapılan ve 14 yaşındaki Fuat N.’yi suçlu ilan eden haber.

Bu haberde de, 14 yaşındaki bir çocuk, yine etkin cümle yapılarıyla olayın faili ve tek katil zanlısı olarak izleyicinin karşısına çıkarılmakta, ‘tinerci’, ‘deli’ gibi sıfatlarla etiketlenerek kamuoyuna tanıtılmakta ve hakkında olumsuz izlenim oluşturulmaktadır.

“*Üzeyir Garih Cinayeti’nin tek katil zanlısı 14 yaşındaki Fuat N.*” (ATV, 25.09.2001)

“*Tinerci Deli Fuat olayla ilgili olarak gözaltına alındı.*” (KANAL D, 25.09.2001)

4.1.2. Görüntülerin Ürettikleri Anlamlar ve Simgesel İnşa

Belirli türden anlamların üretilmesinde televizyonun sözel ve görsel söylemlerinin bir arada eklenme biçimleri önemlidir. Haber görüntüleri keyfi olarak değil, belirli uzlaşım kodları etrafında bir araya getirilmiştir.

Haberlerde yer alan görüntülerin ürettiği anlamları değerlendirebilmek için :

- a) Kameraların çekim ölçekleri ve çerçevelenmelerindeki kodlara kısaca değinmek gerekir.
- b) Görüntülerin kurgulanmasındaki uzlaşımlara ve kodlara kısaca değinmek gerekir.¹⁷¹

Kamera çekim açılarına ilişkin uzlaşımlar altı temel sınıfa ayrılabilir: Ayrıntıları göstermek için ‘yakın mesafe’ çekim, kişiyi kavrayan ‘yakın kişisel mesafe’, bel üstü çekime karşılık gelen ‘uzak kişisel mesafe’, dizüstü çekime karşılık

¹⁷¹ Bkz. (64), DURSUN, 185.

gelen ‘yakın toplumsal mesafe’, boy çekime karşılık gelen ‘yakın toplumsal mesafe’ ve genel çekime karşılık gelen ‘toplumsal mesafe’. Farklı mesafelerin farklı anlamları bulunmaktadır. ‘Uzak kişisel çekim’, ‘yakın toplumsal mesafe’ ve ‘uzak toplumsal mesafe’ genellikle daha resmi olan, işe ve konuma vurguda bulunan çekim açılarıdır. Tuchman bunlara konuşma mesafesi demektedir. ‘Yakın kişisel mesafe’ ve ‘ayrıntı mesafesi’ ise ‘konuşma mesafesi’ diye adlandırılmaktadır. Eğer kameraman dramatik bir etki yaratmak istiyorsa, kişinin kafa çekimini gerçekleştirecektir. Uzak ve kamusal mesafe çekimleri izleyici ile konuşan arasındaki duygusal ortaklaşmayı azaltmaktadır. Özellikle kamusal mesafenin kişiselleştirici olmayan bir etkisi vardır, sadece kitleleri göstermekte kullanılmalıdır. Haberin bireyleri ve bireylerin de olaylar hakkındaki düşünce ve duygularını taşımasından dolayı Tuchman’a göre kamusal mesafe habere tam olarak uygun değildir.¹⁷²

Bunlar dışında, görüntünün dondurulması ya da sabitlenmesinin de gerçeklik algısına etkisi vardır. Bu tür sabit görüntülerin ürettiği gerçeklik etkisi kendinden değil, üzerine okunan metinden kaynaklanmaktadır. Görüntünün yavaşlatılması da, olayın detaylandırılması amacını taşımakta zaman zaman olayı dramatize ederek duygu yoğunluğunu arttırmaktadır.

Örnek 1 ATV / KANAL D - 12.02.2005 . Seray Sever’in gece Beşiktaş Kültür Merkezi’nden çıkarken televizyon kameraları tarafından görüntülenerek, ‘‘tinerci’’ çocuklarca taciz edildiği iddia edilen haber.

ATV ve KANAL D’nin yaptıkları haberde, bir gösteri çıkışında taksiye binmeye çalışan Seray Sever’den para isteyen ve gitmesine engel olmak amacıyla onu iten çocukların görüntüleri tekrar tekrar verilmektedir. Toplumsal mesafeden çekilen bu görüntülerde, çocukların tiner kullandığını ispatlayan herhangi bir detay olmadığı gibi, bu çocukların kimliklerinin belirlenmesi de mümkün değildir.

¹⁷²Tuchmann’dan aktaran Bkz.(64), DURSUN, 188.

ATV’de yayınlanan haber, sokak ropörtajlarıyla, (Bkz. Ek 1, s. 90) ‘kentin asıl sahipleri’ni ekrana getirmiş, onların yakın kişisel mesafe ile yapılan çekimleri aracılığıyla izleyicilerle duygudaşlık kurması sağlanmıştır. Ayrıca bu ropörtajlarda söylenenleri ele aldığımızda tek taraflı bir bakış açısının yansıtıldığı ortaya çıkmaktadır. Sokakta yaşayan tinerci çocuklar kent sakinleri tarafından bir sorun olarak kabul edilmekte ve ötekileştirilmektedir.

Kanal D’nin haberinde, haberin aktörü olan Seray Sever’in pahalı otomobili ile emniyet merkezine gelişi gösterilmektedir. Çocuklar ve polisler için herhangi bir detayın gösterilmemesi, bu çocukların sadece olayın faili olarak haberde yer aldığının ispatı niteliğindedir. Sokakta yaşayan bu çocuklar ancak ‘söylem düşkünü’ olduklarında habere konu olabilmektedirler. Polis ise haberdeki gizli öznedir ve ne zaman, kime ne yaptığı haberde gizlenmiştir.

Örnek 2 ATV/KANAL D – 25.09.2001 Üzeyir Garih cinayeti hakkında yapılan ve 14 yaşındaki Fuat N.’yi suçlu ilan eden haber.

ATV’nin haberinde, genel çekimle basın mensupları ve emniyet güçleri gösterilmekte ardından, Fuat N. isimli çocuğun yakın çekimleri ile devam etmektedir. Ancak burada yapılmak istenen yakın kişisel mesafe ile izleyici üzerinde bir duygudaşlık oluşturmaktan ziyade, güvenlik güçlerinin çokluğu karşısında, ‘suçlu’ ilan edilen çocuğun güçsüzlüğünü vurgulamaktır. Aynı zamanda, ekranda kırmızı bir daire içine alınarak gösterilen Fuat N.’nin yüzünün tüm detayları izleyicilere gösterilmekte, bir anlamda ötekileştirilerek hedef olarak belirtilmektedir.

KANAL D’nin Üzeyir Garih ile ilgili yaptığı haberde de benzeri çekim özelliklerini görmek mümkündür. Fuat N. isimli çocuk, kimliği belirlenebilecek biçimde yakın kişisel mesafe ile ekranlarda gösterilmiştir. Haberin diğer görüntülerini (Üzeyir Garih’in arşiv görüntüleri ve ailesinin görüntüleri) yakın toplumsal mesafeden yapılan çekimlerden oluşmaktadır. Böylelikle, duygudaşlık

kurularak ‘biz’ den birinin öldüğü, ‘öteki’ tarafından öldürüldüğü belirtilmeye çalışılmaktadır.

Her iki örnekte de görülebileceği gibi, medya henüz suçluluğu kesinleşmemiş ve üstelik 18 yaşını doldurmamış çocukları, tanınacakları şekilde görüntüleyerek, daha önceki bölümlerde değindiğimiz Radyo Televizyonların Kuruluşu Hakkında Kanun ve Basın Kanunu’nun ilgili maddelerine (Bkz. s. 68) aykırı yayın yapmıştır. Ne yazık ki, Türkiye’de, bu konuda gerekli yaptırımların yetersiz kalışı, medyanın mağdur ettiği insanların sayısını arttırmaktadır.

4.1.3. Karşıtlıklar/Dışlamalar

Bir anlamı belirleyen en önemli unsur, söylem içinde bir iktidar ilişkisinin süregeldiğini gösteren çatışmadır. Bu iktidar ilişkisi içinde taraflar, kendi anlamlarını üretirken, öncelikle dışladığı, reddettiği konu, olay veya kişiyi kurarak kendisini konumlandırır. Haber bültenlerinde kurulan karşıtlıklar, aslında toplumsal yapı içerisinde o an varolan örgütlenmiş karşıtlıkların devamı niteliğindedir. Fowler’a göre, medya belirli uzlaşım değerleri yerleştirmesiyle, meşrulaştırma sürecine yardımcı olmaktadır. Uzlaşımın oluşturulmasında olumsuz değerlerin merkezi bir konumu bulunmakta, olumsuz tavırlar ve davranışlar ‘ötekiler’in niteliği olarak örneklendirilmektedir.¹⁷³

Örnek 1 ATV / KANAL D - 12.02.2005. Seray Sever’in “tinerci” çocuklarca taciz edildiği iddia edilen haberin toplumsal uzlaşım çerçevesinde kurduğu karşıtlıklar şöyle sıralanabilir:

Biz

Kent Seçkini

Söylem Seçkini

Onlar

Kentin Ötekisi

Söylem Düşkünü

¹⁷³ Fowler’dan aktaran Bkz.(64) DURSUN, 231.

Üst Sınıf	Sınıfaltı Kitleler
Kent Merkezi	Banliyö
Aile içinde yaşayan çocuk	Sokakta yaşayan çocuk
İyi	Kötü
Suçsuz	Suçlu
Hukuk sistemi tarafından desteklenenler	Hukuk sistemi tarafından desteklenmeyen
Özgür	Tutuklu
Güçlü	Güçsüz

Örnek 2 ATV/KANAL D – 25.09.2001 Üzeyir Garih cinayeti hakkında yapılan haberde kurulan kurulan karşıtlıklar.

Biz	Onlar
Mağdur	Suçlu
Üst Sınıf	Sınıfaltı Kitleler
Güçlü	Güçsüz
Özgür	Tutuklu
Söylem Seçkini	Söylem Düşkünü
İyi	Kötü
Kent Seçkini	Kent Ötekisi

Her iki haberin söylemleri aracılığıyla kurmuş oldukları karşıtlıklar neredeyse birbirine denktir. Bu da toplumsal uzlaşmalarımızın ne şekilde biçimlenmiş olduğunun işaretidir. Medya da kendi kodları aracılığıyla bu uzlaşmaların devamlılığına yol açmaktadır. Sokakta yaşayan çocuklar, medyanın söylemi tarafından toplumun “dışlanmışları”, “ötekileri” olarak kodlanmakta ve bu konudaki toplumsal uzlaşımımız medya aracılığıyla tekrar üretilmektedir.

4.1.4. Yananlam/Düzanlam

Düzanlam terimi, yaygın bir şekilde göstergenin temel anlamıyla özdeştir. Çünkü bu temel anlam, özellikle söylem için içine katılırsa, neredeyse evrensel olarak tanınır. Yananlam ise göstergenin çağrışımsal anlamına karşılık gelir. Bir söylemde düzenlenmiş göstergelerin yalnızca ‘temel’ yani düz anlamlarını ifade ettiği çok az durum vardır. Gerçek söylemde, göstergelerin çoğunluğunun düzanlamsal ve yananlamsal yanları birleşmiştir.¹⁷⁴

Televizyon haberleri sözkonusu olduğunda, görüntüsel göstergenin yananlamsal düzeyi, bağlamsal göndergesi, anlam ve çağrışımın değişik söylemsel alanlardaki konumlanımı gibi faktörlerin de etkisiyle yananlamın üzerine çıkmaktadır. Tıpkı reklam filmlerinde olduğu gibi burada da saf düzanlamsal ve kesin olarak doğal temsiliyetler yoktur. Haber, belli bir senaryoya ve bakış açısına göre kurgulanmış dolayısıyla görüntüler de bu görüş açısına göre seçilmiştir.

Örnek 1 ATV / KANAL D - 12.02.2005 . Seray Sever’e ilişkin haberde, haber metninin düzanlamsal cümlelerden oluştuğu gözlenmektedir. Buna karşın, haberde, yananlamla donatılmış çeşitli görüntüsel göstergeler mevcuttur. Seray Sever’in giymekte olduğu kıyafetler, taksi ile bulunduğu yerden ayrılmaya çalışıyor oluşu ve olayın, izleyici olarak katıldığı bir gösteri çıkışında meydana gelişi, onun yüksek sosyo-ekonomik koşullara sahip olduğunun birer göstergesidir. Seray Sever’den para isteyen çocukların “Sanatçısın ya, bir çorba parası versen ne olur?” söylemi de, ‘sanatçı olmanın’ toplumda yüksek gelir düzeyine sahip olmayla eşdeğer tutulduğunu göstermektedir.

ATV’de verilen haberde yapılan sokak ropörtajları için seçilen bireylerin de temiz giyimli kadınlar, ebeveynleri ile dışarıya çıkmış çocuklar olarak seçilmesi, bu ‘tinerci’ çocukların onlardan biri olmadığını vurgulamaktadır. Kanal D, haberinde,

¹⁷⁴ Stuart HALL, Kodlama ve Kodaçım, **Söylem ve İdeoloji**, Çev. Barış Çoban, 317.

Seray Sever'in kendi arabasından güneş gözlükleri ile inişini oldukça detaylı bir şekilde gösterip yine bir söylem seçkini olarak Seray Sever'in sosyo-ekonomik gücüne vurgu yapmaktadır.

İkinci örneğimiz olan Üzeyir Garih'le ilgili olarak her iki kanalın haber görüntülerinde de Üzeyir Garih'in Mercedes markalı otomobili vurgulanarak, onun ait olduğu sınıfın altı çizilmektedir. Öyle ki, Garih, aldığı bıçak darbelerini gösteren animasyonlarda bile takım elbiseli olarak betimlenerek ait olduğu sınıfın değerleri vurgulanmaktadır. Onun karşısında, yaka paça emniyete götürülen çocuğun ise üzerindeki giysiler ise hiç de değerli olmayan cinstendir. Bu görüntüsel göstergelerle, "ben" ve "öteki" karşıtlığı pekiştirilmektedir.

ATV'nin konuya dair haberindeki görüntüsel göstergelerde 14 yaşındaki bir çocuğun neredeyse yaka paça emniyet merkezine alınmasını görmekteyiz. Göstergeleri yananlamsal düzlemde çözümlenmeye devam edersek, güvenlik ekiplerinin sayıca fazla oluşunun, tutuklanan kişinin sanki bir çocuk değil de, silahlı ve tehlikeli, etrafına zarar verebilecek donanıma sahip bir suçlu izlenimi oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca, katil zanlısı olarak tanıtılan Fuat N., ekranda kırmızı bir çember içine alınmış şekilde izleyiciye gösterilmesi aracılığıyla diğerlerinden ayrılmakta, hedef olarak sergilenmekte, "ötekileştirilmektedir".

KANAL D'nin konuyla ilgili verdiği haber de benzeri görüntüsel göstergeleri taşımaktadır. Fuat N.'nin emniyet merkezine getirilmesinde her iki kanal da aynı görüntüleri kullanmıştır. Üzeyir Garih için İstanbul Emniyeti'nin alarma geçmesi ve yüzlerce polisin cinayetin aydınlatılmasında görevlendirilmesi, haberlerin görüntülerine de yansımakta, çok sayıda güvenlik görevlisi Garih'in öldürüldüğü mezarlıkta inceleme yaparken görülmektedir. Bu görüntüler, Üzeyir Garih'in 'seçkinler' tarafında oluşunun ve iktidarın tüm birimleri ile onun hizmetinde olduğunun göstergesidir. Oysa suçlu olmadığı halde suçlu olarak nitelenen çocuk bu sınıfa dahil değildir, 'ötekidir'. Dolayısıyla, iktidarın güvenlik güçlerince yakalanan ve medyanın haberlerinde "söylem düşkünü" olarak yer alacak olan bu küçük çocuk

olacaktır. Burada çocuğun ‘sanık’ olarak görüntülenmesinde salt medya değil, o konuda acele karar veren emniyet yetkililerinin de pay sahibidir. T.C. Anayasası’nın 19. maddesi tutuklama ile ilgili bir maddedir. Tutuklananın suçluluğu hakkında ‘kuvvetli belirti’ bulunmasını öngörmektedir. Bu olayda, çocuğun tutuklanıp tutuklanmadığı çok net olmasa dahi, çocuğun televizyon aracılığıyla suçun faili olarak gösterilmesi doğru değildir. Bunun dışında da, gene Anayasa’nın 38. maddesi gereğince suçluluğu hükmen sabit olana kadar kimse suçlu sayılamaz. Hakkında yasal süreç tamamlanmamış, kesin hüküm verilmemiş 14 yaşında bir çocuğun, toplumda suçu işlediği izlenimi uyandıracak şekilde yansıtılması doğru değildir. Nitekim daha sonraki haberlerde emniyet ve medya bu konudaki hatasını kabul eder nitelikte açıklamalar yapmıştır. (Bkz. Ek 5, s. 96)

Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne taraf ülkelerden biri olarak BM’nin benimsediği uluslar arası kurallara uyma yükümlülüğü vardır. Bunlar arasında BM Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanmasına İlişkin Minimum Ölçütler – BEJİNG Kuralları çocuklar için uzmanlaşmış, ayrı bir adalet sisteminin geliştirilmesine ilişkin uygulama ölçütlerini içermektedir. BEJİNG Kuralları kapsamında “gizlilik esası” doğrultusunda çocuğun “gizlilik” hakkına saygıyı kendisi ile ilgili yapılacak tüm evrelerinde öngörülmektedir. Bu, onu yersiz, yasal olmayan biçimde umuma tanıtıp suçlu olarak göstermekten, onu etiketleme yoluyla zarara uğratmaktan kaçınmayı gerektirir. Kaldı ki olayımızda hedef gösterilen, sözkonusu küçük yaştaki Fuat’ın suçu işlediği hakkında henüz kesin hüküm bulunmamaktaydı. O nedenle de yine BEJİNG Kuralları doğrultusunda masum sayılmalıydı. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 40/ i’de aynı ilkeyi benimsemektedir. Uluslar arası uyulması olmazsa olmaz koşul olan hususlara Fuat açısından uyulmadığı, hakların ihlal edildiği görülüyor. Onu, kitle iletişim araçları aracılığıyla “suçlu olarak” kamuoyuna afişe etmek açık bir çocuk istismarı olgusudur.

4.1.5. İdeolojik Öğelerin Eklemlenmesi

Fowler'dan aktarıldığı biçimiyle, haberlerde her konunun sunumunda sadece bir tane akılcı, kabul edilebilir bakış açısı ya da gerçeklik olduğu varsayılır.Yazı işlerinin, doğal ve ortak duyuşsal olduğunu varsayarak bu bakış açısını dolayısıyla hegemonyayı doğruladığı ve desteklediği söylenebilir.¹⁷⁵

Örnek 1 ATV / KANAL D - 12.02.2005 . Seray Sever'in gece Beşiktaş Kültür Merkezi'nden çıkarken televizyon kameraları tarafından görüntülenerek, "tinerci" çocuklarca taciz edildiği iddia edilen haberde, egemen bakış açısının desteklediği cümleler şu şekilde sıralanabilir:

"Dün gece yaşanan bir olay tüm Beşiktaşlıların huzurunu kaçırdı."(ATV, 12.02.2005)

"İstanbulda yaşayanlar sıklıkla karşılaştıkları tinerci olayının bir türlü önlenememesi nedeniyle sıkıntılı günler geçiriyor."(ATV, 12.02.2005)

"Tinercilerin ünlü oyuncu Seray Sever'e saldırmasının ardından İstanbul Emniyeti de alarma geçti. Dün olayın olduğu noktada polis ekibi nöbet tutuyor. Tabi böyle tatsız bir olayın bir daha yaşanmaması için..."(ATV, 12.02.2005)

Örnek 2 ATV / KANAL D – 25.09.2001 ATV ve KANAL D televizyonlarının Üzeyir Garip'le ilgili yaptığı haberde, metinsel düzlemde herhangi bir ideolojik eklemlenmeye rastlanamadı.

4.2. Bulguların Değerlendirilmesi

Analizini yaptığımız haber metinlerine dair bulguların genel bir değerlendirmesini yaptığımızda olursak, çalışmanın teorik olan ilk iki bölümünde öne sürmüş olduğumuz hipotezlerin doğrulandığını görmekteyiz. Medya, gündelik

¹⁷⁵ Fowler'den aktaran Bkz.(64), DURSUN, 242.

hayatımızda kapladığı yer nedeniyle bakış açımızı yönlendirmekte ve bunu yaparken de görüntüsel ve işitsel düzlemde söylemden yararlanmaktadır.

Söylemin ideoloji ve iktidarla ilişkisi bağlamında, medya ürünleri ideolojinin dolayısıyla iktidarın da taşıyıcısı konumundadırlar. Medyada yükselen ses iktidarın, belli bir seçkinler kesiminin ya da Rigel'in kavramsallaştırması ile 'söylem seçkinlerinin' sesidir.

Bunun karşıtı olarak, medyada istediği biçimde yer alamayan, çoğu kez istismar edilen, ötekileştirilen ve dışlanan bir 'söylem düşkünü' kitlesi olarak sokakta yaşayan çocuklar, analizini yaptığımız haber metinlerinde de bu şekilde varolmuşlardır. İncelenen haberlerde, onlar haberin aktörü değildir, ancak olayların failidir. Medya tarafından 'suçlu' ilan edilmiş, afişe edilmiş ya da genel anlamıyla söylemek gerekirse mağdur olmuştur. Buna karşın, incelenen hiçbir haber metninde bu çocukların bakıma ve yardıma olan ihtiyacına değinilmemiş, sokakta yaşayan çocuklar sorununun çözümü hakkında kamusal bilinç ve duyarlılık oluşturulmaya çalışılmamıştır.

5.SONUÇ

Modernite ile birlikte, nesnel bilim önderliğinde metafizikten uzaklaşma beraberinde bilim ve teknoloji alanında gelişmeleri getirmiştir. Bu gelişmelerden kabul edilebilen medya da yaşamımıza bir daha hiç çıkmamak üzere eklenmiş, toplumsal ve kültürel düzenin oluşmasında kilit bir rol üstlenmiştir. Özellikle 1980 sonrası tüm dünyada uygulanmaya başlanan neo-liberal politikalar, diğer tüm kurumların olduğu gibi medya kurumlarının da birbirleri ile büyük bir rekabete girmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, yayın politikaları değişmiş, 'rating odaklı' yayıncılık esas alınmaya başlamıştır. Holding medyası kendi çıkarlarını koruyabilmenin şartının iktidar ile iyi ilişkiler içinde olmak olduğunun ayırına varmış, medya-iktidar ilişkisi giriftleşmiştir.

Modern bireyin yaşamında önemli bir yer tutan medya kişilerarası iletişimi dönüştürmüştür. İşlevi, grup içerisindeki bireyleri bir arada tutmak iletişim süreci, medya ile bir katalizör işlevi görmeye başlamıştır. Toplumsallaşma güdüsü zayıflamış atomize bireyler etrafındaki olaylara ve kişilere karşı duyarsızlaşmaktadır. Medya, parçaladığı atomize bireyler için tek taraflı bir iletişim sürecini gerçekleştirmektedir. Medya mesajları bireyin algılama biçimine etki etmekte ve onu biçimlendirmektedir. Özellikle televizyon görselliğe dayalı yapısı ile trajedileri bile birer görsel şölenmiş gibi sunabilmekte, seçme ve dışlama tekniklerini kullanarak önceden kurgulanmış anlamlar yaratabilmektedir. Medyanın bu anlam yaratabilme etkinliği onun ideolojik işlevini gözler önüne sermektedir.

Anlamlandırma toplumsal bir pratiktir, bir anlam yerine diğerinin yaratılabilmesi medyanın bu pratiği yönlendirebilme gücü olduğunun göstergesidir. Dolayısıyla medya metinlerinin doğru okunması gerekmektedir. Toplumsal anlamları söylem düzleminde üreten ve temsil eden medya metinleri, iktidar ile doğrudan ilişkilidir. Medya kurumlarının tecimsel yanı göz önünde bulundurulduğunda, bu ilişki anlaşılmasız olmaktan çıkacaktır. Söylemler, ideolojilerin temel taşıdır ve medya aracılığıyla kültürümüze eklenen bu söylemler egemen ideoloji, iktidar tarafından belirlenmektedir. Söylemin bu yapısı, belirli grupların – egemen olmayan- medya tarafından temsil edilmemesi ya da yanlış temsiline neden olmaktadır. ‘Söylem düşkünü’ olarak nitelenebilecek olan bu grupların kendilerini medya aracılığıyla ifade etmesi mümkün değildir. Toplumun ‘ötekisi’ olan bu gruplar ancak, suç işlediklerinde, çatışmalara girdiklerinde, şiddet içeren görüntülerde, vb. medyada temsil edilmektedirler. Bu da onlar hakkında tek taraflı bir algının geliştirilmesi ve biçimlenmesini getirmektedir.

Türkiye’deki toplumsal hiyerarşiyi düşündüğümüzde, medya kurumlarınca ‘söylem düşkünü’ olarak belirlenen grubun, düşük gelir düzeyine sahip ve belirli bir eğitim seviyesinin altındakiler olduğu görülmektedir. Bu toplumsal grup, yukarıda sözünü ettiğimiz anlamlandırma pratiklerinde, ötekileştirilmiş, dışlanmış ve ‘suçluluğu’ toplumca kabul görmüştür. Toplumun, kendileri hakkındaki negatif

algısının kurbanı olan ve bu algıdan en fazla zarar görenler, aslında bakım ve korumaya muhtaç, sokakta yaşayan çocuklar olmaktadır. Türkiye’de, büyük kentler yörüngesindeki nüfus hareketliliği ve kentsel büyümeye paralel olarak gelişmeyen ekonomik gelişme ve bunun getirdiği maddi imkansızlıklar nedeniyle, ‘yeni kentliler’in yaşadıkları olumsuzluklardan, en büyük payı alan sokakta yaşayan çocuklar olmaktadır. Kentlerde, çok sayıda çocuk sefalet içinde yaşamakta, zaman zaman da aile ilişkilerindeki sorunlar nedeniyle, sokakta çalışmaya ve barınmaya mahkum edilmektedir. Sokakta, çeşitli biçimlerde sömürüye de maruz kalan bu çocuklar, topluma uyum sağlayamamakta ve toplum tarafından dışlanıp, ‘ötekileştirilmektedir’. Oysa, ‘çocukluk çağı’, sağlıklı bireyler yetiştirilebilmesi için, üzerinde önemle durulması gereken bir dönemdir. Kişilik oluşumundaki en önemli dönem olarak kabul edilmektedir. Dolayısı ile yaşamının bu dönemini, gelişimi için gerekli ilgi ve sevgiden yoksun geçiren çocuklar, bunun izini yaşamları boyunca ruhlarında taşımaktadır. Sözkonusu olan sokakta yaşayan çocuklar olduğunda, ilgi ve sevgi eksikliğine, beslenme, barınma, eğitim, vb. gibi temel ihtiyaçlardan da yoksunluk eklenmektedir.

Güç koşullardaki çocuklar kategorisinde kabul edilen sokakta yaşayan çocukların, toplum tarafından algılanışı da ne yazık ki olumlu değildir. Bu çocuklar, ‘suçlu’, ‘tinerci’, ‘yankesici’, ‘öteki’, vb. olarak tanımlanarak toplum tarafından dışlanmaktadır. Toplumda böyle bir algılayışın oluşmasındaki temel aktör medyadır. Bu çocuklar, medyada çoğu kez birer ‘suçlu’, toplumsal birer ‘ur’, kurtulunması gerekli kitleler olarak temsil edilmektedir. Oysa, bu konuda tutarlı bir politikanın izlenebilmesi, hükümetlerin olduğu kadar toplumdaki tek tek bireylerin de bilinçlenmesine bağlıdır. Kamuoyu oluşturma konusundaki gücüne dayanarak, bu sorunun çözülmesinde medyanın merkezi konumda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

6. EKLER

EK 1: ATV Televizyonunun 12.02.2005 Tarihli Haber Metni

Burası İstanbul'un en işlek ve en kalabalık caddelerinden biri. Dün gece yaşanan bir olay tüm Beşiktaşlıların huzurunu kaçırdı. Ünlü oyuncu Seray Sever, tinerercilerin saldırısına tam bu noktada maruz kaldı.

(Konu ile İlgili Yapılan Sokak Ropörtajları)

(Orta yaşlı bayan) ‘‘Burada dahi oluyorsa bu tinererci olayı nerden geçeceğiz. Ben bebekte oturuyorum orada da aynı.’’

(Küçük bir kız çocuğu) ‘‘Ben korkuyorum ki. Artık bakkaldan ekmek almaya bile gidemiyorum. Babaannemleydim korktum, yanımdan geçtiler.’’

İstanbulda yaşayanlar sıklıkla karşılaştıkları tinererci olayının bir türlü önlenememesi nedeniyle sıkıntılı günler geçiriyor.

(Seray Sever'in kurmaca görüntüleri doğal ses eşliğinde veriliyor)

- Ne yapayım ben size?
- Sanatçısın ya...
- Polis yok mu burada?
- Sanatçısın ya bir çorba parası versene!!
- İnanmıyorum ya..

Tinerercilerimn ünlü oyuncu Seray Sever'e saldırmasının ardından İstanbul Emniyeti de alarma geçti. Dün olayın olduğu noktada polis ekibi nöbet tutuyor. Tabi böyle tatsız bir olayın bir daha yaşanmaması için.

(Sokak Ropörtajları)

(Genç bir bayan) ‘‘Tek başına olmamasına rağmen saldırdılar tinercilerin önüne geçilemiyor. Yetkililere duyuruyoruz’’

(Genç bir bayan) ‘‘Bunlar bence çok fazla çözüm değil ama en azından bir çabayı gösteriyor.güzel bişey bence (dağıtılan liflet hakkında)’’

(Orta yaşlı erkek) ‘‘Beşiktaş bu kentin en güzel yarlerinden biri merkezi. Beşiktaş’ta böyle olaylar oluyorsa kurtaramayız bir daha’’

EK 2: Kanal D Televizyonunun 12.02.2005 Tarihli Haber Metni

Seray Sever tineri çocuklardan şikayetçi olmadı. Seray Sever BKM den çıkarken tiner bağımlısı olduğu öğrenilen çocukların tacizine uğradı. Çocuklar tarafından defalarca taciz edilen ve taksiye binmesi engellenen seray sever gözaltına alınan çocuklardan şikayetçi olmadı.

(Seray Sever'le Emniyet Müdürlüğü önünde yapılan ropörtaj)

“Haberlerden izleyip çocuğu bulmuşlar. Dolayısıyla ben de çocuğun daha fazla nezarete kalmaması için geldim. Davacı olmayacağım. Sadece çocuğu tedaviye yollayacağım. Onun için buradayım.”

Seray'ın yaşadığı olay sonucu şoka girdiği bu nedenle sakinleştirici ilaçlar yardımıyla tedavi altına alındığı belirtildi.

EK 3: ATV Televizyonunun 26.08.2001 Tarihli Haber Metni

Üzeyir Garih cinayetinin tek katil zanlısı 14 yaşındaki Fuat N. Boyacı Fuat adıyla tanınıyor. Eyüp Mezarlığı'nda çiçek satan kızın ifadesi üzerine gözaltına alındı. İfadeye göre elindeki bıçakla Üzeyir Garih'in ardından Eyüp Mezarlığı'na girmişti. Ancak Ankara'dan gelen müfettişlerin de katıldığı sorgusu Garih cinayetindeki sır perdesini hala aralayamadı.

14 yaşındaki Fuat N., olay günü Üzeyir Garih'ten para istediğini ama Garih'in üzerinde az para olduğunu ileri sürerek kendisine para vermediğini ileri sürdü.Zanlı, Garih'in daha sonra otomobilinin bagajından aldığı bir poşetle mezarlığa girdiğini, kendisinin de bıçak bileyletmek için oradan ayrıldığını söyledi. İşte soruşturmanın kilit noktalarından biri de zanlının ifadesinde yer alan bu 3 bıçaktı.Görgü tanığı satıcı kız, elinde 3 bıçakla Üzeyir Garih'in ardından mezarlığa girdiğini görmüştü. Ancak Boyacı Fuat adıyla tanınan zanlı bıçakları mezarlığın yakınında kokoreççilik yapan ağabeyinin, bileylemesi için kendine verdiğini söyledi.

Kriminal Şube'ye gönderilen bıçakları üzerinde yapılan inceleme sonuçlandı. Bıçakların Üzeyir Garih cinayetinde kullanılmadığı, üzerlerinde kan izine rastlanmadığı açıklandı. Ayrıca bıçakların boyutlarının Garih'in öldürüldüğü yara izleriyle de uyuşmadığı açıklandı.

Akılları karıştıran bir başka soru da katil zanlısı Fuat N.'de herhangi bir darp izine rastlanmaması. Oysa Üzeyir Garih tam 7 yerinden bıçaklanmış bulundu. Yani bıçakla yakından yapılan bir saldırıda kendini savunmuş olması gerekiyordu. Ancak Boyacı Fuat lakaplı katil zanlısı üzerinde ne bir darp izi var, ne de giydiklerinde Üzeyir Garih'e ait bir kan izi bulunuyor.

Ancak Adli Tıpta Kurumu'nda yapılan otopside Üzeyir Garih'in tırnaklarında yabancı bir cisme rastlanmadığı öğrenildi. Bu da cinayet sırasında Garih'le katil zanlısı arasında bir boğuşma yaşanmadığının göstergesi.

EK 4. KANAL D'nin 26.08.2001 Tarihli Haber Metni

Hem işadamı hem de aydın kimliği ile Türk kamuoyunu yakından tanıdığı, Alarko Şirketler Topluluğu Yönetim Kurulu Başkanı Üzeyir Garih, öğle saatlerinde Eyüp Mezarlığı'nda 10 yerinden bıçaklanarak öldürüldü. Garih'in cesedi Kurtuluş Savaşı kahramanlarından Mareşel Fevzi Çakmak'ın mezarının yanında bulundu.

Saat 12:00

Garih, güne Türkiye'yi ziyaret eden Bulgaristan Başbakan Yardımcısı Nikolay Vasiliyev'in görüşmesi ile başladı.

Saat 13:00

Ünlü işadamı daha sonra özel otomobili ile Ortaköy'deki Alarko Holding Merkezi'nden ayrıldı.

Saat 14:45

Üzeyir Garih'in cesedi Eyüp Sultan Mezarlığı'ndaki Mareşal Fevzi Çakmak'ın mezarının başında bulundu.

Anons

İşadamı Üzeyir Garih öğle saatlerinde –ki bu saatin 13:30 olduğu tahmin ediliyor- buraya geldi ve Eyüp Sultan otoparkında aracını parketti. Mercedes marka otomobilini kilitlemesinin ardından mezarlığa doğru yol almaya başladı. Otomobilini otoparka bırakan Garih, Eyüp Sultan mezarlığının bu girişinden girdi ve bu dar merdivenleri tırmanmaya başladı. Mezarlığın giriş merdivenlerini tırmanan Üzeyir Garih mezarlığın içinde yol almaya başladı.

Cesedin bulunmasının ardından Emniyet Güçleri olay yerine gelerek inceleme yaptılar. İstanbul Emniyet Müdür Vekili Hasan Özdemir Eyüp Mezarlığına gelerek incelemelere katılırken İçişleri Bakanı Rüştü Kazım Yücelen'de haberi alır almaz Ankara'dan İstanbul'a gelerek olayla ilgili bilgi aldı.

Olay yeri inceleme ekiplerinin yaptığı inceleme sonucu 10 yerinden bıçaklandığı ve saldırıdan sonra kısa bir süre yaralı halde hareket ettiği anlaşılan Üzeyir Garih'in cesedi Eyüp Cumhuriyet Başsavcısının incelemelerinin ardından ambulansla Adli Tıp Kurumu'na gönderildi.

Ölümünün ardından, genellikle koruma kullanmayan Garih'in ilk önce şoförü arandı. Ancak kısa sürede Garih'in şoförsüz mezarlığa geldiği anlaşıldı. Olayın duyulmasından sonra operasyona başlayan polis, görgü tanıklarının ifadesiyle saldırganın eşgalini belirledi. İçişleri Bakanı Rüştü Kazım Yücelen de şüphelerin 1 şahıs üzerinde yoğunlaştığını belirtti. Eyüp Bölgesi'nde operasyonlarını sürdüren polis soyadı açıklanmayan, semtte Deli Fuat lakabıyla bilinen bir kişiyi yakaladı. Polis bu kişinin cinayeti işlediğini itiraf ettiğini açıkladı.

EK 5: Kanal D'nin 28.08.2001 Tarihli Haber Metni

Türkiye'nin en büyük sanayi kuruluşlarından birinin yöneticisi, Musevi asıllı bir iş adamı İstanbul Eyüp'te gün ortasında öldürülüyor. Hemen ardından polis geniş çaplı bir soruşturma başlatıyor ve bulunan ilk zanlıyı, yani isminin önüne 'deli' ve 'tinerci' sıfatları yapıştırılan Fuat N. isimli 13 yaşındaki bir çocuk şüphelerin tam odağında yer alıyor.

(İsmi belirtilmeyen bir uzmanın açıklamaları)

- 20-25 yaşlarında bir erkek diye söylemiştir. Daha yaşlı değil, daha genç değil. 19 olabilir belki. O kadar yani.

(Haber Metni)

İstanbul Sosyal Hizmetler İl Müdürü Kahraman Eroğlu Fuat N.'yi bugün "Çocuk pırl pırl, sigara dahi içmiyor." diye tanımlıyor. Ancak erken açıklamaların yanlışlanması bununla da bitmiyor.

(Aynı uzman devam ediyor)

-Hişimle işlenmiş bir şey olduğunu söylemişim ve muhtemelen bir psikopatın işine benziyor diye söylemişim. Yani bir anti sosyal, kişilik bozukluğu çok uyuyor.

(Haber Metni)

Arapça bildiğini iddia eden bir polis, olay yerinde bulunan bir kanlı çuval ve 1 gün sonra ileri sürülen başka bir varsayım. Kanlı çuvalın cinayetin hemen ardından olay yerine gelen polislerce Üzeyir Garih'in cesedine örtüldüğü ortaya çıkıyor.

Bugün, neredeyse bütün ülkede aranan 1. derece firari zanlı Yener Yermez'in tespiti ise bir diğer tartışma konusu. Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hilmi Özkök'ün "Nöbetçi başçavuş, kapıda telefonu tespit edip, kendi kartıyla konuşmasaydı, Garih'in telefonu belirlenemeyecekti." Açıklaması bu tartışmanın boyutunu gösteriyor.

(Uzmanın açıklamaları)

-Polisin ele geçirdiği bazı delillerin basına sızmaması gerekiyor. Örneğin, cep telefonunun ele geçirildiğini basının bilmemesi gerekiyordu.

Yermez'in kullandığı banka kartından, tıpkı bir cep telefonu gibi, Yermez'in bulunduğu yerin tespitinde yararlanılabilecekken kullanım dışı bırakılması yine bir başka hatayı oluşturuyor.

(Uzmanın açıklamaları)

- Hazırlık soruşturmasındaki bazı gizlilikler prensibine çok uyulması gerekiyor. Yani, gizli olmaması gereken şeyler gizli oluyor, gizli olması gerekenler ortalıkta oluyor.

Yayın kuruluşlarının ulaştığı tanıklara polisin sonradan ulaşması ise soruşturmanın bir başka çarpıcı noktası.

7. KAYNAKÇA

Kitaplar

- ALEMDAR K. - ERDOĞAN, İ. (2002), **Öteki Kuramı**, 2.Baskı, Erk Yayınları , Ankara.
- ATİKER Erhan (1998), **Modernizm ve Kitle Toplumu**, 1.Baskı, Vadi Yayınları, Ankara.
- AZİZ Aysel (1999), **Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının 30 Yılı**, 1.Baskı, Radyo Televizyon Kurumu, Ankara.
- BARBİER F.-LAVENİR C. (2001), **Diderottan İnternete Medya Tarihi**, Çev. Kerem Eksen, 1.Baskı, Okyanus Yayınları, İstanbul.
- COALIER Jean (2003), **Medya ve İletişim Teknolojileri**, Çev: Mete Çamdereli, 1.Baskı, Salyangoz Yayınları, İstanbul.
- ÇOBAN Barış (2004), **Kişilerarası İletişim Bağlamında Söylem ve Eylem Bağlantısı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü. İletişim Fakültesi, 2004
- DRUCKER Peter (1994), **Kapitalizmden Bilgi Toplumuna**, Çev. Belkıs Çorakçı, 1.Baskı, İnkılap, İstanbul.
- DURSUN Çiler (2001), **TV Haberlerinde İdeoloji**, 1.Baskı, İmge, Ankara
- ERDOĞAN İrfan (1995), **Uluslar arası İletişim:Dünyanın Çarpık Düzeni**, 1.Baskı Kaynak Yayınları, Ankara
- FOUCAULT Michel (2003), **Ders Özetleri**, Çev: Selahattin Hilav,1.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- FOUCAULT Michel (1993), **Cinselliğin Tarihi**, Çev. Hülya Tufan, 2.Baskı, Afa Yayınları, İstanbul.
- GİDDENS Anthony (2002), **Sağ ve Solun Ötesinde**, Çev. Müge Sözen ve Sabir Yücesoy,1.Baskı, Metis, İstanbul.
- GİDDENS Anthony (1984), **Sosyoloji: Eleştirel Bir Yaklaşım**, Çev. Ruhi Esengül ve İsmail Öğretir, 1.Baskı, Birey Yayınları, İstanbul.
- GİDDENS Anthony (2004), **Modernliğin Sonuçları**, Çev. Ersin Kuşdil, 1.Baskı, Ayrıntı, İstanbul.

- GÜRBİLEK N. (1992), **Vitrinde Yaşamak**, 1.Baskı, Metis, İstanbul.
- HERMAN E.-CHOMSKY, N (1999), **Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir?**, Çev:İsmail Kaplan, 1.Baskı, Minerva Yayınları, İstanbul.
- HUISMAN Denis (2000), **Sokrates İnternette**, Çev. Kerem Eksen,1.Baskı, Güncel Yayıncılık,İstanbul.
- HUYSSSEN Andreas (1999), **Alacakaranlık Anları**, Çev. Kemal Atakay, 1.Baskı, Metis,İstanbul.
- IŞIK Emre (1998), **Beden ve Toplum Kuramı**, 1. Basım, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- IŞIK O.-PINARCIĞLU M. (2001), **Nöbetleşe Yoksulluk:Sultanbeyli Örneği**, 1.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İLAL Ersan (1999),**İletişimin ABC'si**, 1.Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- JELYAKOV, A.D. (1961),**Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basım**, 1. Basım, İ.Ü. Yayınları, İstanbul.
- KOLOĞLU Orhan (1987), **Basımevi ve Basının Gecikme Sebepleri ve Sonuçları**, 1.Baskı, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- KONGAR Emre (1998), **21. Yüzyılda Türkiye**, 1.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KUMAR Krishan (1999), **Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma**, Çev. Mehmet Küçük, 1.Baskı, İmge, Ankara.
- MARSHALL Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akinhay ve Derya Kömürcü, 1.Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- MENDEL Gerard (1992), **Son Sömürge Çocuk**, Çev. Hüsen Portakal, 1.Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- MORLEY D.-ROBİNS K. (1997), **Kimlik Mekanları**, Çev. Emrehan Zeybekoğlu, 1.Baskı, Ayrıntı, İstanbul.
- MUNSLOW Alun (2000), **Tarihin Yapısökümü**, Çev. Abdullah Yılmaz, 1.Baskı, Ayrıntı, İstanbul.
- OSKAY Ünsal (1982), **Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon**,1.Baskı, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara.

- ÖZGEN Murat (2001), **Basının Gelişimi ve Sorunları**, 1.Baskı, İ.Ü. Yayınları, İstanbul.
- POLAT Oğuz (2001), **Çocuk ve Şiddet**, 1.Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- POSTMAN Neil (1999), **Televizyon :Öldüren Eğlence**, Çev: Osman Akınhay, 1.Baskı, Ayrıntı, İstanbul.
- RİGEL Nurdoğan (2002), **İleti Tasarımında Haber**, 2.Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- SANDERS Barry (1995), **Öküzün A'sı**, 1.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- SCHİLLER Herbert(1993), **Zihin Yönlendirenler**, Çev. Cevdet Cerih, 1.Baskı, Pınar Yayınları, İstanbul.
- SÖNMEZ Mustafa (2002), **Filler ve Çimenler**, 2.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SÖZEN, Edibe (1999), **Söylem**, 1.Baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul,1999
- TOFFLER, Alvin (1994), **Yeni Bir Uygarlık Yaratmak**, Çev. Zülfü Dicleli, 1.Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- TOFFLER, Alvin (1996), **Üçüncü Dalga**, Çev. Ali Seden, 1.Baskı, Altın Kitaplar,İstanbul.
- TOURAİNE, Alain (2001), **Modernliğin Eleştirisi**, Çev. Hülya Tufan, 5.Baskı, YKY, İstanbul.
- ULUĞTEKİN Sevda (1997), **Sokak Çocukları**, 1.Baskı, Bizim Büro Basımevi, İstanbul.
- YAVUZER Haluk (1994), **Çocuk ve Suç**, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- WEBER, Max (2000), **Şehir: Modern Kentin Oluşumu**, Çev. Musa Ceylan, 1.Basım, Bakış Yayınları, İstanbul.

Makaleler

- AKBAL Tül (2001), ‘‘Outsider: Peçenin Önünde, Peçenin Ardında, Mercek ve Kadraj Ayarlarından Yeni Konumlara: 2000’lerin Avandgardı Mümkün mü?’’, **Dışarıda Kalanlar/Bırakılanlar**, 1. Basım, Bağlam Yayınları, İstanbul.

- BENJAMİN, Walter (2004), ‘‘19.Yüzyılın Başkenti Paris’’, Çev.Ahmet Cemal, Ed. Barış Tut, **Pasajlar**, , YKY, İstanbul.
- BATMAZ, Veysel (28 Şubat 1999), Televizyonlar MGK Gündemine Alınmalı, **Radikal 2**.
- BİRCAN, İsmail (2002), ‘‘Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar’’, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, 1. Basım, TODAİE, Ankara.
- FAİRCLOUGH, Norman (2003), ‘‘Söylemin Diyalektiği’’, Haz. ve Çev. Barış Çoban, **Söylem ve İdeoloji**, Su Yayınları, İstanbul.
- HALL, STUART (1994), ‘‘İdeoloji ve İletişim Kuramı’’, Çev. Ahmet Gürata, Der. Süleyman İrvan, **Medya Kültür Siyaset**, Alp Yyanevi, Ankara.
- HALL, STUART (1994), ‘‘İdeolojinin Yeniden Keşfi’’: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü’’ Der. ve Çev. Mehmet Küçük **Medya İktidar İdeoloji**, Ayrıntı, İstanbul.
- HOSKİNS ANDREW (2004), ‘‘Television and the Collapse of Memory’’. **Time&Society** (1)13:109-127.
- HOSKİNS ANDREW (2003), ‘‘Signs of the Holocaust:Exhibiting Memory İn A Mediated Age’’, **Media, Culture&Society** 25:7-22.
- IŞIK OĞUZ (1996), ‘‘1980 Sonrası Türkiye’de Kent ve Kentleşme’’, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, 1996, İstanbul, Cilt:13.
- KAYA RAŞİT (2001), ‘‘Kamusal Çıkar’’, **Karizma Dergisi**, Ocak, Şubat, Mart 2001.
- KEJANLIOĞLU Beybin (2000), **Radyo TV Yayıncılığı Siyaseti**, www.bianet.org.
- KEYMAN Fuat (2004), ‘‘Kamusal Alan ve Cumhuriyetçi Liberalizm: Türkiye’de Demokrasi Sorunu’’, **Doğu Batı Dergisi**, Yıl 2, Sayı 5, 63-81.
- KIRAY Mübeccel (1998), ‘‘Toplumsal Değişme ve Kentleşmede Düşük Gelirliler’’, **Kentleşme Yazıları**, 1.Basım, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- KIRAY Mübeccel (1998), ‘‘Gecekondular’’, **Kentleşme Yazıları**, 1.Basım, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- KÖSE Türey (2005), **42.Bin Çocuk Sokakta Yaşıyor**, www.0-18.org, erişim:12.07.2006.

- KÜNTAY Esin (2000), "İstanbul'da Sokak Çocukları Sorunu: Genel Değerlendirme", **21.Yüzyıl Karşısında Çocuk ve Genç**, 1.Baskı, MSÜ Matbaası, İstanbul.
- KÜNTAY Esin (2001), "Çocuk Dostu Kentler", **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, 1.Baskı, Bağlam Yayınları, İstanbul
- KÜNTAY Esin (2000), "On Yaşındaki Kızını!..", **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Eylül 2000.
- KÜNTAY Esin (2006), "Mala Karşı İşlenen Suçlarda Patlama ve Çocuk İstismarı", **Terör, Şiddet ve Toplum**, 1.Basım, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- KÜNTAY Esin (2004), "Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklar", **Polis Dergisi**, Sayı 41, 8-14.
- MANİSALI Erol, "Kapitalist Ötesi Toplum", **Küresel Kıskaç**, 1.Basım, Otopsi Yayınları, İstanbul
- MURDOCK Graham (2005), "İletişim, Modernlik ve İnsan Bilimleri", **Medya İktidar İdeoloji**, Der.ve Çev. Mehmet Küçük, Metis, İstanbul.
- NEUMAN Elisabeth Noelle (2002), "Suskunluk Sarmalı Kuramının Medyayı Anlamaya Katkısı", **Medya Kültür Siyaset**, Çev. Ve Der. Süleyman İrvan, 2. Baskı, Alp Yayınevi, Ankara.
- ÖZBUDUN Sibel (2002), "Küresel Bir Yoksulluk Kültürü mü?", **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, 1. Basım, TODAİE.
- ÖZDEK Yasemin (2002), "Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları", **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, 1.Basım, TODAİE, Ankara.
- RASMUSSEN Susan (2002), "The Uses of Memory", **Culture&Psychology** (1)8:113-129.
- SMMEL Georg (1991), "Metropol ve Zihinsel Yaşam", Çev. Celal A.Kanar, **Defter Dergisi**, Sayı 16, 83-88.
- SÖNMEZ Mustafa (2002), "Gelir Uçurumu: Dünyada ve Bizde", **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, 1.Basım, TODAİE, Ankara.
- TEKCAN Rana, (2001), "Bir Başkasının Yaşamını Yeniden Kurmak: Biyografi Üzerine Bir Çalışma", **Dışarıda Kalanlar/Bırakılanlar**, 1. Basım, Bağlam Yayınları, İstanbul.

- TEKELİ İlhan (2006), ‘‘Kent Yoksulluğu ve Modernite: Bu Soruna YaklaşımSeenekleri’’, www.uzaklar.net, erişim:15.08.2006.

- VAN DİJK Teun A. (2005), ‘‘Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları’’, **Medya İktidar İdeoloji**, ev. Ve Der. Mehmet Küçük, 3.Basım, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005.

- VAN DİJK, Teun A. (2005), ‘‘Söylem ve İdeoloji: okalanlı Bir Yaklaşım’’ **Söylem ve İdeoloji**, ev. N. Ateş, Der. Barış oban, 1.Basım, Su Yayınları, İstanbul.

- YUMUL Arus (2001), ‘‘Yahudilik, Ötekilik ve Kimlik’’, **Dışarıda Kalanlar/Bırakılanlar**, 1. Basım, Bağlam Yayınları, İstanbul.

‘‘15 Milyon Kişi İnternet Kullanıyor’’, www.hurriyetim.com, erişim:12 Mart 2006.

Sosyal Hizmetler Müdürlüğü’nün Sokakta Yaşayan ve çalıştırılan ocukların Korunması Projesi Kapsamında Haziran 2003 Tarihli Raporu, www.istanbul.gov.tr, erişim:04.08.2006

Yasal Metinler

Birleşmiş Milletler ocuk Hakları Sözleşmesi

T.C. Anayasası

Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu Kanunu

Basın Kanunu

Radyo ve Televizyonların Kuruluğu Hakkında Kanun

TABLO VE GRAFİKLERİN LİSTESİ

Tablo 2.1	İlk Gazeteler
Tablo 2.2	Sinema ve Film Teknolojisindeki Gelişmeler
Tablo 2.3	Televizyonun Gelişmesi
Grafik 3.1	Sokakta Yaşayan Çocukların Cinsiyete Göre Dağılımı
Grafik 3.2	Sokakta Yaşayan Çocukların Yaş Grupları
Grafik 3.3	Sokakta Yaşayan Çocukların Eğitim Durumları
Grafik 3.4	Sokakta Yaşayan Ailelerin Göç Ettiği Bölgeler
Grafik 3.6	Sapan Davranış Gösteren Çocukların Aile Yapıları